

GÖRÜS

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ■ TEMMUZ 89 ■

ransız
Devrimi'nin
şloganı şuydu:
“Özgürlik,
eşitlik, kardeşlik!”
Özgürlik, eşitlik,
kardeşlik düşmanlarının
hâlâ kol gezdiği
dünyamızda, bugünkü
şlogamız da bu değil mi?

BU "TAKTİK"
TERS TEPER
Halim Togan

ZORLA ASİMİLASYON
SOSYALİZMLE
BAĞDAŞMAZ

HÜSAMETTİN CİNDORUK
ILE SÖYLEŞİ

“Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nde yapılan yanlışlar” “ulusal” cereyede kalmıyor, tüm dünyadaki komünistleri ügilendiriyor. Çünkü Marksizmin ulus gerçeği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme mesesinde net bir tavri var. Bu tavrin inandırıcılığına darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi tarihsel kazanımlarına saygı duyduğumuz bir ülkeye de verilemez. Biz, Bulgaristan Komünist Partisi’nin geniş bir özgürlüğüyle yapılan hatalardan dönerkeni diliyoruz.”

İÇİNDEKİLER

- 3 BU "TAKTİK" TERS TEPER
HALİM TOGAN
- 4 HÜSAMETTİN CİNDORUK İLE SÖYLEŞİ
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL
- 7 BEYAZ EYLEMLER:
NEREDEN, NEREYE?
DR.ATA SOYER
- 8 TONTON'UN BASINLA İMTİHANI
MELİH AŞIK
- 9 DİNCİ FANATİZMİN İNSANSIZLIĞI
SÜREYYA ÖRGÜN
- 10 ERKEĞİN YARADILIŞI,
KADININ ÖRTÜSÜ
AYFER COŞKUN
- 11 İZİN VERİLEN ANARŞİ
ERDAL ATABEK
- 12 NASIL BİR PARTİ?
SORUŞTURMA
CELAL A.KANAT, ERTUĞRUL DİNLETEN,
ALİ ÇAKIROĞLU
- 14 KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ HAREKETİ
TÜRKAN YAZICILAR
- 15 SOSYALİZM 'ERKEK SÖZÜ' DEĞİLDİR
SİBEL ÖZBUDUN
- 16 TÜRKİYE'DE MARKSİZMİN GELİŞMESİNİN
TARIHSEL EĞİLİMİ
ERTUĞRUL KÜRKÇÜ
- 17 HER ŞEY HARBIYELİ İÇİN
M.TAHİR HATIBOĞLU
- 18 YAPILMASI GEREKENLER
YÜCEL ÇAĞLAR
- 19 İKTİDARA KİM GELİRSE GELSİN
- 20 TEODOROPULOS VE
YUNAN RESMİ GÖRÜŞÜ
HERKÜL MİLLAS
- 22 DEVRİMLER NE ZAMAN KUTLANIR?
TANER TIMUR
- 24 FRANSIZ İHTİLİL-KEBİRİ'NDEN
İHTİLİL KEBİR'E
TEVFİK ÇAVDAR
- 26 FRANSIZ DEVRİMİ VE ÇAĞIMIZ
SERVER TANILLI
- 27 GEÇİŞ DÖNEMİ VE
KAPITALİZME KARŞI OLMAK
AHMET KAÇMAZ
- 30 PROF.DR.LOGINOV İLE SÖYLEŞİ
GÜL ÇAKIR
- 33 GÖRÜŞME
REFİK DURBAŞ
- 34 DEMOKRATİKLESME
VE YASAL PARTİ
ALİ ÇAKIROĞLU
- 35 TESETTÜR VE GLASNOST
ORHAN AYDIN
- 36 GREV KIRICI SIKIYÖNETİM
PROF.DR.ZAFER ÜSKÜL
- 38 TIENANMEN MEYDANI'nda
AYŞE SARI
- 39 ZORLA ASİMİLASYON
SOSYALİZMİLE BAĞDAŞMAZ
ÇAĞATAY ANADOL

ZEHİR HAFİYELER

Saruhanlı ilçesinde ilkokul öğretmeni Hayri Odabaşı hakkında, mülki amirlikten gelen emirle tahlükat açılmış. Gönderilen bir ortaokul müdürü sınıfa girip, öğretmeni de dışarı çıkmaya zorlayarak çocuklara yanıtlamaları için soru kağıtları dağıtmış. İlkokul ikinci sınıf öğrencilerinden öğretmenlerinin siyasi eğilimi hakkında bilgi almak ve bu bilgileri öğretmenin aleyhine kamit olarak kullanmak için sorulan sorular aynen şöyle (Milliyet, 11.6.1989):

1) Öğretmeniniz imamları seviyor mu? 2) Öğrettiği şarkular içinde zengin veya fakir sözü geçiyor mu? 3) Öğretmeniniz 1 Mayıs'ta sınıfa hangi gazeteyi getirdi? 4) Sınıfta Öğretmeniniz hangi gazeteyi okuyor? 5) 1 Mayıs'ta İstanbul'da ölen genç işçi için öğretmeniniz üzüldü mü? 6) İmamlar için "örümcek kafası" dedi mi? 7) Öğretmeniniz polisler aleyhine konuşuyor mu? 8) Ozon tabakası ile ilgili bilgileri hangi gazetededen okudu?

Zehir hafiyeler bu kadaria da yetinmeyeip, 3, 4. ve 5. sınıf öğrencilerini de sorgulamışlar. Olayın duyulması üzerine Milliyet muhabirleri bilgi edinmek için kaymakama başvurduklarında kaymakam beyden şu yanıt almıştır:

"Olay önemli değil. Bunun için ilden müfettiş istemedik. Bize, niye öğrencileri sorguladınız, diyorsunuz. Olayın tanıkları öğrenciler, doğru bilgiyi onlardan alabildi. Sadece öğrencileri de sorgulamadık. Okulun müdürüni, öğretmenlerini, çalışanları, velileri, hepsini sorguladık. Büyütmeye gerek yok. Basit bir olay."

Kaymakam bey şezaat arzederken sirkatını söyleyip, okulu ve veilleri birbirine kattıktan sonra, gazetecilere "olayı niye büyütüyorsunuz?" diye pişkin pişkin soruyor.

Bizse "olayı büyütmek için" surunularımıza almış değiliz. Çünkü olayın kendisi zaten o kadar büyük ki, ayrıca büyütülmeye ihtiyacı yok. Gerçekte de olay büyük, çünkü dehşet verici. Buncu işkencelerin yapıldığı, yıllar sonra işkence kurbanlarının toplu mezarlarının ortaya çıktıığı ülkemizde, bu olay belki bizlerin çöguna bile dehşet verici gelmeyebilir. Ama 7-8 ya da 10 yaşındaki çocukların öğretmenleri hakkında soruya çekmek, küçük dımağla-ırbarcılığı, gammazlığı resmi devlet politikası olarak aşılarmak, onları korumak da dehşet vericidir. Genel insan değerlerinin tahribi ve insanın deformasyonunu kendine resmi görev edinmiş bir rejimin o ülkeye vereceği zarardan bütün yurttaslar payını alır. Açıkça belki ki, çocukların daha da şanssız. Çünkü onlar daha birey haline gelmeden deform ediliyorlar, önlernerine "gelecek" diye çarpık bir kişilik konuluyor ve kara yazı gibi öyle bir geleceğe, kimilçe -yani kimiksizligi- bu yaştan mahkum ediliyorlar. Dinle ya da resmi ideolojile ve ya köşeyi dönde açık gözlüştüğü marifet sayan ahlaksızlık zihniyetiyle...

Demokrasi Kurultayı sonucunda oluşturulan Demokrasi İzleme Komitesi'nin üyeleri Mete Akalın, Filiz Ali, Sami Alptekin, Çağatay Anadol, Sadun Aren, Mehmet Ali Arslan, Güngör Aydin, Şener Battal, Fatmagül Berktaş, Halil Berktaş, Umur Coşkun, Tevfik Çavdar, Halit Çelenk, Mahmut Dikerdem, Mehmet Dülger, Güner Elicin, Gökberk Ergenekon, Cevat Geray, Haluk Gerger, Jülde Güllüz, Fatih Gümüş, Gencay Gürsoy, Rasih Nuri İleri, Reha İsvan, Suphi Karaman, Özcan Kesec, Şükran Ketenci, Fadıl Koçagöz, Aydn Köymen, Uğur Mumcu, Arız Nesin, Ülkü Orbay, Varlık Özmenek, Tahsin Sarac, Yüksel Selek, Hale Soygazi, Zellha Şehirlioglu, Şirin Tekeli, Vecihi Timuroğlu, Hasan Yalcın, İl Haziran Pazarcı günü Ankara'da toplandılar. Aynı zamanda ülkemizin Helsinki Gözlem Komitesi'ni oluşturan üyeleri Kurultay Sonuç Yazanlığı'nı resmi mercilere ve siyasi partilere ilettiler. Eylel ayında toplanacak bir Anayasa Kurultayı'nın hazırlıklarını yürütmek üzere bir Anayasa Komisyonu oluşturuldu.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Kapak: Eugene Delacroix (ayrintı).

Görüs
AYLIK DERGİ

► Sahibi: Sükrül Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazışma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 2500.-TL. Yurt dışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 22.500.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset Hazırlık: SOS Ofset Tel: 511 25 36 ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

BU "TAKTİK" TERS TEPER

SHP'nin yapması gereken şey, toplumsal muhalefetin üzerine bir kat daha ölü toprağı serpmek değil, ülke çapında hareketlənməsinə ve radikalleşmesine önayak olmaktadır.

Süleyman Demirel'in politikada yine yıldızı parlıyor. Özal ve taifəsinin kararlığı dünyalarını aydınlatacak bir nebze ışık arayanların önemli bir bölümü giderek gözlerini ona çeviriyorlar. T. Özal'ın gidici olduğu, ikide bir "92'ye kadar iktidardayım, haberiniz ol!" deyişinden bəsbütün açığa çıktııça iş alemi gidici başbakana sırt çeviriyor. Böyük basın da öyle. Sabık "sayın başbakan"ın şahsında müstakbel başbakana hulus çakmakta sırayı kaçırılmamaya koşanların sayısı artıyor. Demirel, hani nerdeyse, "umut adam" olma yolunda. Öyle olmayı kendine pek yakışır da her halinden belli. Cebi mavi boncuk dolu. Heybesinde hemen her kesimin ağzına çalınacak bal var. Erken seçim için, şimdilik läfta da olsa, "bastırıyor". Filen ne reye kadar, nasıl bastıracağı meşkuk ama, Özal zaten zokayı yutmuş durumda. Bol keşeden seçim harcamalarını tamamlayıp "Haydi, hodri meydan!" dediğinde yine de buna zorlanmış olacak. Ayak direse, yere seçimler sonucu ortaya çıkan meşruiyet sorunu eninde sonunda ayağına dolanacak. Ekonominin hali istikrar gerektiriyor. Oysa tükede rüzgâr değişiklikten yana esiyor. Geniş seçmən kitlelerinin tercihi ne o partiden, ne bu partiden yana: Değişiklikten yana. Millet Özal'dan ve taifesinden mutlaka kurtulmak istiyor. Demirel bunu gördü. Rüzgâra yelken açtı. Özal istediği kadar "denenmiş Süleyman'a versin veriştirsün, en son denenen kendisidir. Kör ölür badem gözlü olur. Basübadelmevdən keramet umulur.

Yeniden dirlen Süleyman'ın kerametinin kendinden menkul olduğunu Özal kimseye anlatamaz. SHP yöneticileri de -bu kafaya anlatamazlar. Onlar daha hälâ, bir an önce erken seçimin gerekli olduğunu Özal'a anlatmaya çalışırlar. Yani seçimi zorlama konusunda insiyatifi davranışmakta, aktif tavır almaktı ayak sürüyorlar. SHP Genel Sekreteri, cumhurbaşkanı seçiminden önce erken seçim gerektiğini iktidarın kavraması "TürkİYE'nin rejimi ile ılıgilı" dir diyor. Yani Özal'a, birlikte rejime sahip çıkmalarını öneriyor. Rejimin huzuru, "istikrar"ın sürmesi uğruna Özal erken seçime zorlanmadan kendi insiyatifiyle gitsin istiyor.

Gitmese ne olacak?

Hiç! Boş temenni.

Seçmen iradesini hiç sayıp yerinden kırıdamayan demokrasının en meşru, etkin yöntemleriyle göndermeye davranmak yok, rejimin selameti uğruna emri vakiyi sineye çekip millete de çekirmek var! Muhalefetin radikalleşmesinden, kitleleşmesinden, polis devleti istikrarına halel gelmesinden ödleri kopuyor. Dört elle rejime ve onunla birlikte ANAP yönetimine sahip çıkıyorlar. Ülkede dış dokunur hiçbir desteği olmayan Özal'a ve partisine can simidi atıyorlar. SHP Genel Başkanının ondan daha on gün öncesinde, "Önce erken seçim olmasa cumhurbaşkanı seçime katılmayız" diye üşüste demeçler verdikten sonra birden 180 derece çark edip "Biz boykot lafları hiç ağzımıza almadık ki!" demesinin anlamı budur. Kelime oyunu yaparak sözlerinden dönüyorlar. Besbelli, hem cumhurbaşkanı seçimi konusunda ANAP'la uzlaşmaya kapıyı açık tutmak istiyorlar, hem de o uzlaşmanın ardından erken seçimin etlenerek dünyaya kalması bahasına da olsa ANAP'ın bir ölçüde toparlanıp Demirel'in hizmini kesmesini öngörüyorlar.

Gerekçeleri hazır. Ufukta Demirel'le birlikte yeni bir MC görünüyormuş!

Oysa yeni bir MC'yi başımıza bela edecek olan asıl bu "politika"dır! Yeni MC'lerin gündeme gelmesi istenmiyorsa yerel seçim sonucunda ifadesini bulan genel tercihi ve iadeyi hayatı geçirmenin gereği yerine getirilmelidir. Bunun yolu, gerekirse, yalnız cumhurbaşkanı seçimin değil, mevcut parlamento çalışmalarını da boykot dahil, yeni politikalara yönelmekten geçer. Yapılacak sey toplumsal muhalefetin üzerinde bir kat daha ölü toprağı serpmek değil, ülke çapında hareketlənməsinə ve radikalleşmesine önayak olmak, kitlelerin politikasyon dozunun yükselmesini sağlamak, politikanın mevcut üst kademe parti klipleri ve demokratik hiçbir işlevi olmayan parlamento grupları içine hapsedilmesine son vermeye çalışmaktadır. Acil hedef, rejimin yarattığı ANAP'ın,larındakiler ve olduğu kadarıyla tabanıyla birlikte siyaset sahnesinden silinmesi, MDP'lerin, HP'lerin yanna gönderilmesi olmalıdır. Bunun oy destegi düzeyinde Demirel'e yarayacağı kaygusu, kitlelere aktif politikada aczin ve o aczi sürdürmede kararlılığın ifadesidir. SHP yöneticileri kendi aczlerinden ülkeye "iktidar" çıkmaya kalkışacak yerde aczlerini yenecek aktif politikalara bağlınlar tükede çok şeyin değiştiği görüldür. S. Demirel ancak öyle politikaların doğuracağı çok yönü sonuçlar zeminde ve sayesinde yeni MC maceralarına atılmaktan alıkonulabilir, o türden habaset kumkumalarına itibar etmemeye mecbur bırakılabilir. Sosyal demokrasının sözüm-

ona tek başına iktidar olmasını sağlaması hatalı uğruna, alışlagebildik mızmız siyasi reketler ekseinde oluşturulan sıvri akılı "taktik"lerle bir yere varılamaz. Öylesi "taktik"ler ters tepmeye mahkûmdur.

Yeni bir MC'yi önleme adına, ruhuyla ve gövdesiyle tüm MC'lerin ta kendisi olan mevcut rejime biad edip sahiplerine güven vermeyi sağlamak ANAP'ın işlevini devralmaya aday olmaktan başka birsey değil. Boykot laflını ağza almaktan ödleri kopan -ve o korkularım bir "erdem" gibi milleti satan- sosyal demokrat önderlerin onlarında bundan başka bir seçenek görmedikleri, görmeye de hiç yanaşmadıkları öteden beri belliymi. Kendilerine çizdikleri yolda yürümeyi sürdürmeleri. Öyle yapmakla da yeni MC'lerin yolunu kendileri döşüyorlar.

Bu arada toplumsal muhalefetin gerçek sahipleri, bilimsel sosyalist sol güçler duruma müdahale etmelerine elverecek zorunlu etkin araçlardan hâlâ yoksunlar. Bu olgu tükede demokrasının ve çalışan halkın selametinin bugünü ve geleceği açısından gündemin en hayatı, ana eksenini oluşturuyor. Sorunla ilgilenen herkes de bunu biliyor. Konu nicedir öylesine yılan hikâyesine döndü ki, hiç değilse bu yazda olsun uzun boylu tekrarlanması da olur!

Prof.Dr.Zafer Üsküld

Hüsamettin Cindoruk ile anayasa, hak ve özgürlükler üzerine:

"SIKIYÖNETİMİ ANAYASADAN ÇIKARMAK LÂZIM"

Ülkemizde anayasaların hep tepeden inme geldiğini görüyoruz. Önce bu metodu kırmak lâzim. Anayasayı bu sefer milletin gerçek temsilcileri yapın.

Sayın Hüsamettin Cindoruk, sizinle "Türkiye için yeni bir anayasa" konusunu görüşmek istiyorum. Çok özel koşullarda hazırlanmış olan 1982 Anayasası, yürürlüğe girisinden çok kısa sayılacak bir süre sonra eleştirilmeye başlandı. Bugün de artık yeni bir anayasa hazırlanması tartışılmaktadır. 1982 Anayasası "değişirilecek düzeltilemez" bir anayasa olarak değerlendiriliyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bence, elimizde bir anayasa kitabı var ama aslında bir "anayasa yokluğu" yaşıyor. 1982 Anayasası'nı götürülebilir Danışma Meclisi hazırlamıştır. Halkın katılımı yok. Anayasayı siyasetten tamamen soyutlamış, halkın katılımından kuramsal olarak vazgeçilmiş bir kurum hazırlamıştır.

Ölü doğmuş bir anayasa bu. Yüzde 92 oy alması da bence anayasaya bir meşruluk, hakkılık kazandırmaz. Sadece anayasaya yürürlük kazandırmıştır. Bu anayasa, tek taraflı yoğun bir propagandaya halk oyuna sunuldu. Devlet başkanının kefil olduğu. Anayasa emre muharrer senet midir ki kefil oluyor? Şimdi görünüyor ki, anayasaya Türkiye'yi yönetecek bir devlet kurumunu ortaya çıkarmadı, halkımıza biraraya getiremedi, ülkenin çatılarıyla başa düşmedi, ülke dinamiğini ve demokrasiyi ortaya koyamadı. Kefil de fayda etmedi. Şimdi Türkiye'ye yeni bir anayasa yapmak değil, bir anayasa yapmak meselesi var.

► 1982 Anayasası'nı Danışma Meclisi hazırladı. Ama son sözü MGK'yi oluşturulan beş general söyledi. Türkiye'nin anayasasını kim yapacak?

Geride dönüp baktığımız zaman, bizim ülkemizde anayasaların hep tepeden inme geldiğini görüyoruz. Ya padişah, Mithat Paşa'yi oturtup bir anayasa yaptırmış, ya Atatürk

▲ Hüsamettin Cindoruk.

danhımanlarıyla oturup bir partiyiyle uzlaşarak bir anayasa yapmış. Ben önce, bu anayasa yapma metodunu kırmak lâzım diyorum. Bu anayasayı kim yapın? Bu anayasayı bu sefer milletin gerçek temsilcileri, millî iradeyi temsil eden kişiler yapısınlar.

Ama bu, bugünkü meclis olamaz. Bugünkü meclis, 1983 siyasal planlaması etrafında kurulmuştur. O siyasal planlaması MGK tarafından antodemokratik bir biçimde düşünüldü. Yasaklarla, vetolarla. MUSAADeye mazhar partilerden ikisi gitti. Uçuncusu, iktidar olmanın verdiği güçle bugüne geldi ama artık milletin oy desteğini kaybetti. Oyları yüzde 21.80'lere geriledi. Sanıyorum ki, millet, fevkalâde beyin yıkama ameliyelerinden sonra, şimdi görgü ve bilgi olarak doğruyu seçebilir hale gelmiştir.

Biz, DYP olarak birşey söylüyoruz: Eğer

bu iktidar erken seçime gitmezse, bir süre sonra meşruluk tartışması başlar. Genel oy arkasından çekildiğine göre, iktidarnın hâlâ meşruluğu varsa bunun kaynağı ihtilal tasarruflarıdır. İhtilal tasarruflarından kaynaklanan meşruluk ise demokratik düzenlerde meşruluk değildir. Şimdi, meşruluğu tartışılır hale gelmiş bir meclis çoğunluğunun anayasa yapması, Danışma Meclisi'nin anayasa yapmasından farklı değildir. Bu iktidar daha bir buçuk yıl önce siyasal yasakların kaldırmasına, yanı insan hak ve özgürlüklerinin temel tasarılarından birisine karşı çıkmıştır; TRT'ye baskı düzeni kurmuştur; basın özgürlüklerini kısıtlamıştır; toplantı-gösteri yürüttüğü hakkını kısıtlamıştır; bu iktidar döneminde seçim yasaları oyuncak haline getirilmiştir; işkence yapılmıştır; yargının bağımsızlığı kaldırılmıştır; devletin temel bürokrasisi siyasal partinin adeta organları haline getirilmiştir. Yapısı bu olan iktidar partisinin, bana sorarsanız, demokratik bir anayasa yapma yeteneği yoktur. Şimdi Özal anayasaya yapma teklifi getiriyor. Açık söyleyeyim, ben ANAP ile oturup bir uzlaşma anayasası yapmayı tercih ediyorum. O zaman 12 Eylül'le uzlaşmış gibi oluruz.

► Anayasayı, erken seçimler sonucunda olacak TBMM yapmalıdır dişicesinde birleşiyoruz. Ancak ANAP erken seçime yanaşıyor. O halde, sandalye sayısı TBMM'de karar almayı yetmediğine göre, muhalefetin halkın destegine başvurmak üzere "mûvekkillerini duruşmaya sokma" gerekiyor. Zaten, muhalefetin halkın desteği yüzde 78. Yalnızca SHP-DYP'nin harekete geçirebileceği halkın desteği yüzde 65 dolayında görünüyor. Sayın Demirel mûvekkillerinin arasında doğası, gereklse sine-i millete döneceğini söylüyor. SHP ise sâni hiç değişiklik istemiyor. Anayasa yapacak bir meclisi oluşturacak erken seçim için TBMM'deki kilitlenmenin çö-

Ben bu anayasaya disiplin yönetmeliği diyalim. Her şeyden önce önsözü fevkâlade ayıptır. Megalomani ifade eder. Sanki Türkiye'yi bu beş general kurtarmış, devleti bu beş general kurmuş gibi bir önsöz yazmışlar.

zümu halkı devreye sokmaktan geçmiyor mu?

Sayın Üskülden, bence bu parlamentonun en büyük kusuru iktidar partisidir. Bu parti varlığını 12 Eylül'e borçludur. Türkiye ANAP'tan kurtulduktan sonra siyasal düzene, dizeyine kavuşacaktır. İçinde bulunduğu dönemde, halkın içinden çıkışlı partilerin partileşme süreci tamamlanmıştır. ANAP ise bir olsudur. Onu, siyasal yapılanmamızın normalleşme süreci içinde pasifize ederek aşacağiz. Hem SHP'nin hem de bizim problemimiz budur. Sayın Demirel'in ve DYP'nin yapmak istediği, tabiişemekle olan siyasetteki gayri tabii cismi en kısa zamanda Türk siyasından dışlamak. Yapılacak iş erken seçim. Parlamento buna karar veremiyor. Ne yapılacak? Siz de dediğiniz gibi, Demirel'in yapmak istediği halkın desteğini sağlamak. Bu destek miting meydanlarında sağlanacaktır, parti örgütünün desteğiyle sağlanacaktır. Eğer SHP de meydanlarda halkın desteğini aramaya başırsa, aşağı yukarı yüzde 60-65 halkın desteği meydanlarda bulunacaktır. Küçük partileri de yanımıza almak için, onlara, seçimlerde harajların yitidine 5'ye ya da onlara da parlamentoda temsil edilme imkânı verecek gerçekçi rakamlara çekileceği söyleyebilir. O zaman, anketlere göre oy oranı yüzde 15'lere düşmüş olan ANAP, parlamento coğunluğuna dayanarak erken seçimi geciktirmeye gücü bulamayacaktır.

DYP seçimlere anayasa taslağıyla girecek. Bütün partiler taslaqlarını hazırlasınlar. Hatırla, seçimlerden sonra irade tazelemesi yapan ANAP da taslağı hazırlasın. Seçimlerde güven tazelemesi yapacak olan ANAP, 12 Eylül'ün bağlarından kurtulmuş olacak, kanatlarının altından çıkışlı olmuş olacak. O zaman, o

◀ Prof. Dr. Zülfü Üskülden ile Hüsamettin Cindoruk.

da anayasa yapılmasına gücü orannan katıracaktır.

Böylece, erken seçim hem bir meşruluk kaynağı oluşturacak hem de anayasa yapıcı bir kurucu meclis kurmuş olacak.

Bunu yaparken de, gelin diyoruz, önce seçim yasasını düzenleyelim. 1950'de, aşağı yukarı tek parti döneminde CHP ile Demokrat Parti'nin yaptığı biz niye yapmalıyız? Katılımcı demokrasiyi gerçekleştirerek, bütün görüşlerin belli makul ölçülerde katılımını sağlayacak bir seçim yasasını, demokratik normları getirelim.

Bir de, 1982 Anayasası'na geçici bir madde koyalım, cumhurbaşkanını da, erken seçimle birlikte, genel oyla yapalım. Böylece

cumhurbaşkanlığı sorununu da çözelim.

► Biraz da yapılması gereken anayasamın içeriğine bakabilir miyiz? Anayasayı şimdi burada yapacağınız, ama bazı temel çizgileri ortaya çıkarabiliyoruz belki. 1982 Anayasası'na baktığımız zaman, burada iki anayasa görüyorum: Olağan dönemlerin anayasası ve olağanüstü dönemlerin anayasası. Olağanüstü dönemlerde, özellikle sivil yönetim döneminde, yönetim silahlı kuvvetlere bırakıyor. Sivil yönetim uygulamaları ise yargı denetimine tabii değil. Olağanüstü dönemlerde yapılan kanun hukümünde kararnameler Anaya Mahkemesi denetimine tabii değil. Yani, hukuki olmayan bir yönetim biçimini kuruyor. Öte yandan, cumhuriyet döneminin yüzde 40'si sivil yönetim altında yaşanmış. Öyle olunca, acaba, yeni bir anayasanın içeriğini konuşmaya başlarken, anayasada yer alan bu ikiliği kaldırma gerekliliğinden hareket edebilir miyiz?

Kesinlikle doğru söyleyorsunuz. Ben bu anayasaya disiplin yönetmeliği diyorum. Bir askeri okulum disiplin yönetmeliği gibi. Her şeyden önce bu anayasının önsözü sevkalade ayırtır. Yanlıştır demiyorum, ayırtır. Ve megalomani ifade eder. Sanki Türkiye'yi bu beş general kurtarmış, Türkiye devletini bu beş general kurmuş gibi bir önsöz yazmışlardır.

Bu ikiliği kaldırma için evvela bu anayasayı kaldırırız. Anayasamın önsözünü de Kuvva-i Milliye'den başlatırız. Ben, Cumhuriyet anayasasını Kuvva-i Milliye'den başlatan, temel doğruluğu, temel direktifi veren gerçekçi bir önsöz yazılmasından yanayım. Bu önsözün de değiştirilemeyeceğini anayasaya yazmak lazımdır. Devletimizin, cumhur yetiminin kuruluşunu ihtillallere, darbelere bağlamaktan çırıplı doğrusuna bağlamakta fayda var.

► Silahlı kuvvetlerin yeri, sivil yönetim?

Burdan varmak istediğimiz sonuç sudur: Silahlı kuvvetlerin ya da silahlı kuvvetlere mensup cuntaların darbe yapmasını nasıl ön-

Bir görüş

Gölge etme başka ihsan istemez

Türkiye'ye bir anayasa gereklidir. Çünkü üzerinden çok taraflı ulaşmaya varılmış bir anayasamız yok.

Elimizde anayasa adı altında "resmi" formüllerini tamamlanmış bir metin var. Bu metin eski dis tiaret rejimleri gibi, hangi hakların nasıl ve hangi gereçle kısıtlanacağını söyle döküyor.

Bize bir "sivil anayasa" gereklidir. Bu "sivil anayasa"nın temel amacı bireyleri ve toplumu devlete karşı korumak olmalıdır; devletin bireyleri ve toplumu koruması gibi bir anlayışla kasınlık yola çıkılmamalı. Devlet bizi ne kadar az korursa o kadar yi.

Bu sivil anayasa bütünü toplum kesimleri yapmalı. Yani anayasa yapılacağı sadece siyasi partilere, hele sadece mecliste temsil edilen siyasi partilere emanet edilmeli. Yeni anayassaya çok taraflı bir tartışmanın sonucu varılacak bir uzlaşmanın ürünü olmalıdır. Bu uzlaşma ne redeye bir "oybirliği" ni itade etmelidir.

Neredeyse bir oybirliği, çünkü önemli olan güçsüzlerin, azınlıkların hak ve çıkarlarının önüne engel konulmamışı. Evet engel konulmaması yeter. Anayasının onların yerine geçerek, onlara kol kanal germesi anlamsız ve dahası sakincalı. Böylece bir anlaşmayı ister istemez

bütün metne siziyor.

Kısaçısı yapılacak anayasanın özü, bireylerin, toplumsal grupların ve toplumun hak ve özgürlüklerini tanımak olmalıdır.

Bu anayasa esas olarak yurttaşların "Uyanık Bekçiliği"ne emanet edilmeli. Anayasa Mahkemesi veya yargı kurumları ise bu hak ve özgürlüklerin daraltılması, kısıtlanması veya engellenmesini önlemeli; o zaman devreye girmeli.

Bir başka deyişle, hak ve özgürlüklerin banisi kullanımı güvence altına alınmak kaydıyla; toplumumuz neye layık olsun yaşamalı.

Cumhuriyetin kuruluşundan 66 yıl sonra, halkın kendisi için lütfen sebebileceğine inanmak gereklidir. Yeter ki seçenekler kısıtlanmasın!

Amaç çoğulcu, demokratik ve banisi bir toplumsa eğer, buna ne yasaklarla ne de korumacılıkla gider.

Hüseyin Ergün
Mülkîyeliler Birliği
İstanbul Şubesi Başkanı

Silahlı kuvvetlerin ya da silahlı kuvvetlere mensup cuntaların darbe yapmasını nasıl önleriz?

Çağımızın askeri teknolojisiyle donatılmış silahlı kuvvetler darbe yapmaya kalkarsa bunu önleyecek güç yok. Önemli olan zihinlerdeki darbe fikrini önlemek ve önlere anayasal engel koymak.

MECLİS DENETİMİ İSTİYORUM
MECLİS DENETİMİ İSTİYORUM

**Devletin ana dili olamaz.
Bu yüzden insanlarınımızın
ana dillerini öğrenme,
öğretme hakları,
vatandaşlarımıza devletçe
sağlanmalıdır. Bunu yeni
anayasaya koymalıyız.**

leriz? Bu mümkün değil. Çağımızın askeri teknolojisiyle donatılmış silahlı kuvvetler darbe yapmaya kalkarsa bunu önleyecek güç yok. Önemli olan zihinlerde darbe fikrini önlemek. Yalnız, anayasayı ortadan kaldırma yi göze alacak darbecilerin önüne bir anayasal engel getirmekte fayda var. Türkiye'de Tâlimatname'ye, İç Hizmet Kanunu'na dayamp ihtitaller yapıldı. Demek ki ihtilalciler de hukuk desteği arıyor. Bu nedenle, anayasaya TBMM'nin dokunulmazlığı, kapatılamazlığı konusunda hükümler koymakta fayda var.

Silahlı kuvvetlerin yerini de iyi belirlemek lazım. Protokoldeki değil, devlet hiyerarşisi içindeki yerini kesin biçimde tayin etmeyecektir.

Olağanüstü hâl meselesini de taddi ve tahdidi hale getirmek gereklidir. Ben daha çarpıcı bir görüşe sahibim. Partim adına değil, ama kendi adıma söyleyorum: Siyasetimi anayasadan çıkarmak lazım. Siyasetim, askeri yönetim, yani devlet yönetiminin bölgesel veya ilke çapında bir süre için de olsa sivil yönetimden askeri yönetimle verilmesi hadisesi. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda siyasetime artık yer yoktur. Olağanüstü hâllerde alınacak tedbirlerin anayasaya yazılması yeterlidir. Benim 38 yıldır yaşadığım siyasal, meslek hayatım gösterdi ki siyasetim sevkade faydasız ve zararlıdır. Hem orduyu sevkade yıpratmakta hem de demokratik yaşama zarar vermektedir.

► Şimdi, temel hakların düzenlenmesi konusuna gelebiliriz.

Zaten temel hakları kısıtlayıcı durumları en aza indirgediğiniz zaman, bu konuda önlüğünde büyük bir alan doğuyor. Bu alana girdiğimizde bence iki sınırlama düşünülebilir: Ulkenin bölünmezliğini ve bütünlüğünü saglayıcı sınırlamalar ve devletin demokratik yapısını ortadan kaldırıcı, ister teokratik, ister faşist olsun, hareketleri sınırlamak. Onun dışında özgürce yaşayış kısıtlananız. Ve bur-

da da yapılacak iş eylemi yasaklamaktır. Demokratik hak ve özgürlükler içerisinde bunların propagandası yapılabilir ama eylem konusuna gelince devletin buna müsaade etmesi düşünülemez.

İkinci nokta, dil meselesi. Devletin resmi dili Türkçe'dir. Ama devletin ana dili olamaz. Bu yüzden, insanlarınımızın ana dillerini öğrenme, öğretme hakları vatandaşımıza devletçe sağlanmalıdır. Bunu yeni anayasaya koymalıyız. İbadet konusunda da aynı şeyi söyleyebiliriz. İnsanlar, örneğin Alevi ise Alevi geleneklerine göre, Sünni ise Sünni gelenekebine göre ibadetlerini yapabilmelidir.

► Kişilerin bireysel olarak kullanacakları özgürlüklerden örgütlenme özgürlüğüne gelebilir miyiz? Farklı siyasal düşüncelerin örgütlenmesi konusunda anayasamın yaklaşımı ne olmalı?

Temel ölçüyü koyunca, sonuca varmak çok daha rahat. Bugün Marksist partilerin Türkiye'de kurulmasını engelleyen 141, 142, teokratik parti kurulmasını engelleyen 163. maddelerin kaldırılması kesinlikle gereklidir. Şimdi, ince nokta, bu partiler demokratik hak ve özgürlüklerin ortadan kalkmasını istiyor. Avrupa devletlerinin anayasalarını okuduğumuz zaman, eyleme müsaade etmediğini görüyoruz. Bizim de 146. maddemiz var. 146. maddede yapılacak önemli bir düzenlemeyle 141, 142 ve 163. maddelerin kaldırılmasına kararlıyız.

Bu fikirler söyleşin, gizli kalmasın, karşı fikirler ileri sürülebilsin. Fikirleri önleyen bir rejim, kendinden korkan bir demokrasi. Kendinden korkan demokrasi olmaz. Ya da benim için TKP'den, bir siyasal partiden korkma ayrimi getirmektedir. TKP'den niye korkayım. Halkın önünde tartışırım onun fikirlerini.

Bütün bu düşüncelerin özgür bırakılması başta rahatsızlıklar yaratacak, yadigarı olacaktır. Ama sabretmek ve siyasal tartışmayı genis yelpazeye açmaya dayanmak lazım. Bu dayanıklılığı önce askerin göstermesi gereklidir, korkmadan, kuşku duymadan. Eğer asker darbe yapma fikrinden vazgeçer, siyasal yel-

paze içinde her fikrin tartışımasına bir süre tahammül gösterirse sivil demokrasi yerlesir ve Avrupa'da alınan sonuç bizde de alır. Halkın refahı artırılır, üstüne Avrupa'daki gibi konfor hakkı da eklenirse dünyada olanlar Türkiye'de de olacaktır. Marjinallı fikirler azınlıkta kalacaktır. Ben Türk halkın sağduyusuna inanıyorum.

► Biraz da yargı denetimi konusuna geçmek istiyorum. Başbakan kısa anayasa isterken galiba yargı denetimi olmayan bir rejim istiyor. Yargı denetimi olmayan hukuk devleti olur mu?

Sayın Özal kısa anayasa istiyor. Böyle bir anayasa tarifi olur mu? Bir cep feneri gibi, cep kitabı gibi cep anayasası olmaz. Anaya-saya ne koymak gerekiyorsa o konur. Özal parlamento üstünüğüne değil, icraanı üstünüğüne dayalı bir devlet bicimi istiyor. Şimdiye kadar yaptıkları, yapmak istediği göstergesi. Tabii yargı denetiminden de rahatsız oldu. Yargı denetimsiz bir devlet mümkün değil tabiatıyla. Ama, eksik olan parlamento denetimi. Bunu güçlendirmek lazımdır. Hükümetlerin meclis denetiminden kaçma yolları tıkanmalıdır. Mesela, meclis üye sayısının beşte biri meclis araştırması isterse, meclis kararına gerek olmadan bir ön araştırma yapılabilмелidir. Bu yolla, meclis her türlü konuyu denetleyebilmelidir.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'ni de halka açmak gerekiyor. İnsan hakları ihlallerinde mahkemelerin ve helle şartlarda sahiplerin başvurabileceği bir kurum haline getirmek gerekiyor.

► Önümüzdeki yaz ayları, yazın sicagına rağmen siyasetin de ısınacağı bir dönem olacak gibi görünüyor. Anayasa konusunda kamuoyunun ilgisini sıkı tutmak gerekiyor. Bu konuda ne dersiniz?

Kesinlikle haklımız. Yeni anayasayı oluşturmanın en önemli şartı, halkın ilgisini bu konu üzerinde çekmektedir. Vatandaşlar anayasaya ne kadar sahip çıkarsa, onun önemini ne kadar kavrarsa ortaya o kadar iyi bir anayasa çıkar. Bence, vatandaşlar, siyasal partiler üzerinde bir toplum baskısı kurmalıdır.

Televizyonda Çin'deki gösterileri izledim. Tankın önüne bir genç çıktı ve tank yolunu değiştirdi. Gerçekten bugüne kadar gördüğüm en önemli direniş hareketi. Bir kişinin bir tank konvoyunu durdurması... O bilince ulaşmış insanlar o ülkede coğalırsa, o ülkede demokrasi olacaktır. Orada inanç var, bilinc var, insan olmanın onuru var. Gelin biz de bunu yapalım. Ister sağcı olsun, ister solcu, ister Türkiye Cumhuriyeti'nin başka bir şekilde idaresini talep edin, hepimiz bunları yapabileceğimiz bir ortak anayasa yapalım. Şimdiye kadar bunu yapamadık. Bu benim onuruma dokunuyor. Sivillerin anayasaya yapamayı, asker denetiminde demokrasi beni onurumdan yaralıyor. Ben bu kavgayı bunun için mi verdim? Bugün bu çalışmaları bir noktaya getirdik. Bu noktadan sonra ne benim partimin, ne de diğer partilerin tek başına yapacağı iş değil artık. Bu iktidar partisinin de yapacağı iş değil, ayıplı bir parti çunku. Onu da tasfiye ettikten ya da demokratikleştir dikten sonra, yeni mecliste gelin bunu yapalım.

"BEYAZ EYLEMLER": NEREDEN, NEREYE?

"Beyaz eylemler", işçi eylemleri gibi 12 Eylül'ün depolitizasyonundan bir "kopuş"tur.

Beyaz eylemler, her yeri sattırıyor: Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de toplu nöbetler; hastalara yeterli süre uygulanması; Sağlık Bakanlığı öntüne beyaz önlüklerin bırakılması. -Sağlık Bakanı ile görüşme- Ve, "büyük beyaz miting". Simdiilk...

Neden "beyaz eylemler"?

12 Eylül'den bu yana, kamu sağlık hizmetlerindeki niteliksel ve nicetiksiz gerilim. Sağlık hizmetlerinde özelleştirme ve tekelleşme eğilimleri. Sağlık personelinin 10 yılda %80'e varan gerçek ücret kaybı. Gelişigüzel ve politik kaygıları açılan tıp fakülteleri ve bir yıllık kurslarla yetiştiirilen sağlık personeli; giderek niteliksizleşme. Giderek artan ve hiçbir önleme alınmayan mesleki risklerle içe yaşam. Velhasıl, çalışma ve yaşam koşulları getiren, topluma ve tıbbı yabancılaşan, büyük ölçüde toplumsal statü kaybeden sağlık personeli: İşgileşme(mi)?

Nesnel zemin, bu. Ayrıca, yillardır her halkın talebine, oyalamadan/vaatten başka bir karşılık alamamak. Tek tük yapılan toplu çıkışlar karşısında, miktarı değişen sırt sıvazlamalar.

Bu noktada, son on yılda tüm çalışanlar gibi, büyük ölçüde ekonomik ve sosyal statü kaybına uğrayan sağlık personeli, Nisan ayında işçilerin tüm ülkede, kendilerine öulen kalıpları/duvarları yıkarak yarattığı bahar havasını yaşamayı tercih ettiler. Artık, "vaat alana kadar değil, hak alana kadar mücadele" anlayışının gereğini yerine getirmekti hedefleri. Ve, 29 Nisan 1989'da Ankara Tabip Odası Ara Genel Kurulu ile başlayan "beyaz sürec", kısa sürede tüm ülkeyi sardı.

Siyasi sistemin içinde bulunduğu kriz nedeniyle, tüm toplumsal kesitlere sınıflara nedeniyle, katıldıktan sonra kendi yol ve kanallarını açmanın, mücadeleşinin temel eksenini olduğunu kabul eden beyaz gömlekler, bu mücadeleşinin kitlesel ve meşru bir çizgiye gitmesi gerektiğini öncelmektedirler. Son on yılda oluşturulmak istenen depolitizasyon ortamının kırılmamasında, simdiye dek tek etkinlıkların bir ölçüde etkisi olmasına karşın, bu konuda asıl yapılması gerekenin sürekli, net hedeflere sa-

hip, kitle sel ve kararlı eylemler olduğu anlayışı ile yola çıkan beyaz gömlekler, simdi de "cılız" ama meşruiyeti güçlü bir çizgi yaratmayı başardılar. Önemli olan, bunun sürdürülmesi. Seçilen eylem biçimlerinin, gerek sağlık personeli kitlesinin, gerekse geniş halk kesimlerinin desteğini ve onayını alacak biçimde olması, bu anlayış ile ilgilidir. Toplu nöbet, hastaya yeterli süre ayırma, vb.

Kitle sel katılımının yaratılması ise, büyük ölçüde, demokratik katılım mekanizmalarını yaşama geçirmeye çalışan örgütsel yapı ile yakından ilişkilidir: Ankara Tabip Odası, 12 Eylül'ün istediginin hilafına, kendi alanında toplumsal muhalefet adına hiçbir şey üretmeyen, dönemin uzanısı bir kırtaşıye örgütü olmak yerine: Üyeleri ile birlikte davranışabileceğii, onları her türlü karara katabileceği demokratik enerjik-alternatif bir örgütlenme yaratılması. Yapılmak istenen bu, Birbirleri ile dayanışma içinde, haklarını elde edebilme yolunun ancak toplu davranış ile olduğunu kavrayan insanlar topluluğu. Söz konusu anlayış sürdürdü, kazanımlar elde edildikçe, uzun dönemde kurumsallaşmaya dönüştürebilecek bir yapılanması. Nesnel zeminin bir an bile gözden kaçırılmaksızın, kitle hareketliğine ve taleplerine uygun duşen, eylem biçimlerinin seçimi/yaşama geçirilmesi. Diğer, sağlık çalışanlarından (ve tüm çalışanlardan) kopuk olmayan bir tutum. Çerçeveşini çizmeye çalıştığımız "ideal"e ne kadar yakın olunursa, elde edilebilen başarı.

İşçi eylemleri gibi, 12 Eylül'ün depolitizasyonundan "kopuş'u ifade eden "beyaz eylemler", bir farklılığı daha içermektedir. Sağ-

lık personelinin ve hekimlerin, hastaya yeterli süre ayırması ile, sadece çalışma ve yaşama koşullarının düzeltilmesi için müdahale etmemiş, aynı zamanda halkın sağlık sorunlarının çözümü konusunda gerçekçi bir alternatif de uygulamaya sokmuş olmaktadır. Daha fazla süre ayırma; daha az tıbbi hata, daha nitelikli hizmet, özele daha az kayma, daha fazla bilimsellik, vb. anlamına gelmektedir. Ayrıca, 1980 sonrası uygulanan sağlık politikaları nedeniyle, halkın sağlık personelinin sorunların nedeni olarak görünen "yanlışması"nın da kırılgan olan, bu uygulamadır. Bir yandan çalışma-yaşam koşullarının düzeltilmesi, diğer yandan sosyal politikaların teşhiri ve bu alanda alternatif uygulamaya başlama.

Gelinin noktada, sağlık personeli, içinde bulunduğu işçilik sürecine tekabül eden örgütünlük ve eylemlilik biçimlerini bulmak/yaratmak durumundadır. Her ne kadar, yapılan eylemler sendikal içerik taşısa da, mevcut örgütlenmeler, çok farklı çıkarları aynı potada sulandırmayı yapan lonca tipi yapıldır. Bu eksikslik giderilene dek yapılacak olan, ücretli sağlık personelinin kendi örgütlerinde ağırlıklarını koymaları, birlikte davranışabilmenin yollarını yaratmaları ve sendikal örgütlenme için bugünden adımlar atmalıdır.

Çıkarları çok farklı kesimlerin ortalamaya yaklaşımı doğrultusunda yapılacak olan her müdahale, mücadele eden "işçiliği" sağlık personelinin yararına olmayacağından. "Beyaz eylemler"in sararmasını istemiyorsak, mücadele edenlerin, bizzat pazarlığı da kendilerinin yapmasını gündeme getirmeliyiz. ■

▼ Bir beyaz eylem.
Doktorlar hastaya "yeterli süre ayırma" eylemine başlayınca hastane kapılarında kuyruklar meydana geldi ama doktorlar bu uygulamanın sağlık personelinin sorunlarının nedeni olarak görünen halkın bu "yanlışması"ni kıracağını söyleyiyorlar.

Tonton'un basına imtihani...

Ağır kâğıt zamları Özal'ın basını sindirmeyi ve kendine bağlamayı temel politika edindiğini başka örneğe ihtiyaç olmaksızın ortaya koyar.

Ülkeyi kalkındırmak vaadiyle iktidara gelip sadece mutlu azılıği kalkındıran, 40 yıldır bunu hep yapan ve beş yılın sonunda fırçası çıktıığı için inisi geçen sağ iktidarlar son demlerinde en çok iki şeyden yakınırlar: Anayasa... Ve basın...

Anayasa ülkeyi yönetememenin bir mazeretidir... Basın ise imaj ve prestij ypranmasının sorumlusu... Ve adeta halkın iktidardan soğuması için iсаd edilmiş bir iletişim silahı...

Turgut Bey İmparatorluğu'nun banisi Turgut Özal aca- beına neden kızıyor?

Bir neçen, Turgut Bey'in soğukkanlı bir özelesiştir yapma gücünden mahrum olusudur. Özelesiştir yapmasına yardımcı olacak ideolojik düşüncə yapısından mahrum olan Turgut Bey başansızlıklarını kimi zaman "kader" ve "yaradan" a fatura ediyor. Zaman zaman da basına kızarak deşarı oluyor.

Turgut Bey'in basına kızısı genellikle kendi başansızlığından kaçışır ama kimi basın organlarının yaratığı güvensizliği de bu iste- payı yok dejildir...

Turgut Bey koca koca, büyük büyük gazetelerin çıkar uğrına tırdondı gibi döndüklerini kendi gözlenyle gözlemiştir. Burada cuvadızı kendimize batırarak iki büyük gazetemizin son iki yıldeki halini anımsayalım...

Bülent Şemler'in Emıak Bankası Genel Müdürlüğü srasında iki büyük gazete oyuk çaplı parasel olanakları koklatıldığı Babıali'nın malumudur. Turgut Özal'a

"Sayın Başbakanım" diye başlayan tarihi bir eleştiri döşenen büyük gazete, sahibi olduğu sigorta şirketini Emıak Bankası'na satma olağan coğuna, 180 derece çarpıcı yağı seanslarına başlamıştır...

Bir başka çok satan gazete makina ithali ve Emıak Bankası'ndan kredi kapma umutlarıyla okuyucu kaybetme pahasına Başbakan'a muhalefeti terketmiştir. Aynı gazete çıkar umutları sona erince (ve makina ithali iş tamamlanınca) tekrar muhalefete geçti...

Özal bu ömeliğin görüntü basının gerçeklere göre değil patron çıkarlarını göre dümen tuttuğunu düşünüyor olabilir... Bu noktada haklıdır...

Ama bunlar olmasa basına karşı dost bir tavır mı alacaktır?

Hayır. Ağır kâğıt zamları Özal'ın basını sindirmeyi ve kendine bağlamayı temel politika edindiğini başka örneğe ihtiyaç olmaksızın ortaya koyar... Halkın az okuması (ve okutulması) da 12 Eylül'den beri değişmemen politikadır.

gibi engellerin kalkmasını savunuyor. Hatta Özal'ın 141-142'nin kalkmasına ilişkin sözlerini "Tonton'un özgür-lik aşıklı" na dek uzatırlar oluyor.

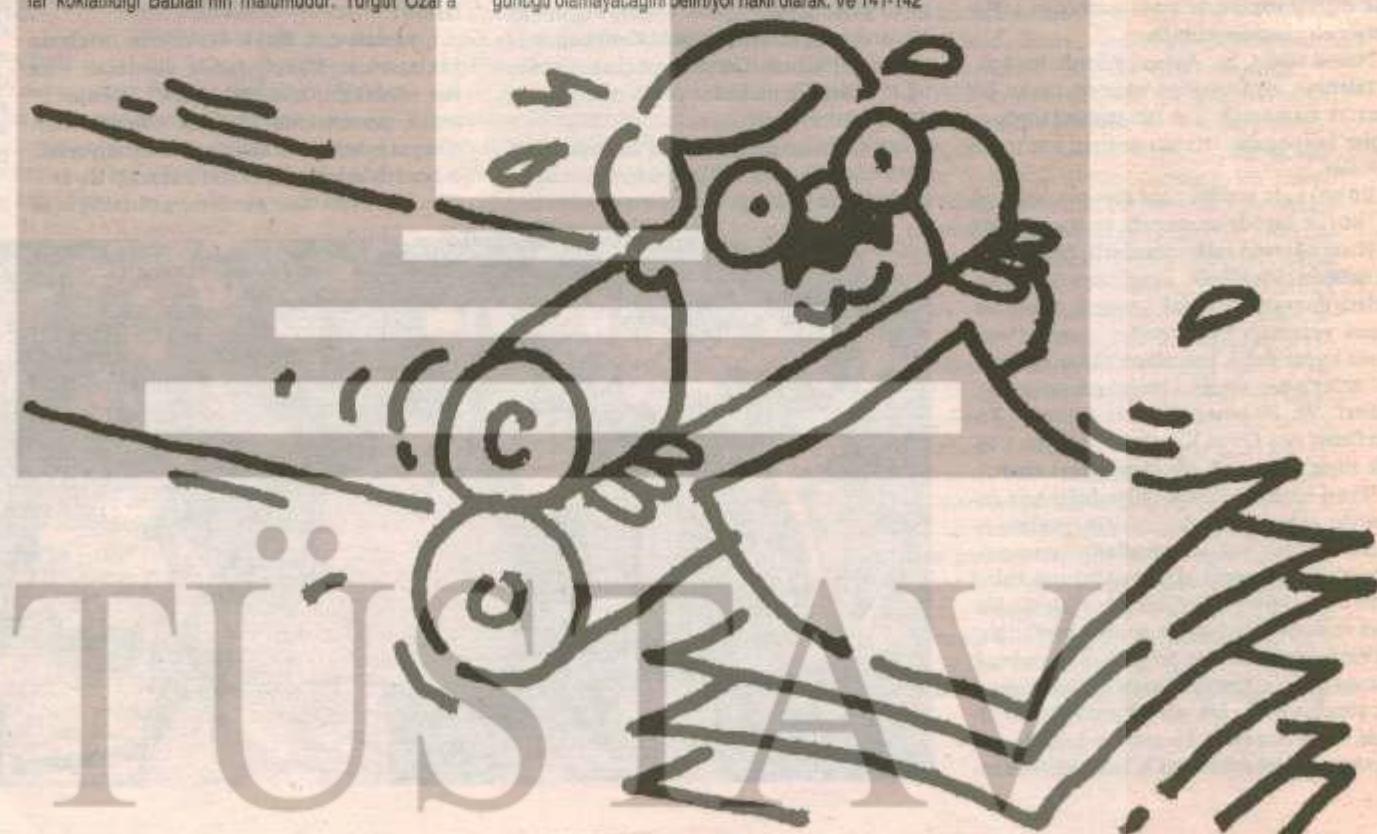
Bize göre 141-142'nin kalkıp kalmaması günün şartları içinde ikinci plandadır. Esas tartışılması gereken ise tartışımıyor.

Nedir o tartışılmayan? Sol ve sosyalist dergilerin durumu... Bu dergiler sürekli 141-142'nin keskin sırtında dolasıyor... Ama hükmün girmiyorlar. Çünkü yasayı ihlal etmiyorlar. Elmıyorlar ama bu dergilerin sorumluları hermen her hatta polis merkezlerinde ağır biçimde ağırlanıyorlar. Olmadı dergilere el konuluyor. Veya benzeri baskılar yapılmıyor. Özette bu kesimi sindirmek için polis hiçbir yasada bulunmaya ceza maddeleri uyguluyor. 141-142'den önce madde sayısı belirsiz polis yasası önem kazanıyor.

Dönem Tonton'un basına imtihannası... Ve Başbakan'ın basın danışmanının basın arasındaki kavgayı serinletecek yerde aleviendirdiğini kaydedelim. Ve Demirel'in Özal'a bir tavsiyesini buraya alalım:

Bir lider sabah gazeteleri okuyunca kafasını aleyhindeki haberlere takmamalı, diyordu Demirel bir toplantıda, yoksa o gün öglene kadar iş göremez...

Tonton kafayı basına taktı mı zarar sadece basına dokunmuyor. Kendisi de mefluç oluyor Demirel'in yaptığı gibi...

DİNCİ FANATİZMİN İNSANSIZLIĞI

Bir çocuğun beynine girerek, hurafelere, tabulara mahkûm etmek, o çocuk için özgürlüğü daha doğmadan boğmak, en büyük insansızlıklarından biridir.

Dinsel gericilik Türkiye için bir tehdike oluşturuluyor" diyorlar. Bu sözcüklerin doğru kullanılmasından yanayım, bu nedenle, buradaki "tehdike" sözcüğünün gerçek olgun veterince ifade etmediğini düşünüyorum. Birincisi, "tehdike" sözcüğü edilen bir anlam taşıyor; örneğin, "deprem tehlikesi", "kuraklık tehlikesi" gibi. Oysa "dinsel gericilik tehlikesi" hiç de oyle edilen değil, tersine uzun yıllardır süregelen ve özellikle 12 Eylül Atatürkçülüğü tarafından gündemi olarak güçlendirilen dinsel gericilik, etken bir durumu yansıtıyor, bu yüzden de, tehdit niteliği taşıyor.

İkincisi ve asıl önemlisi, ister tehdit ister tehdike, her iki sözcük de içinde gelecek zaman kipini barındırıyor. Sanki şimdilik kimseye zararı dokunmuyormuş da, böyle giderse gelecekte dokunurmuş gibilerinden bir yanılışmaya yol açıyor.

Oysa dinci fanatizm daha şimdiden milyonlarca insanı tâhir etmiş durumda. Dini kendisiyle tanrı arasında manevî bir bağ olarak koruyan, insanlararası ilişkilerinde hoşgörülü ve erdemli, gelişmelere açık ve inançlarını başkalarına karşı bir baskı ya da reddiye haline getirmemiş, onu komplekslerinin aracı kılınmamış pek çok Müslümanın yanı sıra, bir de din taassubunun pençesine düşmüş, saldırgan -ya da öyle olmaya hazır- içinde sosyal nedenlerden dolayı birikmiş öfkeleri, kinleri dinsel fanatizm aracılığıyla dışa vuran birkaç milyon kişi var ki, dinci gericliğin onlarda yarattığı ruh hali ve düşünce-davranış biçimini insan öğesi açısından tam bir bozulma niteliğinde. Örneğin bu fanatığının yarattığı deformasyonun en çarpıcı etkileri kendisini dinci kadınlarında gösteriyor. İslam dininin kadınlarla bakışındaki insansızlığı bile bile ve gönülî olarak benimsemişler. Bu denli aşağılanmayan tanrıya yakın olmanın, Muhammed'in izinden gitmenin gereği saymışlar. Daha doğrusu, aksını yaparlarsa, kadın olarak özgürlleşme -bireyleşme- doğrultusunda davranışları cehenneme yanacakları şartlamam-

siyla yetişip, sonra da bu aşağılanmayı ruhanişme yoluyla özbenliklerine sindirmişler. Yani, gönüllü inançlıklarının temelinde cehennem tehdidi var, bir de, ailelerindeki erkeklerin ve çevrenin baskısı var. Demek ki, bu aşağılanmanın asıl nedeni korku.

Erkekler gelince, dinsellik yoluyla cennette ebedî bir yaşamı garanti edenlerinden emin, ailelerinden ve yakın çevrelerinden başlayarak dünyevi hayatı ahiret yolundan, din yasaklarıyla ve tanrı buyruklarıyla nizamat vermeye çalışıyorlar. Kökeni Yahudilik'te ifadesini bulan, binlerce yıl önceki İsralloğullarından devralınarak Kureş toplumuna uyaranlırmış kuralları bugünkü topluma egemen kılmayı amaçlıyorlar. O zamanların ve toplumların koşullarında bile sertliği, katılığı, hoşgörüsuzluğu, baskıcılık ve şiddeti öngören söz konusu kuralları bugünkü yaşama tatbiki ise ancak ve ancak zor yolundan mümkün olabileceği için 2000 yılının eşiğinde Allah ve Muhammed aşkına insanların din yoluyla köleleştirilmesini erdemci sayıyorlar. Böylece, insanın özgürlüşe ve bireyleşme sürecinin önüne dinsel dogmaları, tabuları dikiyorlar, onları topluma şiddet aracılığıyla kabul ettirmeyi amaçlıyorlar.

Dinsel gericiliğin en büyük yükü, kuşkusuz ki, çocukların üzerinde. Her yıl yüzbinlerce çocuk, küçük ya da Kur'an kurslarına gönderiliyorlar, orada koşullandırılmaya başlıyorlar. Çocukluktan ergenliğe geçmelerinin, kişilik kazanarak bireyleşmelerinin önü daha o yaşlarda tikanyor. Bu çocuklar yaşları büyüdükle fanatik İslamlar ordusuna birer nefer olarak katılıyorlar. Daha 6 yaşında hacı-hocaların eline terkedilmiş bir çocuğun kendi rızasıyla dini seçtiğini söylemeye olanak yoktur. Kullanma (köleleşme...) o çocukların önünde tek "seçenek"dir. Bir çocuğun beynine girerek onu koşullandırarak bittakım hurafelere, tabulara, göksel buyrukla, peygamber hadislerine mahkûm etmek, onu ileriye açık her seye karşı peşinen düşmanlaşdırarak o çocuk için özgürlüğünü daha doğmadan boğmak, onu kendisi gibi olmayanlara karşı doldurmak en büyük insansızlıklarından birisidir ve ülkemizde bu insansızlık kitlesel halde uygulanmaktadır.

Karamazof Kardeşler'den Ivan dinsizdir, nihiliştir ve onun için amaca giden her yol mübahittir. "Üstün insan" olduğunu inanır, başkalarını hakir görür ve kendisine yakıştırduğu erkeklerle varmak için her şeyi yapabilen

tuynettedir, ruh hastasıdır. Bu anlamda "onun içine şeytan girmiştir". Bu olumsuzlamaya karşı, kardeşi Alyoşa Hristiyanlık'taki İsa betimlemesinin yeryüzündeki mücessem bir sembolüdür. Alyoşa, onu din adamı olarak yetiştirmekte olan rahibin nüfuzu altındadır ve söylediğinde sözler kendine ait değil, ifadesini din kitaplarında ve rahibin sözlerinde bulan Hristiyan gökselligine ait görüşlerdir. Dostoyevski, Ivan'a ve onun ruhsal hastlığına karşı Alyoşa'yı yücelter, insanın ancak Alyoşa gibi olarak iç huzuruna kavuşabileceğine inanır (ve kendi içindeki çatışmayı yansıtar).

Humanizm ve özgür insan düşüncesi elbette ki, Ivan Karamazofo'yu reddedecektir. Nitekim, bu roman kahramanlarındaki en belirgin ortak özellik olan "üstün insan" motifi, daha sonra Heidegger'de ideolojik ifadesini bulacak, Hitler tarafından ise siyasete aktarılacak insansızlığın ta kendisidir. Ne var ki, onların olumsuzlanması Alyoşa'nın yüceltilmesini getirmez. Çünkü Alyoşa'da kendine ait hiçbir şey yoktur. Ivan'ın içine nasıl ki şeytan girmiştir, Alyoşa'nın da içine tanrı girmiştir. O da tanrıının tutsağıdır.

İnsanlığı yasaklarla, tehditlerle, göksel -veya yersel- buyrukla yönetmeyi veya yönlendirmeyi öngören her yaklaşım insana aykırıdır, çünkü özgürlüğe aykırıdır. Dinin tuitsak edici rolü, toplumsal hayatı mitidâhesi ve politika ya alet edilmesi de boşuna değildir. Bu yuzdendir ki, Atatürkçü ve laik 12 Eylül rejimi dinciliği böylesine körtüklemiştir, devlet yasaklarının yanı sıra tanrı yasaklarını, resmi ideolojinin yanı sıra ruhani ideolojisi, devlet tabusunun ve koşullandırmasının yanı sıra, dinsel tabuların ve koşullandırmaları güçlendirmiştir.

163 konusunda tutarlı olabilmek için ateizmi ve din karşıtı propagandayı yasaklayan kanun maddelerinin de kaldırılmasını savunmak gereklidir. Yurttaşları göksellige ve ruhanişme inanma ve o doğrultuda uğraş verme özgürlüğü varsa, göksellige inanmama ve ruhani uğraşlara karşı uğraş verme özgürlüğü de vardır. Unutmayalım ki, metafiziğe ve bilim düşligi inanmamak da bir inancır. Düşünce özgürlüğü kavramı o inancı da içerir.

**İnsanlığınvardığı
özgürleşme aşamasında,
artık insanları din
kitaplarıyla, tanrı
buyruklarıyla, semavi
yasaklarla, cehennem
tehditleriyle ya da cennet
vaatleriyle doğru yola
getirmenin insanca yolu
yoktur.**

Erkeğin yaradılışı, kadının örtüsü

*Yaşananlar iki karışlık bir örtünün öyküsü değil. Bizim çıktığımızı ya da
yanından geçtiğimizi sandığımız ortaçağımızın öyküsü.*

► Bir örtü öyküsü.
Örtünmek isteyen kadın
neleri yitirdiğinin ayırdına
bir gün varır.

Su günlerde yillardır ucun ucun, ilerliye dura, ama hiç gerilemeden sürdürülür bir politikanın taçlandırılması aşamasını yaşıyoruz. Taçlandırma açık ki, TÜban denilen nesnenin serbest bırakılmasıyla gerçekleşecek.

TÜbançilar örtünmenin düşüncce ve İnanç özgürlüğünü ayrılmaz bir parçası olduğunu, halkın %90'ının benimsediği Müslümanlığın bunu zorunu kıldığını söyleyerek: "Baş örtümüz namusumuzdur!" belgisiyle yürütüldükleri mücadelelerinde, karşılındakileri "özgürlükse herkese!" savıya köşeye sıkıştırıyorlar.

Köşeye sıkıştırılanların bir bölüm, düşüncce ve İnanç özgürlüğünü fazla irdelemeden daha da çok çitra standart suçamasından kaçınmak keyfisyle "Haklısınız!" diyorlar, ikinci bölüm ise "Heyr, çünkü bu laiklige ve Atatürk devrimlerine aykırıdır" deyip karşı çıkyorlar. Ardından da sorunun iki kanaklı örtüyle sınırlanamayacağını, aslında özlemin ve çabannın şerif düzeninin gerçekeleştirilmesine yönelik olduğunu vurguluyorlar.

Şeriat devleti bir yana, gerçekten de örtünmenin manşının devam ettiğimizde; kadın doktorların salt kadın hastaların yattığı hastanelerde çalışacaklarını, 14 yaşından büyük erkeklerin muayene ve tedaviden kaçınacaklarını, giderek okulların, üniversitelerin, taşıt araçlarının ve hatta kadın memurların odaannan ayrılacagini rahatlığı söyleyebiliriz.

Aşında bütün bunların daha bugünden gerçekleştirilen önceliklerini gazetelerden okuyoruz. Ama tüm bunlar oluyor diye, yüzü görüldüğünde Tanrı'nın gazabına uğrayacağına inanan bir kadına, "Ac başını!" ya da "Çıkar su yerleri süpüren acaip çarşafını!" diyebilir miyiz?

İnsanların düşüncce ve İnanç özgürlükleri uğruna savam verenler açısından giym-kusama kural getirmek kadar derin bir çelişki olabilir mi? Kuşkusuz olamaz.

Öyleyse öncelikle söyleyelim ki; gerek toplumsal, gerekse kişisel yaşamda birey, ister kadın olsun, isterse erkek, İnançları doğrultusunda ve dileğince giynebilmelidir. Yani ister askili, ister türbanlı.

Sorun bu kadar basit ve açık. Öyleyse bu toz duman neye? TÜban tartışmasında örtülmek istenen gerçek nedir? Ya da kadınlar getirilen örtünme zorunluluğundan dayandırıldığı gerekce nedir? Bunu saptamadan sağılıklı bir biçimde tartışmak olanaklı değildir. O halde öncelikle örtünmemen yana yazar, çizer ve politikacılara soralım:

Neden kadına örtünme? Kim için? Nasıl?

Bilinmeyen Kadın adlı kitabında Vehbi Vakkasoğlu, bu soruları yanıtarken; açık saçılığın normal bir kadının doğasına, ruhuna aykırı ve hatta ilkkilik olduğunu söylemekten sonra; kadının örtünmesine gerekce olarak "...fıre ihtiyatı..." ni göstermektedir¹. Sayın yazarı göre, el ve yüzün örtülmesi bazılarda aşırı bulunusa da olağanlıdır.

Mehmet Dikmen'e göre ise kadının örtünmesinin ne-

deni "...Erkeklerin cinsi duygularını tahrif..." etmelerinde aranmalıdır².

Bekir Topaloğlu bu görüşe daha açıklik getiriyor ve: "... Kadın vücudunun dışlığını gösteren özelliklerinin karşı cinse, büyük çapta tesir icra ettiğini inkar edemeyiz. O halde obur taraftan da erkekler mahküm. Görülüyör ki, basit (Alları ben çizdim.) bir hüriyetin meydana getirdiği sayısız esareter, mankumiyetler vardır..." diyor. Aynı yazar: "...bunların sonuçları da çok feci olmaktadır" diye devam etmekte ve "... fazilet biraz da cebirle teşekkül eder" demekten çekinmemektedir³. Yani başını örtmeye zor kullanmasını açıkça önerilmektedir.

Son olarak bir de sayın Hüseyin Perviz Hatemi'nin görüşünü alalım: "... Kadının örtünme bakımından erkektan daha fazlasıyla yükümlü olmasının sebebi de erkeğin yaradılışı icabi, 'gözünü' harmandan sakınma' yükümlü gibi her iki cins için de eşit ölçüde varolan bir yüküme nayet etme bakımından daha zayıf durumda olmaktadır. Diğer bir deyişle, erkek görme duygusu yoluya da haçabuk ve kolay tahrif edilir. Bu da başı başına bir 'ser' bir 'kötilük' diağı, tabiatın, cinsiyet alanında erkeğin görevi dolayısıyla erkeğe verdiği özellikdir. Fitrat -in Raibî, yegane Yaratıcı olan Allah: Erkeği böyle yaratmıştır..."⁴

Tüm bu alıntılarından anlaşılabileceği gibi örtünmenin dayandırıldığı mantık, cinsel açıdan zayıf olan erkeğin gürnah işlemekten korumak, kadın da bu gürnahın sorumlusu olarak zapturepta almaktır. Yani açıkçası kadın, onları göre, her an erkeğin gürnaha sokabilecek potansiyel bir suçludur. Suçun oluşması için kasit filan da aranmamıştır. Salt açık gözlem, fitnenin ta kendisi ve tek başına erkeğin gürnaha sokasma yeterli. Üstüne üstlük bundan kaynaklanacak şahsa yonelik saldımları da, karşı taraf oturur halinde olduğu için, göğüslemek zorundadır. Böyle bir anlayışla yola çıkalırsa nereye vanlıbilirin üzerinde çok, hem de çok düşünmek gerekmek mi?

Hani hep bilinen ve sıkça yinelenen "Herkesin özgürlüğü başkalarının özgürlüğünün başlığı yerde biter" diye bir söz vardır. İste bu deyiş türban clayında bizi şucarıcı sonuca götürüyor: Kadın başını açtığında, hep o başkalının özgürlüğünün başlığı yerdedir. Hatta ortasındadır. Devamlı saldırmak durumundadır. Bu da doğal olarak erkek için "meşru müdafaa" gereklisi olmaktadır. Eğer iş kadının özgür seçimine bırakılmış olsaydı, yanı örtünmemenin günahı da, cezası da ona ait olsaydı; o zaman savundukları gibi ve onların mantıkları çerçevesinde bir özgürlükten belki söz edilebilirdi. Öyle ya, başını açan kadın, günahının cezasını öteki dünyada tek başına çekecektir. Kimseyi ilgilendiren bir durum yoktur ortada. Ama konu bir başkasını şuca ve günaha itme olarak algılandığında, işin boyutları: "Hayır, böyle değil" denile de değişmeye. Açıkçası içinde peşin olarak başı ve zorbağı barındıran bir "özgürlik" stemi de karşı karşıyayız. Burada kadının örtünme öz-

SÖZÜM SANADIR

gürültünden değil, olsa olsa, onların başlarını kapatma yükümlülüklerinden söz edilebilir. Kadın ya kendi eylemle örtünmeyi, ses tonunu öykülerde anlatıcı gibi dilinin altına taşı koymak değiştirmeyi, erkeklerin gözlerine bakmamayı ve onları tırik etmeden yürümeyi (Ayak sesleriyle bile erkeğe uyardığını göre her nasıl olacaksa bu!) öğrenecektir ya da evinde oturacaktır.

O halde, bütün bu mantık çarpıklığını ve tehlikeli göstermemek, "Çifte ölçüt uygulamak suçlanır mıym?" korkusuna kapılmak, yarın olacaklara ortaklık gibi büyük bir sorumluluğu içinde taşıyor. Bu nedenle de söyle bir sav öne sürüldüğünde; onların uyguladıkları çifte ölçütleri açığa vurmaktan kaçınmamak gereklidir. Örneğin, cinsel konular ve örtünme gündeme geldiğinde; erkekleri aşırı duygusal, çok heyecanlı diye nitileyenler ve kendilerine, gözlerine hakim olamadıklarını yazanlar, söyleyenler, iki kadının tanıklığı sorunu gündeme geldiğinde; bu kez kadını aşırı duygusal, unutkan, savruk ve dikkatsiz olarak nitelendirler. Ardından da tanıklıklarının güvenilmez olduğu sonucuna varırlar. Tanıklık konusunda biraz sıkıştırınca olaylara daha çağdaş beklemeye çalışanlar, "... okuyup yazma bilenlerin hele bunlardan kadınların sayısının çok az olduğunu, kadınların iş hayatı ile ilgilenmediği bir dönemde, iş hayatının güvenliği sağlanmak için bir kuraldır. Kadını hor görmekle hiçbir ilişkisi yoktur ..." diyebiliyorlar.

Bugün "Okumak, hem de başörtümüzle okumak istiyor!" diyen genç kızlara, onlara destek olan kadınlara, ilerde neleri kaybedeceklerini çok somut bir biçimde göstermek yerine, neden onlar gibi dogmaya dayanılır bilinmez, imam ya da hatip olabilip olamayacağım düşünmeden bu liselere, ilerde mesleklerini yapabilecek yapamayacaklarını düşünmeden üniversitelerde başörtüsü ile giden genç kızlara söyleyecek çok şeylimiz olmalı. Örneğin bu genç kızlar, kadınlar, "... Kadına dört büyük vazife verilmişdir ki bunlarda kendisyle kimse rekabet edemez. Hamile olmak, doğum yapmak, çocuk emzirmek ve terbiye etmek... Kadının bunları başaramaması için ağır ve yorucu işlerde yıpranmaması gereklidir..." diye başlayan bir düşüncenin kadına topum yaşamını yakalamağacına nasıl umabiliyor? Onlara örtünmenin gereklerini ve İslam toplum içine çıkan kadına yüklediği yükümlülüklerin yerine gelinmesi halinde, çalışmanın nerdeye olağanız olduğunu, bazı meslekleri ise asla yapamayacaklarını anlatmanın yolları bulunmalıdır.

Belki örtünmeden yana olanlar bu arada bazı kırıcı kazanımlar sağlayacaklardır. Bundan dolayı telâşa kapılmanın anlam yok. Ama bu bizi, kadınları toplumsal yaşamdan dışlamayı hedefleyen bir gelişime engel olacak etkinlikleri gerçekleştirmekten de alıkmamalıdır. Eğer örtünmenin kadının esirliği olduğunu anlatmakta ikircili davrandırsa kuşkusuz her şey zamanla yerli yerine oturur. Bugün başını örtmek isteyen kadın neleri yitirdiğinin aydınca verr. Sonunda çalışma dünyasına (Ne yapalmış ki hazırlıksız dayanımiyor) bütün yitirdiklerini bu kez bleginin hakkıyla kazanır. Doğal olarak bu değişimde öğütülmüş gidenlere, harcanan zamana yazıklanacağız. Ama ne yapalmış ki yaşanıyor, iki karışık bir örtünün öyküsü değil gerçektan. Bizim çiftliğimiz ya da hiç girmeden, yanından geçtiğimizi sandığımız ortaçağımızın öyküsü.

Yüzylimizin Avrupası'nda kadın istediği gibi glynebilir, başını istedigince kapatıp açabiliryorsa ve bu kimsenin karışımıysa; nedenni onların ortaçağdan çıkışlarında aranmak gerek. Yoksa İncil ve Tevrat'ın örtünme konusunda Kur'an'dan değişik olduğu varsayımda değil.

DİPNOTLAR

- 1) Vakkasoğlu, A. V., *Bilinmeyen Kadın*, İst. 1979, 2. Baskı, s.177; 2) Dikmen, M., *İslamda Kadın Hakları*, İst. 1988, 2. Baskı, s.207; 3) Topaloğlu, *İslamda Kadın*; İst. 1968, 3. Baskı, s.162-163; 4) Hatemi, H.P., *Kadınun Çıkış Yolu*, Ankara 1988, s.34; 5) a.g.e., s.58-60; 6) Topaloğlu, a.g.e., s.227.

İzin verilmiş anarşî

Bir süredir büyük kentlerimizde "anarşik eylemler" yapılmıyor, hem de bütün görevlilerin gözü önünde. Görevliler hoşgörülü bakışlarıyla bu "anarşik eylemleri" görmezden geliyor, oralı olmuyorlar.

Çoğuğunun gençlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık caddeleri dolduruyor, bağıra çağrı yürüyorum, bu arada rastladıkları arabaları durdurup oturasına burasına vuruyorlar, "biz istedigimiz yaparız, biz güçlüğümüz" demeye getiriyorlar. Bu kalabalık biraz yataşlıkton sonra ortaya "arabalı anarşistler" çıkıyor. Onlar da arabalarını del gibi sürekli, önlere çıkan insanların tavuk gibi kaçışmalarından sonuz zevkler alarak, sürekli korna çalarak, arabadan yaralarine kadar sarkarak caddelerden geçiyorlar. Trafik polisleri de bakıp bakıp güllerler. "İzin verilmiş anarşî" budur.

Büyük takım taraftarlarının maçı kazandıktan sonra istediklerini yapmaya hakları vardır, güçleri de vardır.

Yetkililerin dilden bu, herhalde 'gencelere karşı anlayışı' olsaklar.

"Ne olmuş yani? Takımları kazanmış, onlar da sevinclerini göstermişler, ne varmış bunda? Kimseye zarar vermek yok, kimseyi rahatsız etmek yok. Gencelere biraz da anlayış göstermek gerekmek mi?"

Aman ne güzel, aman ne iyi! Demek ki neymis, 'gençlere anlayış göstermek gerekmeli', duyuyma da inanıyorum mı?

Konu "futbol" olunca anlays, öyle mi? Ya 'politika' olunca? Ya 'özgürlükler' olunca? Ya 'insan hakları' olunca? Bu konularda otuz genç birleşip elli metre yürümeye kalksa ne olur? Vur ha yur, kır ha kır değil mi?

Gencelere anlays, öyle mi?

Bir 'imza-eyleş'liğinde, bir genç söz stedi, 13 yaşındaymış, okulda sırası gelindiğinde 'insan haklarından demokrasi' söz ettiğini, 'kılışlığını geliştirmek istedigini' ama evde kendisine 'peki o konulardan söz et-

memeş' gerektiğini öğütlendirdiğini anlattı, 'ne yapması gereğini' sordu.

O pini pini genç insana ne demeliyim acaba?

Biri kadın, biri erkek iki bilinci okur (biri anne, biri baba) aynı aynı söz alarak 'cocuklarına, üzürek, okulda bu konulara pek girmemesini önerdiğim' söylediler. Ben de 'insanın düşündüklerini söylemesinin her zaman doğru olduğunu, ama okulda anlayıssız bir çevre versa dikkat konusmacının daha iyİ olacağını' söyledim. Sonra da düşündüm, tartışan, konuşan, merak eden genç insanımızı nasıl koruyacak? Onları susmaya, konuşmamaya, tartışmamaya çekerek mi?

Yoksa, o çocukların, o gençlerimize 'buyle şeyler bir bir yanına bırakır, bir futbol takımının tarattan olmayı, o büyük camianın içinde eline takımının bayrağını alıp sokaklarda rahetçe koşmasını' mı öğretseydik?

Eğemen siyasal ideolojinin gençlere verdiği özgürlük iste bu.

"Bir futbol takımının yanında olup, gençlik heyecanlarını sokaklarda koşarak boşaltmak."

"İzin verilmiş anarşik eylemlere katılmak serbest."

"Araban varsa deli gibi sürmek, önüne çıkanı kaçıştmak, alabildiğine gürültü yapmak serbest."

Ama okulda 'insan haklarından söz etmek' cis.

'Ben başka türlü düşünüyorum' demek cis.

'Sıhhat, başı içinde bir dünya' demek cis.

Sevinçler böyle demokrasiyi. Sevinçler böyle huzuru.

Sevinçler böyle güven ortamını.

Sosyal huzur bulacağın. Hiçbir şeye karışmayarak güven bulacağın. Hiçbir şeye kabulmayarak kendini koruyacağın.

Pek sıkılıyorsan, al eline takım bayrağım, koş babam koş. Sen rahatlarsın, stresini atarsın, taffi bir yorgunluğa dayarsın.

Görevliler de anlaysıla bakar: "Gencelere anlayış göstermek gerekdir"

NASIL BİR PARTİ?

Mayis '89'da başlattığımız yeni soruşturmamızda gelen yanılıları sunuyoruz.

Celal A. Kanat:
Marksist, çağdaş,
birleşik,
demokratik,
yığınsal, yasal...

Sorunuzda da belirttiğiniz gibi, parti ve partileşme sorunu Marks ve Engels'den bu yana, Marksist yanında sürekli tartışılan bir konu. Günümüz koşullarında ve özellikle ülkemizde, bu konu, bilinen nedenlerle, daha bir canlısı özelik kazanıyor.

Sorunun yanıtına gelince, sanırım, konuyu iki ayrı düzlemden ele almak gerekecektir.

Önce genel, kuramsal düzeyde... Parti kuramının günümüz koşullarındaki gereksinimleri, yetersizlikleri açısından kimi çözümler yapmak zamanı çoktan gelmiştir.

Marksizmin kurucuları, pek çok soruya, kısmen yeterli zaman bulamadıkları için, ama çoğu kez, bunlar çözebilecek birer "sorun" durumuna gelip, kendi çözümlerini olgulatırmayı

diktiği için açık bıraktılar. Pek çok soruya, yalnızca yöntemsel açıdan ele alıdlar ve hiçbir durumda da, "iüketici" yanıtlar getirdiklerini ileri sürmediler.

Öte yandan, içinde bulunan tarihsel sarmalın özgül koşullarında üretilen yanıtların genelgeçer, tüm zamanlar için uygulanabilir olup olmayacağı da ayrıca tartışılabılır, sorgulanabilir. O nedenle ben, her Marksist kuramcı, genelde her düşünür gibi Marx ve Engels'in de, somut ve pratik yanıtlarından, formülasyonlarından çok, bunların temelinde yatan ruhun, yöntemin anlamı olduğunu düşünmeye yakınlım. Bu yatkınlık, efsaımızın tikel durumda, Marksizmi bir doktrin olarak görmektan çok, bir kuramlar bütünlüğü, bir öğreti olarak almayı getiriyor doğallıkla. Ve Marx'ın, kendisinin "bir Marksist olmadığı"nı söylemesini de buna bağlıyorum.

Parti kuramı, Marx ve Engels'in geniş ölçüde işlemeyikleri, ayrıntılandırmadıkları ve önerdikleri pratiklerin de, zaman içinde kendilerini büyük ölçüde ışığı bir düşünsel ilgi alanını oluşturuyor. Yine de, yarattılan yaklaşımın ve "parti imgesi"nden günümüz için çok önemli sonuçlar üretilebileceğini düşünüyorum. Akıma, Lasalle, Bakunin, Proudhon "örnekleri" geliyor; I. Enternasyonal'deki çok sesiliği ve geniş demokratizmi anımsıyorum.

Bununla birlikte, yakın zamanlara dek kul-

lanılan anlamıyla, Marksist parti kuramı kendisini daha çok Lenin'e borçlu bulunuyor: Bu kuramın başlıca tezleri Lenin tarafından ileri sürülmüş, ana dokusu onun tarafından örlülmüşdür. O nedenle, Lenin'in Marksizme getirdiği en büyük katkılarından birinin parti kuramıyla bağlı sayılması boşa degildir. Ve yine o nedenledir ki, Marksist partiler, bu yapıya bağlılığı belirtmek amacıyla, oldukça uzun bir süre "leninist" sıfatını kullanıdalar ve kimileri hâlâ daha kullanıyorlar.

Lenin'in bu görkemli ve gerçekten son derece yaratıcı katmasını ele alırken, onu elbette, daha sonraki deformasyonlarından arındırarak incelemek gerekiyor.

Bu yapıldığında bile, Leninist parti normalitanın proletaryat diktatörlüğü (ya da "proletarya ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğü") kurmaya yönelik, demir disipline sahip profesyonel devrimcilerden kurulu bir çelik çırıltıktan olmuştu. İhtilal partileriyle bağlı olduğu gözardı edilemez. Dolayısıyla, bu parti devrim için hazırlamış bütün düzenlemelerini bu "belirleyici an" için yapmış otan bir savaş örgütündür ve bu yüzden, askersel ya da yarıaskersel bir discipline sahiptir, bir ordu gibi örgütlenmiştir. Bu dali budaklı aygitin işlevlerini ve özneliklerini tamamlamak için kullanılan sözcüklerin coğunuñ askersel terimler olması da herhalde bir rastlantı degildir.

Şimdi, bu öznelik ve özelikleri düşünenken, anılan dokunun içinde olduğu toplumsal-politik ortam, yanı carlık Rusyası'nda da akılda tutmak gerekiyor. Korkunç bir geriliğin, ırkılılıcılık bir gelişmemişliğinin, amansız bir baskı ve terörün egemen olduğu, sıcak savaş koşulları yaşayan, tarihinde yalnızca 8 ay (burjuva da olsa) demokrasiyi tadabilebil bir ülke söz konusudur. Asyatik toplumlara özgü alışkanlıklar ve gelenekler vardır. Romantizm ile mekanikçilik; kişi kültürne yatkınlık ile kişiliği yadsıyp, yılın lara tapma; mührük tevekkülü ile teröristm yanına ve bir aradadır.

Lenin, bu eşsiz koşullarda parti kuramını oluşturmuş ve sosyal demokrat işçi partisini bolşevikleştirerek, komünist partisiye dönüştürmüştür. Gerçekleştirilen dönümün muazzam boyutları ve tarihteki başarılı ilk sosyalist devriye yol hazırlamış olması nedeniyle Lenin, bir devrim dehası olarak tarihte, hak ettiği yeri almış ve Marksizm, onun adıyla yanyana anila gelmiştir.

Daha sonra, Leninist norm ve karakteristiklerin deformasyonu süreci yaşanmıştır. Deformasyon bir biçimde, bunların nesnel ortamlarından koparılarak yuvarlatılmış belgiler durumuna getirilmesi ortaya çıkmıştır; başka bir tarz da, parti kuramının bitmiş, tüketilmiş bir paket olarak sunulması olmuştur.

Bolşeviklerin menin, ancak ve yalnızca özgül bir toplumsal-politik ortama, özgül bir zaman kesitine ve özgül devrimci durumdan kaynaklanan devrimci bir stratejiye has olduğu ve ancak bu koşullar veri iken, bu süreçin gereklili optimal örgütsel yapılanmayı yaratabileceği unutulmuş, hatta yadsınmıştır.

Ne var ki, yaşam bu unutkanlığı ve bu yadsınmayı asla kabul etmemiş ve her seferinde geri çevirmiştir.

Simdi, ideolojik ve örgütsel yenilenme hamlesiyle birlikte, uluslararası komünist hareketin de kabul ettiği gibi, bu süreçte, erkəti komünist partiler hantallaşmış, asıl işlevlerinden uzaklaşarak devlet aparatının yerini almaya yüz tutmuş, ideolojik ve kuramsal yaratıcılık yerine, kendinden-hoşnutluk ve şablonculuk one çıkmıştır. Muhalafetteki pek çok parti de, yakın zamanlara dek, muhalafette kalmaya kararlı ve politik arenadaki marjinallıklarına vurgun, bununla adeta övünen partiler olmaktan kurtulmamışlardır.

İşin asıl tuhaf olan yanı, bu örgütlerden birçoklarının gerçek yaşamda uygulamadıkları, uygulayamadıkları: Leninist normlara, kitabı olaraq sahip çıkmaya, bunları uygulayormuş gibi davranışmaya, bunları sorgulayanlara karşı çıkmaya israrla özen göstermiş olmalarıdır. Oysa ne erkəti, ne de (ve özellikle) muhalafetteki komünist partiler profesyonellerden oluşan, monistik, proletarya diktatörlüğünne yönelik, demir disipline kuşatılmış, yılınlara her hakanın dan onculuk ve onderlik eden, yaşamlarını devrim adamış militanlardan oluşan birer çelik çırıltıktır.

Böyle olamazlardı; çünkü, böylesi bir parti anlayışına arttık toplumda yer kalmamıştı.

Bu satırlardan yanlış ve kolayca varlıklar çıkarması için yinelemek gerekiyor: Yanlış olan, Leninist parti Öğretisi, Leninist parti normları değildir. Yanlış olan, bunların günümüzde, norm olarak uygulanma çabasıdır. Hatalı olan; tarihsel iletirme sonucunda aşıldıkları halde, bunları yenileme yönünde harekete geçmemeyen, geçmek isteyenleri dışlayan, konularından hoşnutluk duyan "parti bürokratları" ve onları da hapsetmiş olan doktriner illüzyonlar, bürokratik basınıt. Burada, yönetimdeki partilerin daha özel bir sorumluluk taşıdığını da aktırtır.

Şimdi, bu basın ve bu illüzyonlar kırılıyor. Hesaplaşmanın daha yeni başladığı ortadadır.

SBKP ve öteki partiler, girişikleri çok-yönüli ve bütünsel hamçyle, bolşevikleştirme sürecini aşmaya yönelik, altyapılarındaki yaşamsallığı bir kez daha hatırlıyorlar. Bu konjonktürde Leninizmin ruhuna bağlı kalmak, Leninizmi aşmak olarak belliyor.

Komünist hareket üzerindeki dogmatik basınçlıyesine yoğun olmuştur ki, yaşamakta olan "çubuğu düzeltme" sürecinde tersine-bükmele, fantazilere rastlamak da herhalde olağan sayılımalıdır.

Bütün bu genellemeler Türkiye için, günümüz Türkiye'si için "nasıl bir parti?" sorusuna yanıtları da az çok aydınlatıyor, sanırım.

Bu parti Marksist bir parti olacaktır. Marksizm, tükenmiş bir bütünsel kalıcı olarak değil, sürekli yeniden yaratılan ve yaratıcı bir bilimsel öğreti olarak, bilimsel bir yöntem olarak, bu partinin düşünme ve davranış karakteristiği olmalıdır. Büttüsnel bir kuram ve ideoloji olarak Marksizm, kimsenin tekelinde olmayan, insanların tüm bütünsel hazineinden yararlanan, gelişmelere açık, tartışan ve tartışan bir yapıyla ortaya çıkmıştır. Onun bir din, bir tarikat gibi aigilanması peygamberlerinin, kesişlerinin seyahilerinin de vurgayılmamasını getirecektir. Oysa, Marksizmin böylesi bir ruhban sınıfına gereklimi yoktur.

Bu parti, aynı zamanda çağdaş bir parti olmalıdır. Çağdaşlık, her iki boyutta da kendisi-

ni kabul ettirmektedir; Bilimsel düzlemden, günümüz bilimsel-teknolojik gelişme koşullarında, Marksizmin üç ana bileşeni artık böylesine enin bir yapıyı besleyememektedir. Ekonomi politığının (doğrusunu söylemek, politik ekonomisinin), diyalektik maddeci felsefeyi ve bilimsel sosyalizmin ötesinde yeni bilimlerin, yeni disiplinlerin ortaya çıktığı bir düşünür/bilimsel ekolojide bunları yok varsayıarak, kendini bunlara ve bunları kendisine kapatarak Marksizm sahikh bir gelişme perspektifine sahip olamaz. Bu, işin bir yanı... Öte yandan, Marksist parti toplumsal ilişkiler, davranışlar, düşünsel etkinliğin gerçekleşme biçimleri ve araçları bakımından da çağdaş olmak zorundadır. Tartıuma kültüründen kopuk, eleştiriye kulakları tıkalı, eski çağlardan sarkan "baci-kardaş" kültüriley, dünyadan el-ettek çekmiş görünümüyle, "ne yapılması gereki"nden çok, "ne yapılmaması gereki"yle ilgilenen, protestocu tipi ile ise çağdaş olmak mümkün değildir. Marksistler, toplumun her kesimiyle uygur ilişkiler içinde olmadan, onları anlamaya ve kendilerini onlara anlatmaya çabalamadan, toplumu kendi düşsel prizmalar ardından seyrederek, onu dönüştürmemeler; hatta çoğu kez (yazık ki) ona katılmazlar bile.

Marksist parti, tarihsel koşullarımız gereği birleşik bir parti olmak durumundadır. Komünist hareketin farklı geleneklerinden gelen, çeşitli öğelerini kucaklamalı ve yeni bir sentezi yaratılmalıdır. Burada birleşmek, asgari noktalarla buluşmak, karşılıkla ödünlere vermek, her şeyi yeniden ve yemeden keşfetmek değil, yeni anlayışlarda kaynaşmak anlamında alınmalıdır. Marksist aydınların da bu süreçte özel işlevleri ve sorumlulukları vardır.

Çağdaş Marksist parti, elbette demokratik olacaktır. Yalnızca ve hatta esas olarak, azınlığın coğuluğu uması anlamında değil, azınlığın haklarının da korunması anlamında; salt eleştiri yapma özgürlüğünün tanınması anlamında değil, eleştiriinin esinlendirilmesi, onun moral-düşünsel ve psikolojik ortamının, önkosullarının yaratılması ve eleştiri somuçlarının hessba katılması anlamında; hoşlanılması, yatkın olmaması da, Marksizmin genel yöntemine, yasallıklarına uygun olan, en azından Marksizme açıkça karşı düşmeyen görüşlerin dile getirilmesine saygı anlamında olmak üzere, örgüt içinde geniş bir demokratizm yaşamalıdır. Böyle bir demokratizm ideolojik birlik ile cellmez, tersine, onu daha da pekiştirir.

Marksist parti, aynı zamanda yığınçılık olmak zorundadır. "Profesyonel çekirdek" yakışımının pratikteki aşılmışlığı bir yandan, toplumsal ileri emenin önesi olarak yığınların one okuya başlaması da öte yandan olmak üzere, yığınçılığı dayatan güçlü etmenler vardır. Günümüz koşullarında ne muhalefete, ne de erkekte yığınlardan kopuk, yığınların dışında politika ve politik eylem yapma şansı vardır. Partinin yığınçılığı, onun demokratizminin bir güvencesi olacaktır. Özellikle ülkemiz ortamında, yığınçılışmanın getirebileceği varssıyan kimi hanıdkapıları, parti içinde yaygın ve etkin bir ideolojik-kültürel çalışma düzeni ile aşılabileceğine inanıyoruz. Bu bağlamda yığınçılışa, yığınların simdiki genel kültürünü değiştirmek ve onlarla almayı getirmiyor.

Ve nihayet Marksist parti, ne ofursa olsun, yasallığı kazanmak zorundadır; yasal olmalıdır. Marksist partinin yasallığı, onun kendini olduğundan farklı göstermesiyle değil, yürürlükteki yasal normları yukarıya çekmesiyle ve bunu da önceleyecik biçimde, topluma yaygın bir demokratizm, çögulelilik, çökgeslik bilinci olus-

turabilmesi (elbette kendi başına değil), bu sürece azami katkıyı yapabilmesi ve yeni bir toplumsal meşruyet anlayışı, yeni bir politik kültür ve yeni bir politik ıstıkar konsepti oluşturabilmesiyle, bunlar çevresinde geniş mutabakatlar örebilmesiyle sağlanabilir. Böylese geniş bir dönüşüm sağlanmadan ne yasalik (elde edilebilse bile) kalıcı kılabilir, ne de amacına uygun olabilir. Böyle olmakla birlikte, yasallık bu genel dönüşüm sürecinin önemli bir odak noktası niteligidir.

Ele alımıya çalıştığım ve ancak sair başlarına değinebildiğimi sandığım konu, kabul edersiniz ki, hem genel boyutlarıyla, hem de tikel somutluğuyla bir makaleye, bir yazuya sağlamaya denli genitir. Burada degenilen sair başlarının da elbette tamamlanmaya, geliştirilmeye, modifiye edilmeye gereksimini vardır. Ancak boyelikle, doğrulara yaklaşma şanımız atabilecektir. Ama her durumda, bu noktada bütün önyargılardan, öznel isteklerden ve kurkulardan arınmak bence zorunludur.

Ertuğrul Dinleten, Ali Çakıroğlu: Sıra proletaryanın eleştirisinde

Çok hızlı değişen bir dünyada hiç değişmeden kalan ilkeler var mıdır? Bazılarımıza göre kutsal parti ilkeleri hiç değişmez. Bu ilkeleri kolaçaya sıralayabilirler: Demokratik merkeziyetçilik, yukarıdan aşağıya örgütlenme, demir disiplin, vb. Oysa yaşam gerçeklerin yukarıda sıralanmış ilkeler gibi dizilmesinden oluşan bir bütünlük değildir. Hiçbir sinavdan geçmeyen ilkelerin parçaları olduğu görülmemiş bir şey değildir. Ya da belirli tarihsel koşullarda gerçekleşen ilkelerin değişmenin hızı karşısında ayakbağı olmaktan öte hiçbir anlam taşımadıkları da anlaşılır. Savaşlara, şiddeteye, Soğuk Savaş'a göre biçimlenen partiler, dünya görüşleri ve kitle çizgileri 21. yüzyıla giderken yeni koşullara direcmeye çalıtları ölçüde yoklusun çizgisine hızla sürüklüyorlar. Tarihsel ilerlemeyin düz bir çizgiye olmadığı bilinen bir gerçekdir. Dolayısıyla yeni koşullar eski durumun, nesnel koşulların basit bir surekliliği olmaktan uzaktır. Bu tarihsel gelişmenin önceden kestirilemeye, kesikli bir yanının bulunduğu kavramızı yol açar.

Geçmişte burjuvazinin Büyük Fransız Devrimi'nin kutsal ilkelerini ayaklar atma adımları eleştirmek bizim saflarımızda modayı. Gerçekten de "insan hakları" ezilen ulusalara, ırkıvara, cinsiyetlere, sınıflara neredeyse hiçbir şey anlatımiyor. Demokrasi adım adım ezilenlerin çahaları ve savaşlarının ürünu oldu. Şimdi, geldiğimiz noktada sosyalizmin demokrasi ile ilişkisi sorunu can alıcı bir sorun haline gelmiştir. Evet, Ekin Devrimi'nden sonra bir dizi ülkede sosyalist devrimler gerçekleştirildi. Şimdi 70 yıllık bir tarih kesitinden sonra sıra "proletaryanın eleştirilmesi"ne gelmiştir. Neden "proletaryanın eleştirilmesi?" Arıtkılıcık kimseki kültürün sınıfı gerçeklerden uzak bir biçimde çözümlenebileceğini söyleyemez. Tüm yadhıslar kişilere (tarihsel önderlere) yüklenmiş zanneden elimizde dokunulmazlığı olan üç tabu, üç kutsal

varlık kalıyor: Proletarya, parti ve ideoloji. İşte bu üç her sinavdan ayrılrak geriye kalan "kişiler" tarihin günah keşfeleri oluyorlar. Oysa, nasıl burjuvaziler Büyük Fransız Devrimi'nin kutsal ilkelerini (Eşitlik, Özgürlik, Kardeşlik) tanınmış hale getirdilerse, iktidarı ele geçiren proletarya da -hangi nesnel nedene bağlı olursa olsun- kendi dünya görüşünün humanist ve demokratik ilkelerinden büyük ölçüde uzaklaşmış ve sosyalizmin bugünkü durumundan sorumlu olmuştur.

Yukarıdaki giriş "Nasıl Bir Parti?" tartışmasının bazı ipuçları sunuyor. Toplumsal muhalefet ilkelerinin arasında yer alan ilk ilkeler giderek tarihsel gelişmenin akışında yeni biçimler ortaya çıkar ve toplumsal muhalefetten iktidara geçen bir partinin politik tutumunun öncülerine de oluyorlar. Bizim için bu soru, nasıl bir iktidar sorusunun bir alt bölümdür. Kendi iç yapısında demokratizmden uzak bir partinin toplumcu demokrasının itici gücü olabileceğine inanmak güçtür. Partinin dünya görüşünde insan hakları ve humanizmin bulunmaması ya da eksikliği, böyle bir partinin iktidarıne nelerde yol açabileceğini görmememize olanak verir.

Bu nedenlerle, toplumcu demokrasiye yönelik tam bir programın bulunmadığı koşullarda parti üzerindeki her tartışma "kuramsal modeller" üzerinde bir akademik tartışmaya dönüşme tehditesini taşı. Toplumsal bilimlerdeki "kuramsal modeller" yalnızca önemsel bir önem taşımaktadır. Bizim koşullarımızda belki diğer ülkelerde görülmeyen büyük bir güçlük var: Denenen hiçbir model ülke politikasında kitleci bir muhalefete öncülük etmemi Başaramadı. Diğer ülkelerde sorun daha çok, toplumsal muhalefetin tıkanması, darlığı ve iktidarı alış biçiminde ilgilidir.

Oyنتime dayalı bir toplumculuk ve toplume demokrasi anlayışıしまdiyen yerleşecekse, bu ancak tam bir parti içi demokrasının uygulandığı, yönetici-yönetilen işlevlerin her türlü katılıktan arındırıldığı, özgür tartışmanın doğmalarla kurban edilmediği bir partinin çalışmaıyla yerlesebilir. Toplumsal mesluk, yasallık ve aşıklık olmaksızın dar yapılar aşlamaz. Dar yapılar da her zaman kitlelerle arasında bir uçurumun varlığını hissederler.

Bir toplumcu parti, bilimsel çalışmalarını, dünya görüşünü ve politikayı bir avuç insanla tekelleştirmemeli, öncülük savlarını bir polemik konusu haline getirmemeli ve diğer muhalefet güçleriyle ilişkilerinde de aşırı bir ozen göstermemelidir. Bunun için özerk muhalefet güçlerine, onların bağımsızlıklarına gereken saygıyi göstermelidir.

Boyle bir partinin bir dilden başka bir şey olmadığını inanmak istemiyoruz. Bize göre yasal, açık ve meşru bir toplumcu parti potansiyeli vardır; ancak bu potansiyel öylesine dağılıktır ki, öylesine karşılıkla güvenden yoksundur ki, yalnızca birkaç girişime yanıt vermeyecektir. Belki onyılıları atacak israrlı bir çaba, sonuz bir çalışma ruhu ve toplumsal saygınlık kazanmak için yorucu atılımlar, beklenen sonucu getirecektir.

Partiyi en dar biçimde bir "endüstri proletaryası partisi" olarak göremek onun toplumsal rolünü kısırlaştırmak demektir. Sermayenin katıldığı yer alan tüm çalışanlar, "beyaz yakal işçiler", tüm emekçi tabakalar, aydınların katılımı dışında parti, toplumun bir "azılığının" sözcüsü olma savından öteye gitmez. 21. yüzyıla giren bir dünyada 19. yüzyıldan ve 20. yüzyılın başlarından kalma "ilkeler" aslında bizim dünyamızın devrimci özine de aykırıdır.

KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ HAREKETİ

Bağımsız kadın hareketi, kadınların gerçek özgürlüğünün ve sosyalist demokrasinin bir güvencesi ve gereği olarak sosyalist toplumda da varlığını sürdürmelidir.

Türkiyede yeni bir Özgürlük hareketi önmüzdeki dönemde daha da yaygınlaşıp gelişerek kendisini gösterecektir. Bağımlı kapitalist, ataerkil geleneğlerin gücü olduğu, toplumun yarısını oluşturan kadınların ağır bir sömürü ve baskı altında tutıldığı ülkemizde de uygar, çağdaş, barışçı bir kadın hareketi diğer demokratik güçlerin yanında kendisini göstermeye başlamaktadır. Bağnaz, şeriatçı, gerici ve militarist güçlerin bastırma-ya çatışıkları, kurulu bir düzenin temelini sarsabilecek bir kadın hareketi, hiçbir biçimde "burjuvazinin aldatmacası" değildir.

Başış, demokrasi, sosyalizm temasını işleyenler bile çoğu kez cinslere dayanan bölünmenin, cinsel baskı ve ezilmenin gerçek boyutlarını küfürmelerler. Her şey emek sermaye çatışmasına eşitlenir. Oysa bugünün dünyasında kadınların savaşa savaşa kabul ettirdikleri bir gerçek var: Kadınların özgürlüğü sorunu, kendine özgü içeriği olan özel bir sorundur. Kadınların ezilimliğinin ekonomik ve toplumsal köklерini kapitalizm öncesi toplumlarda da bulabiliriz ama kapitalizmin ortadan kalkması kendiliğinden kadınların özgürlüğine yol açmaz. Çünkü her sınıfın toplumsal bilincinde, tutum ve davranışlarında binlerce yıllık erkek egemenliğinin izleri bulunur. Güncel istemler öne süren, cinsler arası ayrımcılığa karşı savaşan veren kadınlara, "durun, sorularınızı devrimle çözeceğiz" demenin hiçbir anlamı yoktur. Bugün, beklemesi olanaksız yüzlerce istemi gerçekleştirme olanagına sahibiz. Yeter ki kendi örgütlenme sorunumuzu çözebilelim, toplumsal bilincimizi geliştirebilelim ve kitlesel bir kadın özgürlüğü hareketi yaratabilelim!

Gerçek bir demokratikleşme programı kadın özgürlüğü hareketinin istemlerine yer vermelii, bu istenleri hiç ikirciklenmeden benimselidir. Bunda sosyalist hareketin zararına hiçbir şey olamaz. Kadın özgürlüğü sorunu da, işçi sınıfı ve emekçilerin kurtuluşunun genel sorunu da kendi genelliğine ve özelliğine sahip sorunlardır. Kesişme noktaları, kar-

şılık etki alanları bulunur. İçinde kadın emekçiler bulunsa da işçi ve emekçi yiğinlarının sermayeden ve sömürüden kurtuluşları sınıf savaşının bir sonucudur ve bursa'da sınıf savaşının dinamiği belirleyicidir. Kadınların erkeklerle eşitlik istemi ve kadın Özgürlüğü sorununda ezilen cinsiyet olarak kadınların savaşının dinamiği belirleyicidir.

Ezilen sınıflar olduğu gibi, egemen bir cinsiyetin altında ezilen, sömürülen bir cinsiyet de vardır. Bunu kabul etmek yetmez, kadınların Özerk bir biçimde örgütlenme haklarını da savunmak gereklidir. Aksi bir düşünce, kadınların mutlaka erkeklerle bağımlı oldukları gibi ataerkil zihniyet kalıntıları anımsatıyor. Kadın Özgürlüğü hareketi, kendi özel sorunlarını, istemlerini dile getirecek kadar Özerk olmak zorundadır. Bu hareket, farklı sınıflardan, toplumsal tabakalardan kadınların, kadın olmaktan kaynaklanan ezilimlikleri temelinde olusacağından tüm kadınları tek bir çatıda birleşirmek olanaksızdır. Özerklik, örtüsel hiyerarşilerin dışında olmak, doğrudan demokrasiye bağlı olmak ve liderlik kültürinden uzaklaşmak anlamına gelir. Doğrudan demokrasının temelinde yaratılacak çeşitli kadın örgütlenmeleri ve gruplarının koordinasyonu bizi eylemde birliğe götürecekdir. Bağımsız kadın hareketi, kadınların gerçek özgürlüğünün ve sosyalist demokrasının bir güvencesi ve gereği olarak sosyalist toplumda da varlığını sürdürmelidir.

Kadın Özgürlüğü hareketi, kendisine en yakın bildiği dostları içerisinde de saldırya uğ-

ramakta, pek çok engelle karşılaşmaktadır. Bu engellerin bir kısmı politik hareketler içerisinde cinsiyet rolünü küfürmeyen kadınların koyduğu engellerdir. Bu tip insanlar, kadın özgürlüğü hareketinin en amansız düşmanları olarak ortaya çıkarırlar, böylece kendilerini erkekler arasında kabul edilebilir bir yere koyuyorlar. Oysa politik hareketlerde kadın özgürlüğünü ortaya koyan kadınlar küçülmüşenip aşağılanıyor, zaten çok az sayıda kadının bulunduğu bu hareketlerde neredeyse mutlak bir yalnızlığa ittilerler. Göründüğü gibi hem politik hem de güncel yaşamın her alanında düşman bir çevreyle kuşatılan kadın özgürlüğü hareketi, önce kendi gücünde ve varlığına dayanabilecek bir sağlamlığa kavuşmalıdır.

Uzun bir hazırlık döneminden sonra geçtiğimiz ay gerçekleştirilen birinci Kadın Kurultayı ülkemiz demokrasi savaşımında önemli bir yere sahiptir. Cinsiyetler arası eşitsizliğin de ulusal eşitsizlikler kadar önemli olduğunu savunan sosyalist kadınların seslerini duyurabilmeleri, sosyalist olmayan ama kadınların eşitliği temelinde savaşım veren diğer kadın grupların varlığını tanımları ve onlarla güç birliği oluşturmak doğrultusunda ortak platform aramaları ülkemiz için hem yeni hem de umut verici bir gelişmeydi. Çok sayıda olmasalar da bir grup sosyalist kadın, bu kurultayda, insanların ortak sorunlarından biri olan kadın sorunu doğrultusundaki savaşının biz sosyalistlerin tekeline olmadığı vurgulayıp sosyalist hareketin geçmişteki yak-

Kadın sorununa inanan ve bu uğurda savaşım veren tüm kadınların katılımıyla oluşacak bir kadın hareketi mi, yoksa herhangi bir siyasi eğilim gediumündeki "gündük" bir kadın örgütü mü?

olanağına sahibiz. Yeter ki kendi örgütlenme sorunumuzu çözebilelim, toplumsal bilincimizi geliştirebilelim ve kitlesel bir kadın özgürlüğü hareketi yaratabilelim!

Gerçek bir demokratikleşme programı kadın özgürlüğü hareketinin istemlerine yer vermelii, bu istenleri hiç ikirciklenmeden benimselidir. Bunda sosyalist hareketin zararına hiçbir şey olamaz. Kadın özgürlüğü sorunu da, işçi sınıfı ve emekçilerin kurtuluşunun genel sorunu da kendi genelliğine ve özelliğine sahip sorunlardır. Kesişme noktaları, kar-

laşımalarını sorulayabildi. Diğer bir grup ise kürstüye çıkanları ve salondaki izleyicileri ile tam bir feminizm düşmanlığı sergileyerek feminizmi sözde eleştirdiler. Bazı divan başkanlarının antidermokratik tutumu izleyicilerin takipçileri ile birleştiğinde, bu kurultayın amacını yeterince anlayamadıkları, istediklerinin yalnızca sosyalist kadınların yer aldığı "sosyalist bir kadın kurultayı" yaratmak olduğu ortaya çıktı. Bir travestinin sözünü bitirmeden kürstüne indirilmesi protesto edildi. Kendisine kadın kimliği veren bir insanın, kafatası muayenesini çağrıştırır bir biçimde biyolojik muayeneden geçirilip kurultaya alıp alınamayacağına karar verilmesi mi bekleniyordu yoksa? Filiz Karakuş'un Nazım Hikmet'in şiirlerindeki kadın algısını eleştirmesine yuhalamalarla gösterilen tepki, oturum başkanı Jülide Güllizar'ın okunduğu bir mesajı kendi tebliğ süresinde okumak isteyen Nesrin Tura'nın elindeki mesajın yine Jülide Güllizar tarafından yırtılması, demokratikleşmeye ne denli gereksinimiz olduğunu gösteren en olumsuz örneklerdi. Izleyicilerin çoğunluğunu 12 Eylül rejimince işkence ve baskiya, tutsaklığa mahküm edilmiş kadınların oluşturulması bazı politika ustaları(!) tarafından iyi değerlendirildi. Izleyicilerin kafalarına deşil-yüreklerine hitap eden konuşmalarla aslında kadın sorunu ve bu uğur-

da savaşım küçümsendi, aşağılandı, İşçi Dünyası kadın sayfası yazarlarından Saynur, kurultayda bulunmasının amacını anımsatmak zorunda kaldı: "Hiç kimse bana cezaevinde yattım, işkence gördüm diye saygı göstermesin. Eğer burda kadın sorunu üzerine doğru birşeyler söyleyebiliyorsam, o zaman saygı gösterin."

Kurultay hazırlıklarında kürsüde ve salonda önceliğin kadınlarında olduğu prensip olarak benimsenmişken, (ki bu prensip basının bir bölümünden çarpıtlar kurultayın erkeklerle tamamen kapalı olduğu şeklinde yansıtılmıştı) bir erkeğin kürstüye fırlayıp konuşması, oturum divanının engelleme doğrultusunda kararlı bir tutum göstermemesi ya da göstermemesi gerginliği artırdı. Konuşmak için sıra bekleyen onlara kadının süre darlığından dolayı konuşmadıkları, örgütlenme gibi temel bir konuda, tebliğlere yalnızca üç dakikalık süreler tanındığı ve yine süre darlığından tartışma bölümünün yapılamadığı gerçekken, Türkiye'de kadın sorunu üzerine söyleyecek sözü olan tek erkekmiş gibi arkadaşın kürstüye fırlaması eleştirilecek bir tutumdur. Hakkı gereklere, bu tutumu protesto eden kadınlar "kadın erkek elele özgürlüğe" sloganı ile yanıt vermek, onları böyle kolaylıkla "erkek düşmanı" ilan etmez. Feminister, bir grup sosyalist feminist ve sos-

yalist kurultayı "erkek söylemine" dönüştüğü gerekçesiyle terk ettiler. Bu arkadaşlar tek kilerini böyle dile getirmemeli, platformu terk etmemeliyidiler. Onların bağımsız kadın hareketi içerisinde yer almalarını israrla savunan sosyalist kadınların da orada bulunduğuunu dikkate almalı, baştan sona kendilerinin de emek verdikleri bir platformda sonuna kadar kalıp demokratikleştirme mücadele vermelidiler.

Birinci Kadın Kurultayı, bazı arkadaşların siyasi eğilimlerin bağımsız kadın hareketi konusundaki görüşlerini yeniden gözden geçirme gereğini gösterdi. Kadın sorununa inanan ve bu ugurda savaşım veren tüm kadınların katılımıyla olacak bir kadın hareketi mi, yoksa herhangi bir siyasi eğilimin gürültüsündeki "gündük" bir kadın örgütü mü?

Sosyalist dinya görüşü demokratizm ve hürmânîm ile örülüdür. Orada egemen cinsiyet rolüne de yer yoktur. Kadın özgürlüğü hareketi, demokrasi, barış ve sosyalizm mücadelesinin vazgeçilmez dostu, en sağlam ve güvenilir bağışğıdır.

Kadımlar, bugünden, yönetilmeyi değil, yönetime katılmayı, onu denetlemeyi bir aracı ele almmalıdır.

Kadınlara ilgili tüm konularda kürsü ve söz kadınlardır! ■

Sibel Özbudun

Sosyalizm 'Erkek sözü' değildir

Kadın Kurultayı 19-21 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da toplandı. 2500 kişinin izlediği kurultaya kadın sorunları üzerine 70 tebliğ sunuldu, 150 kadar kadın söz olarak araştırma, gözlem ve deneyimlerini aktardı.

Kurultayın başarılarının ve başarısızlıklarının tartışması, katılılan taraflar arasında sürdürülüyor, cahe de sürdürülüyor, kuşkusuz. Ben, Kurultay'da belirginleşen eğitimlere çeşitli gerekliliklerle itiraz ederek ikinci gününde Kurultay'dan çekilen feministlerin itirazlarının eleştirisine girmek istiyorum bu yazdı.

Feministerler (Kurultay'ın tekerden 21 kişilik grubun) ayırmaya gerekçesi, "Kadın sorunlarının tartışması gereken Kurultay'ın ideolojik platforma çokluluğu ve Kurultay'da 'erkek sözü' (?) söylemesi" yolundaydı. Öyle anlaşılıktır ki feministler tebliğ ve tartışmalardan büyük kısmında konuşmacıların "kadın sorunlarının kadınların ikilişti, siyasal, tarihsel ve toplumsal konumundan kaynaklandığı" vurgulanalarından tedirgin olmuşlardı. Onlara göre kadınların sorunları "kadın oluslarından" ve "bir cins olarak egenem cins, yanı erkekler tarafından eziliyor olusundan" kaynaklanmaktadır. Konunun "ikilişti-siyasal-tarihsel-toplumsal" bağlarını içinde sunulması, cine düşmanımız "erkeklerin" usuluna yaklaşılmaktaydı bizi. Kadın sorunlarının tartışması daha paylaşılacak, daha yakınlama, daha dertleşmeli, daha özel bir işlüm gerekliliyordu. (Boşanma, dayak, sarkıtlık, tecavüz, kurtaj vb. konularda gözlem ve deneyimler gibi...) Bu yoldaşım belki Batı'daki feminist örgüt (söz-) lenmenin savunageldiği (ya da 1980'lere dek savunageldiği... demek gereklidir. Çünkü Batı'daki feminist gruplar artık büyük ölçüde anti-nükleer hareket, çevre ya da barış söylemleri vb. toplumsal muhalefet hareketleri içinde massolmuş durumdadır) bilinc-yükseltme grupları tek-

nigine uygundur; ne ki yaşam savaş ile bireysel sorunlar arasındaki bağlarının gözlerden kaçmayacak/kacınlamayacak ölçüde doğrudan ve acımasız olduğu yoksullaştırılmış ülkemizde kadın işçileri, ebe-hemşireleri, banka görevlilerini, ev kadınlarını, sendikacıları, öğretmenleri... tecavüz ve sarkıtlık olaylarıyla erkekler ve yalnızca erkekler karşı seferber etmek bir hayli güç olsa gerek. Onların giderek yaklaşan hayatı koşulan karşısında, kandilleriyle aynı koşullar altında ezildiğini gözlemediği kocalanlarından, baba-ananandan daha gerçekçi hedeflere ihtiyaçları var. (Umarım buraya kadar söylemekten tecavüz ve sarkıtlığı savunduğum ya da akıllamaya çalıştığım sonucuna varılmaz. Bir kez daha söyleyeyim; kadın hareketinin hedefini doğru seçmesi gerektiğini vurguluyorum yalnızca.)

Bu bağlamda, sosyalist bir kadın hareketi perspektifinin üretimi-emeğ sahibi kadınlar daha doyurucu gelmesine şansnamak gereklidir.

Pek çok, acaba sosyalizm feministlerin gördükleri -ya da göstermek istedikleri- gibi bir "erkek sözü" müdür?

"Mâlumu îâm" pâhesine ca, okuru sıkı sıkı pahânsa na da olsa, bu taş bu kuyudan çıkartmaya çalışmak gereklidir.

Sosyalizm besitle üretim araçlarının üretimi emek sahiplerinin kolektif mülkiyetinde bulunduğu ve toplumsal değerlerin sermaye değil, emek temelinde örgütlenen ikilişti-siyasal-toplumsal sistemi. Sosyalist kuram biyolojik cinsler değil, toplumsal sınıfları temel alır. Dahası, yalnız kapitalizmi değil, tüm sınıfı toplum biçimlerini inceye eğitmeye yönelikinden, bir sınıfı toplum ideolojisini olan patriyarkalizme de özdür. İşte en fazla bu yönde sosyalizm bir "erkek sözü" değil, tam tersine kadın yanında bir öğretidir. Kadınıyla erkeğle tüm insanların içsel varlıklarını geliştirmelerinin üzerinde duran maddi (ikilişti-sömür, siyasal baskılar) ve ma-

nevî (yabancılaştırıcı tüm etkenler: Din ve geleneklerin etkisi, ahlaki tabular...) engeller kaldırarak insan kapasitelerini alabildiğine geniş etmeli hedefler. Bu bağlamda Kadının Kurtuluşu perspektifi gerek Marksist kuramda, gerekse devrim pratiğinde sosyalizmin olmazsa olmaz bir vechesini oluşturur.

Bu işin kuramsal yönü. Doğaldır ki, sosyalizm "göklerden inme" değildir. Yaşamı sürdürme uğraşı içindeki insanların birbirleriyle girdikleri ilişkiler içinde karşılaşıldıkları çırpmazları ve birini bulup formüle ettikleri bir çözüm önerisidir. Ve yaşayan, gelişen iktisadi, siyasal toplumsal ilişkiler içinde doğaldır ki sorunlar, darboğazlarla karşılaşmaktadır. Bu sorulardan, darboğazlardan bir kısmı da, sosyalist yapılanış içinde yer alan kadınlar doğrudan ilişkilidir. (Özel yaşamın yeniden örgütleniş, çalışma koşulları ve süresi, karar alma mekanizmalarına en yüksek düzeyde katılım sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve bunun için bütçeden gerekli payın ayrılmaması, nüfus sorunları gibi...) Bu sorun ve darboğazlara getirilecek çözümlerin ne denli kadınlarından yana olusunu da kuşkusuz kadınların örgütü gücü ve toplumun geleceğine olduğu kadar kendi sorunlarına da sahip çıkabilece, rasyonel çözümler üretebileceğini belliyecekler.

* Patriyarkalizm (ataerkilik), Marksist terminolojide özel mülkiyetle birlikte olsan ve kadının ikinci cins kabul edilmesi üzerine temellenmiş yönetimcilik geleneğidir.

Kadının kurtuluşu perspektifi sosyalizmin olmazsa olmaz bir vechesini oluşturur.

TÜRKİYE'DE MARKSİZMİN GELİŞMESİNİN TARİHSEL EĞİLİMİ

Marksistler arasındaki birlik ve hoşgörü eğiliminin teorik bir belirsizlik ve tarihsel unutkanlık zemini üzerinde gelişen bir "meşrebi genişlik" halini almaması için, birliğin tarihsel arka planında nelerin bulunması gerektiği konusunda hassas olmalı.

M

arksistler, Türkiye'de bir kere daha birleşik bir güç olabilmenin imkânlarını araştırmaya koyuldu. Üstelik, bu süreç teorik, entelektüel ve siyasal olarak koşulların hayli etverişsiz gibi görüldüğü bir ortamda yeralıyor. Utuslararası alanda Marksizmin devrimci bir yorumu geleneksel partilerin iktidardaki ve muhalefetteki pratikleri dolayısıyla büyük ölçüde güç kaybetmiş gibi görünüyor. Sovyetler Birliği'nde, Çin'de ve Doğu Avrupa ülkelerinde bürokrasilerin toplumun devrimci yeniden örgütlenmesi sürecinde yol açtıları duraksama ve gerilemeden çıkışın aracı olarak, bizzat bu bürokrasilerin eliyle, Marksist eleştirinin nesnesi olan piyasa pratikleri "sosyalizmle" eklenmeye girişildi. Maddeci tarihi görüşünün bütün üretim tarzları gibi kapitalizmin de geçişken bir kategori olduğu yönündeki temel önermesi artık bütün "sosyalist" ülkelerde bir utopya muamelesi görüyor. Kapitalist ülkelerde Marksistler, sisteme muhalefetin önderliğini, ekonomist muhalefet çizgilerinin sonucu olarak "Yeşiller" e kaptırılmış görünüyorlar. Kapitalizmin Marksist eleştirisi, metropollerde, politikada su son on yıla gelinceye kadar sahip olduğu manevi üstünlüğü ve gelenekSEL desteklerine artık sahip değil. Marksist bir eleştiri ve

politikanın orta vadede etkili olabileme imkânının hâlâ var göründüğü ülkeler ise, daha çok emperyalist metropollerin çevre ülkeleri: Kore, Brezilya, Arjantin, Yunanistan, vb. Türkiye de başlıca toplumsal ve iktisadi gelişime özellikleri bakımından bu son katriden ülkelerin arasında katılabilir. Bu ülkelerin ayırdıcı özelliği, kapitalizmin eşsiz ve birleşik gelişime kuralına uygun olarak, en ileri teknolojiler ve üretim tarzları ile, nisbeten geri olanların birbirlerine eklenmemiş olmasında yatıyor. Böyle bir toplumsal yapı, modern bir

toplumsal sınıf olarak işçi sınıfının hayatı sahih derecede gelişmesine, bir mücadele gelenegi oluşturmamasına imkân veriyor, ancak arkaik toplumsal ve ekonomik ilişkilerin varlığı da işçi sınıfının hegemonya alanının nisbi darlığı gibi bir başka sorunu yanında sürüklüyor. Öte yandan egemen sınıflar blokunun kronik sermaye yetersizliği, ekonomi dışı zor yoluyla sömürü biçimlerine başvuruları sonucunda sınıf mücadeleleri bu ülkelerde metropollerde görülmeli ölçüde sert, daha geri üçüncü dünya ülkelerinde olmadığı ölçüde yaygın bir toplumsal alan üzerinde cereyan ediyor.

Böyle bir iklimin Marksizmin bir maddi güç haline gelmesi bakımından hayli verimli sonuçlara yol açabileceği düşünülebilir. Buna birlikte, Türkiye'de son on yıldır Marksizmin gelişmesinde çok ciddi bir bunalımın yaşanmakta olduğu bir gerçek. Birçok Marksist de, bunun nedenlerini aramak, bulmak, çözümlemek ve bunalımdan çıkışı sağlamak için çeşitli çevreler ve gruplar halinde bölünmüş olan Marksistlerin bir araya gelmelerinin gerektiği konusunda ortuk ya da açık bir mutabakat dile getiriyorlar. Hatta kimilerine göre yalnızca böyle bir birliğin kendisi bile bunalımdan çıkış için hatırı sayılır bir itilim sağlamaya yeterli görültüyor. Türkiye'de farklı eğilimlerden sosyalistler arasında on yıl önce hayal edilmeyecek bir hoşgörü ortamı var. Ancak bizi koptuğumuz uğraklara geri götürmeye hasret duyan eğilimleri hoşgörmemize gerek bulunmuyor.

sağlayan ve sosyalizmi kendi özgül kimliğine sahip kılan tarihsel kopuş momentleri olarak Marksizmin Türkiye'deki devrimci mücadele mirasını oluşturuyor. Bugün Marksist hareket kendini bir politik güç olarak yeniden kuracaksız bu tarihi içermek ve içine sindirmek zorundadır.

Türkiye'de Marksizmin toplumsal ve siyaset dilişinis sahnesine çıkışından bir siyasal güç olmasına kadar yaşadığı dönemi, daha çok kendisini burjuva ideolojisinden ve burjuva siyasetinden ayırmış süreciydi. Türkiye İşçi Partisi'nin örgütlenmesi ve siyasal alana çıkışın öncü işçilerin ve devrimci aydınların burjuva ideolojisinden kopuşunu sağladı. 1961 ile 1965 arasında yoğunlaşan bu sürecin 1968'den bu yana tersinmez bir mihali kazandığı söylenebilir. Sosyalizm kapitalist üretim ve mülkiyet ilişkilerinin ortadan kaldırıldığı, insanların kendi emeklerinin ürünlerini özgürce tasarruf edebilecekleri toplumsal üretim ve toplumsal mülkiyet temeline dayalı, kapitalizme ve burjuva egemenliğine karşı bir toplumsal proje olarak Türkiye siyaset alanında bir meşruyet kazandı.

Türkiye'de Marksizmin gelişmesinin ikinci ugraşı pratik politika alanında oldu. Gelişmenin bu evresinde, Türkiye İşçi Partisi'nin sosyalizmin gerçekleşmesinin doğrudan doğruya ve yalnızca burjuva parlamentosu aracılığıyla mümkün olduğuna dayalı siyasal projesi Marksist eleştiriye tabii tutuldu. Marksizmi bir devrimci eylem kılavuzu değil, bir sosyolojik tahlil aleti derekesine indirgenen anlayışla mücadele edildi. Marksizmi burjuva yasallığı içinde bir gerçekleşme imkânı tamiyan ve böylece onu "establishment" a ekleyen anlayıştan, devrimci Marksist mirasa ulaşmak için kanallar yaratıldı. 1965 ile 1971 arasında geçen dönemde, legal Marksizm ve parlamentarizmden kopuldu. Bir devrim projesi olarak Marksizm kendi meşruyet temelini kurdı.

1971 ile 1974 arasında, parlamentarizm ve legal Marksizmcı karşı mücadele sırasında hatırlı sayılır bir güç kazanan, Marksizmi bağımsız bir devrimci proje olmaktan uzaklaştırın ve burjuva ve küçük burjuva radikalizminin programatik düzeyde kalkınmacı, politik olarak darbeci radikalizmine eklenmeye anlayışla mücadele edildi, devrimci Marksizmin siyasal bağımsızlığını kazanmasının meşruyetini elde etmek için atılan adımların belirliliği bu dönemde Marksizmin darbecilikten kopma süreciydi.

DOKUN

Her şey Harbiyeli için

1974 ve 1980 arası döneminde ise, ulus-devlet çerçevesinde bir sosyalizm anlayışından kopuş gerçekleşti. Hem ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkının kabulünü içeren, hem de sosyalizmi yerel değil enternasyonal bir proje olarak kavrayan bu anlaysız sosyalist hareketin bütün sektörlerine yayıldı. Çok ulusal bir sosyalizm ve sosyalist mücadele anlayışı tersinmez bir biçimde sosyalist harekete nüfuz etme yoluna girdi.

Buna 1980 sonrası dönemde yaşanmaktadır olan ve sosyalizmin uluslararası pratiklerin eleştirisinden çıkan sosyalist demokrasi, işçi hareketinin bütün sosyalist eğilimlerine özgürlük talebinin gerçekleşmesi bakımından yaşamakta olan kopuşma da eklenebilir.

Bugün Marksistlerin içinde yaşamış bulalımdan çıkış yollarını görüşmek üzere bir araya gelmeleri, bu yaşamış tarih zemini üzerinde gerçekleşecektir. Marksizm Türkiye'de artık yalnızca bir teorik sorun, bir dünya görüşü sorunu değil, bir tarih ve gelenek sorundur da. Ya da Marksizm bu gelenegi de içeren bir dünya görüşü olarak geliştirmektedir. Bugün Marksist hareketin farklı sektörlerinde yer alanlar bu tarihsel pratiklerin yaşadığı dönemlerde farklı ya da karşı cepheerde de yer almış olsalar da, sahip olduğumuz bu tarihsel mirasın kolektif aktörleri olmuşlardır. Bu yüzden bu mirası temellük etmemek sizin Türkiye'de eylemde bulunmayı ummak ya da Türkiye'de devrimci bir sosyalist eylemde bulunulabileceğini ummak yalnızca bir hayal olabilir. Zira bugün Türkiye'de sosyalizmin öznesi olan devrimci güçlerin öncü unsurları bu tarihiyle birlikte varlar ve Marksizm bir devrim projesi olarak varolacağsa, yegane tarihsel zemini de bu güçler olacaktır.

Negatif tarihsel süreçler, kopuşlar, olarak tanımlanmış bulunan bu tarihsel miras, günümüzde bir pozitif açılım olarak belli bir soyutlama düzeyinde kendisini söyle kurabilir: Sınıfsız topham, toplumsal devrim, Sovyet İttidatı, sosyalist demokrasi ve enternasyonalizmin, her biri yukarıdaki tarihsel kopuşların bugünkü pozitif ifadeleri olan ve bir tarihsel gerçeklige dönüşme imkânına sahip olan bu ilkeler üzerinde bireleşen Marksistler, bulalımdan çıkış yollarını aramak üzere bir araya gelebilirler. Bu ilkelerin her birinin kuvveten file çıkabilmesi bakımından yeteri deneyim ve bilgi su yimbibeş yılda birikmiş bulunuyor. Böyle bir temel üzerinde karşılıkla hoşgörünün sadece yararlı değil gereklidir. Oluşunu belirtmek bile gereksiz. Ancak bizi koptuğumuz uğraklara geri götürmeye hazırlıyan retrogradif eğilimleri hor görmesek bile hoşgörmemiz de gerek bulunmuyor. Eğer spekulatif teorik mesgaleler değil, Türkiye'nin devrimci güçlerini Marksizm zemininde bir araya getirecek bir siyasal çıkış yolu arayacaksa bu devrimci güçlerin tümünü meşru kabul edecek bir yorum genişliğine ulaşmak kadar, bizi barikatın obr tarafından ayıran bir sınırlayıcılığı korumak da hem hakkımız hem görevimiz olmalıdır. ■

Mayıs ayında Milliyet Gazetesi'nde, Abbas Güçlü'nün, "2000 Yılınn Komutanları" adıyla bir dizi yazı yayımlanmıştır. Ükemizde "tabu" olarak bilinen asker kesiminin

Harbiyeli bölümünün yaşamı ve eğitim konu ediliyor. Bence bu yazıları her düşünden ve her eğitimi okumalı idi. Harbiyeli'nin eğitim olanakları, beslenme biçimleri dile getiriliyordu. Biz bu yazımızda, 2000 yılın komutanları ile 2000 yılın bilmeceleri ve insanların özetle karşılaşmak istiyoruz.

Korkudan mı, saygın mı, duyarlıktan mı desek, bizde kimse askerlerin eleştirmez, onlara ilgili tek söz söylemez. Kanımcı bu konuda ilk gidiş da M. Ali Birand aştı, yine Milliyet'te dizi yazıları yayımladı. İkinci yazı da Abbas Güçlü'nün. Bu alan öyle dokunulmaz bir duruma geldi ki, milletvekilleri bile ağızını açamıyor. Eski Devlet Bakanı Adnan Kahveci, geçtiğimiz günlerde, "askerler de rüşvet yiyor ama, kimse söylemiyor" anlamında bir söz söyledi. Sanık asker rüşvet yemez diye bir kural varmış gibi, kendi partisi içinde bile kryamet kopu. Olmaz böyle şey. Herkes istediği kurumu özgürce eleştirebilmeli. Eleştirmeli ki, hesaplar döküleceğse dökülmeli, terlemesi gereken terlemeli, kimseyin yaptığı yanında kalmamalı. Askerlerin içi nasıl? Fisitr gazetesinde haklarında neler söyleniyor. Bu söylenenler yüksek sesle dile getirilece, bu kurum bu denli yprarız. Bu açılarından son dizi, bazı kaynak bölgelerine karışın, tabuyu yrtan bir olsa.

Harbiyeli "tek sorunumuz sivillerle diyalog eksikliğimiz" diyor. Çok doğru. Harbiyeli daha bu yaşta, kendini, sivillerden ayrı tutuyor. Subay okullarında aynıklıkları daha da artacak. Evi, pazar, kampanya, hastanesi, berberi, dinlenme salonu, taşlığı ayrı olan bir kesim nasıl sivile diyalog kurar. Harbiyelinin ve subayın yavaş ile yürüdüğü yoktur. Siviller tek ortak yanları dövmelerinde namazının kılndığı camilerdir. Bir yazımızda "bari camide ayrılsın" demiştim. Öyleyse, bu ayrılığı yaratın asker kendisi ve düzeltcecek olan da kendisi olmalıdır. "Eğitim bir bilim olarak alınır, eğitim ve öğretim bilgisayarlarla desteklenmiştir. Gece saat 22'ye dek açık bilgisayar odaları..." Bu olağan bugünkü üniversiteler dahil hiçbir eğitim kurumunda yoktur. Dileğimiz odur ki, bu tür clanaklar, 2000 yılının insanını yetiştirecek tüm okullarda olsun. Bu ükeye yalnız asker gerekmeyen. Dağda taşta "her şey vatan için" ya da Doğu illerimizde olduğunu gibi "Ne mutlu Türküm diyene" yazısına bir de "her şey Harbiyeli için" yazılmasın.

Yazı dizisinde "Harbiyeller Atatürk ve vatan sevgisi ni sonsuz bir şekilde benimsenmiştir" denmektedir. Bu tür anlayış da yanlış. Bunu da askerler çıkarırlar ve yerlesirmiştir. Kafası sıvılaşmeyen insanın da kanırmamasını bilmektedir. Buna benzer bir söz de, "vatanın bağından çıkmış Türk askeri" sözüdür. Yani, sivil okullarda okuyanlar ve kurumlarda çalışanlar, Atatürk'ü ve vatan sevgisini sonsuz benimsenmeyen, vatanın bağından değil de başka yerinden çıkarırlar. Çağırsız bu anlayış önce askerler sohne siviller silmeli. Bir ülkeyi ille asker sever diye bir kural mı var? Vatani sevmekse meslegenligi ne ola? Eylül çantası Ülkeyi sevseydi bu denli kötüye götürür müydü? Kendi insanını, kendi kurumlarını böylesi ezer miydi?

Harp okullarında yemeğde kar beyazı ortalarde yeniyor, yemekten öğrenciler kendileri seçiliyorlar. Bu gülzeliğe ne demeli? Gönülümüz tüm okulların bu gülzeliğine

paylaşması. Gerçek öyle değil. Devletçe verilen ödenekler yemek seçmemi değil, verileni almaya zorluyor. 2000 yılının bilmeceleri olmasi beklenen Ankara Fen Lisesi'nin üstün yetenekli öğrencileri, bir öğünde çorba ve makarna yiyor. Harbiyeli ise sabahları hindik ezmesi, öğlen ve akşamı elbasan tava, haşlama, tırmık köfte, dilber dudağı ve vezir parmağı tatlıyan yiyor. Sivil okul öğrenciler bunları adamı zor bilir.

İnceleme yazısında bir ligin nokta var. 3887 öğrencinin % 4'unun babası yüksek öğrenimli mesleklerden. Diğer öğrencilerin babaları çoklukla orta öğrenimli mesleklerden astsubay, polis, öğretmen vb. Bir bölümde çiftç ve senaf çocuğudur. Buradan şuna varabiliyor. Harbiyeli dün olduğu gibi bugün de genelde toplumun dar geliri kesimindendir. Ayrıca, aydın olma sınıfı az olan dillimden. Varsız ya da bir başka deyişle burjuva ve de aydın ve sanatçı kesimi çocuğu yok. İkide bir yeterline gelen Harbiyeli'nin yönetimindeki başarısızlığı, sermaye kesimine hizmetli, biraz da gelenen kökemin bigisizliği ne bağlı olsa gerek. Bir insanın kendi sınıfına bu denli ters düşmesi başka türf açıklanamaz.

Biz, tipki diğer mesleklerin üyeleri gibi; subay, astsubay ve asker öğrencileri sivil toplumla bütünlüğe girmek isteriz. Tabular delinmemiştir. Okanalar eşit değişimli. Harbiyeli bunu savunabilmelidir. Kalabalık yerleşmiş asker aycıcalığı atılmalıdır. Ayrıca, askerler, biraz da geldiklerini sınıfsal tabanı düşünmelidir. Kenan Evren'in dediğindeki tersine "önce insan sonra asker" olmayı bilmelidir. Toplumun alt dilliminden, devlet olağanının hep uzağından geçmiş, sömürulen ve hor görülen insanların çocukları, düşünmeyi sevebilmeli, insanlara sıcak bakmayı bilmeli, daha önemli paylaşmayı bilmeli. Kendisini ülkenin sahibi ve kurtancısı gibi göstermeli. Bu oyuları eğitimini süreci içinde edinemeyen Harbiyeli, toplumdan soyulanarak, bir eziklik kompleksi içinde büyülü kompleksine kapılmaktadır.

"Her şey Harbiyeli için olsun, her şey hepimiz için" anlayışı asker ve sivil katmanlarının kafalarında yer tutmalıdır. Yoksa, bugünkü gibi, "her şey onla" için, onlardan arıtara bizim" anlayışı egemen olursa, asker-sivil diyalogu kurulamaz, sivilin tepkisi yok edilemez. Kimse, ölüsü sivile camide karışan asker stemiyo.

▼ Eziklik kompleksi içinde büyülü kompleksi. Harbiyeli eğitim süreci içinde kendini ülkenin sahibi ve kurtancısı gibi görmeye alıyor. Subay olunca da kompleks içine giriyor.

TÜRK HABER

YAPILMASI GEREKENLER

Giderek yaygınlaşan seçeneksizlik düşüncesi ya da umutsuzlukların bir toplumsal karabasana dönüşmesinin önüne nasıl geçilebilecek?

Evlik Çavdar, Görüs'ün Mayıs sayısındaki "Ne olacak şimdi?" Veri ne "Ne Yapılmalı?" başlıklı yazısında son derece önemli bir soruna değiyor: "Sol siyasette..." diyor Çavdar; "Ne Olacak Şimdi?" diye kaderci bir yaklaşımın yeri yoktur. "Ne yapmalı"yi sürekli düşünmek, tartışmak, ana noktalarını halka anlatmak her koşulda onde gelen bir zorunluluktur." 1980'li yılların kolaylıkların gündeminde çıkarıldığı bir soru "Ne Yapılmalı?" Kolaylığı da yanıtlanmasının zorluğundan kaynaklanıyor olsa gerek. Gerçekten de; "Ne Yapılmalı?", ancak son derece özenli, titiz ve çok daha önemli de örgütlü ve sistemli olarak yürütülecek araştırma çalışmalarıyla yanıtlanabilecek türden bir soru. Oysa, bu türden zorlu cabalara girilmesi bir çok sorunsal da gündemden çıktı 1980'li yıllarda. Ozan Miquel Martí i Pol'un şu dizi zeleri pek güzel ortaya koymuyor yaşanan bu olumsuzlukları:

Rüyadandan ve unutkanlıktan koruduk
hep birlikte hıydırlığımız ve savaştığımız
baştaşanları, bazı tasarıları.
Ya şimdi, hangi iç karartıcı yadsımadır,
hangi uyuşukluktur,
eskiden bize mücadeleyi neredeyse arzulatan
coşkunun yenilenmiş ateşini söndüren?

"Ne Yapmalı?" sorusunu yanıtlama çabasından önce ve böylesi bir çabaya girilebilmenin öncelikli koşullarından biri olarak bu sorunun yanıtlanması gerekiyor. Gerçekten de; "...hangi iç karartıcı yadsımadır, hangi uyuşukluktur, eskiden bize mücadeleyi neredeyse arzulatan coşkunun yenilenmiş ateşini söndüren?"

On yıldan az bir zamanın Türkiye aydınlarının gündeminde getirdikleri ve gündeminde çıkarlıklarına bir bakış: Herkes yakınıyor; her yerde yakınıyor: İnsan haklarının cıgaşanlarından; "koşe dönmeç" değer yargısının yaygınlaştırılmasından; döneklik ya da kaçaklıkların artmasından yakınıyor. Hemen her "ilerici" yayın organında bu türden olumsuz gelişmenin örnekleri

ne yer veriliyor. Sanki tüm olup bitenler, şimdilerdeki türden bir siyasal iktidardan beklenmeyecek nitelikte gelişmeler. Bu yaklaşım, TRT'nin kiş aylarındaki hava koşularını "kötü" ya da "olumsuz" hava koşuları olarak nitemesinden hiç de farklı söylemamalı: Mevsim kiş ise kar da yağacaktır yağmur da. Şimdiki siyasal iktidar demokrat midir ki ya da demokratik bir sürecin sonunda mı egenen olmuştur ki insan haklarına saygı gösterin? Kendince yapması gerekeni yapıyor ya da yapma çabası içinde. Sorun bu yapılanları yapmayıak ya da yapamayacak siyasal iktidarları egemenleştirecek düzeneklerin geliştirilmesi ve işlenmesidir. Yaşadığımız günlerde öncelikle görülmeli gereken gerçekliklerden biri bu olmak gerekir. Ama, gerekçiğince görülemiyor işte. Neden? Yalnızca yakınının yeterince etken bir yordan olmadığı açık değil mi?

Ya unutulanlar

Evet, bir de unutulanlar ya da görmezlikten gelinenler var. Gerçekten de; 1980 öncesinde büyük özverilerle gündeme getirilip savunulan yaklaşımın pek çoğu bugün ya hiç anılmıyor ya da öncekilerden farklı beklenenlerle ele alınıyor. İşte birkaç örnek:

"**Onlar 'Ortak' Biz 'Pazar'**": Şimdilerde "Avrupa Topluluğu (AT)" olarak anılan Ortak Pazar ya da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olmasına, 1960'lardan sonu ve 1970'li yılların ilk yılında bu savsözle karşı çıkmaktaydı. Anılma biçimi o denli önemli değil kuşkusuz. Ancak, 1980 öncesinde, Topluluğun, gørece olarak geri ülkeleri, bu arada da Türkiye'yi sümreibilecekleri pazar olarak görünen Avrupalı kapitalist ülkelerin bir ortaklığını olarak görülmüşinden neden vazgeçildi? Ayrıntılı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal çözümlerler yapılp daha gerçekçi strateji ve takımlar mı geliştirildi? Türkiye'de hiç olmaz ise "Batılı ülkelerdeki kadar demokrasi" olabilmesi, dahası Türkiye'de de komünist partilerinin kurulabilmesi için iktidarın AET'ye üye olma girişimine alkış tutanların öne sürebildikleri gerekçeleri gerçekçi bulabilmek hiç de olsaklı değil. Türkiye'de kurulacak ya da kurulması gereken demokrasinin AET ülkelerinin hoşgörülerileyi sınırlandırılması anlamına gelen bu yaklaşım ne denli ulusalca, ne denli tam bağımsızlıkçı sayılabilcek ve bu sınırlar içinde kurulabilecek "demokrasi" ne türden bir demokrasi olabilecek ve kimlere ne getirebilecektir? Tarih bilincinden yoksunluğun bu denli güzel başka bir örneğini bulabilmek kolay olmasa gerek.

"**Tam Bağımsız Türkiye**": "Batılı ülke-

lerdeki kadar demokrasi" türünden yaklaşımın unutturduğu bir başka gerçeklik de "Tam bağımsız Türkiye" savasının alanında ortaya çıkıyor: 1980'li yıllarda gelişmeler Türkiye'yi tam bağımsızlaştırmış midir ki bugün bu savsözü kimseler anmıyor? 1980 öncesinde bu doğrultuda verilen onca özverili savaşım, artık, hiçbir anlam taşımıyor mu? Çok iyi bilinmiyor; Türk parası, yabancı paralar karşılında sözçüğün tam anlamıyla puia çevrilimiş; dış borçlanmalar olağan dışı düzeylere ulaşmış; her türden ekonomi-politika değişikliği için IMF ya da Dünya Bankası örneği uluslararası finans örgütlerine danışılması olğanlaşmış; Amerikan yaşama biçim ve değer yargılarının girmediği hiçbir toplumsal kesim kalmamış; ülkemizin en verimli tarım alanları, kıyları, ormanlık koyları, yurttaşlarımızın temel besin kaynaklarının üretimi yabancı sermayeye sınırsızca açılmış ama "Tam Bağımsız Türkiye"den söz eden hemen hemen hiç kimse kalmamış... Olacak ya da olağan karşılaşılabilir bir gelişme midir bu?

"**Toprak Reformu**" ya da "**Toprak Devrimi**": 1980'li yıllarda kimler savunuyor da demeyeceğim; artık kimler tartışıyor Türkiye'de toprak reformu ya da toprak devrimini? Yine hemen hemen hiç kimse. Neden? Milyonlarca topraksız ve az topraklı yurttaşımız veter genişlikte toprağa mu kavuşturuldu ya da onlara başka geçim kaynakları mı sağlandı? Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1980 yılındaki tarım sayımları verileri, 1981 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sonuçlandırılan Koy Envanteri'nin bulguları ile Türkiye'deki toprak dağılımının dengesizliğini tüm boyutlarıyla ortaya koydu. Daha; 1980'li yıllarda uygulanan ekonomik politikalarla köylerdeki yokşullaşma aksiyetine hızlandırdı. Bugün Türkiye'nin köylerinde milyonlarca yurttaşımız, sözçüğün tam anlamıyla kan ağlıyor da bu, hiçbir düzende tartışılmıyor. Bu yurttaşlarımızın kurtuluşuna yönelik çözümlerini kimler yapıyor; bu çözümlerlerin bulgularını kimler, nasıl yaşaması gerekecek bilinmiyor ama bilinmesine yönelik hiçbir örgülü ya da bireysel çabaya da gitmiyor. Neden?

"**Demokratik Halk Kooperatifçiliği**": 1980 öncesinde yüzbinlerce küçük ve orta köylü yüzlerce kooperatifte örgütlenmiş, ist örgütlerini kurmuş ve bu yolla da ülkemizin siyasal ve ekonomik yapılmasında giderek etkilenen bir güçe kavuşmuştur. 1980 sonrasında "doğal olarak" bu gelişime de noktalandı; ist örgütün mal varlıklarını sözçüğün tam anlamıyla yaşımlandi. Bugün küçük üreticilerin, yoksul köylülerin canları pahasına firetip hasat ettileri ürünler daha kolay ka-

1980 öncesinde büyük özverilerle gündeme getirilip savunulan yaklaşımın pek çoğu bugün ya hiç anılmıyor ya da öncekilerden farklı bekentilerle ele alınıyor.

panın elinde kalabiliyor. Türkiye nüfusunun üçte birini oluşturan bu kitle, bugün içe memurlarına karşı savaşım veriyor; kimileri ise kendi eliyle yaşamına son veriyor; bir kısmı ise ücretli kölelikte umar arıyor. Sıradan devlet dairelerine dönüştürülen tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri ise siyasal iktidarı arpalıkları olarak son derece etken bir siyasetle donatılmıştır. Bu gelişmelerle karşılık 1980'li yıllarda yoksul köylülerin etken örgütlenme biçimleri, bu arada da doğallıkla kooperatifçilik üzerine yazılabilenlerin iki-üç gazete ve dergi makalesinden fazla olmamasi nasıl açıklanabilmektedir?

Sonuç olarak

Belli başlıcaları yukarıda sergilenen olumsuz gelişmeler karşısında Türkiye'deki aydınların sergiledikleri tutum ve davranışları Üzerine pek çok şey söylenebilir. Söyleniyor da zaten, Bugüne dekin söyleyenlerin, deyiş yerinde ise incir çekirdeğini doldurduğunu söyleyebilmek olanaklı değildir. Yaşadığımız günlerin moda sözcüğüyle söylenilirse, nostalji egemenidir çoğu söylencinde. Son derece örgütüsüz, deyiş yerinde ise "sağrlar söyleşisi" ni andıran bu söyleşillerin somucları belirli bir potaya akitlamamakta, bilincle kazınamaktadır. Kısacası, 1980 öncesinin onca özverileriyle ulaşılabilen deneyim birikimi giderek belleklerden silinmektedir; 12 Eylül'e nasıl gelindi? 1980'li yıllarda bireysel ve toplumsal teslim oluşu bu denli kolaylaştırın neydi? Süregelen, daha kötüsü giderek yaygınlaşan seçeneksizlik düşüncesi ya da umutsuzlukların bir toplumsal karabasına dönüşmesinin önüne nasıl geçilebilecektir? Kimlerin yararına olacağna, nasıl işletileceğine açıklık getirmeyen bir demokrasi için savaşım kitlelere nasıl benimsetilebilecektir? Hepsinden önemlisi, yurttaşlarımızın giderek büyütün bir çoğunluğunun sözcüğün tam anlamıyla küçük burjuvalaşılması nasıl önlenebilecektir? Sayıları giderek azalan düşünün ve araştıran insanların yurtdışındaki üniversitelerde yitip gitmesi ya da iktidar partisinin ve yandaşlarının sergilediği cırınlıklar üzerine lafzanlıklar yapmaları yerine temel ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal sorunların tartışılmış çözümlemesini için somut önerilerin geliştirilmesine yönelik bireysel ve örgütü çabalara yeniden somut sокulacaktır. Bunlar ve benzer sorular, artık, hiçbir düzende sorgulanmamaktadır, neden? Bu noktada yine ozan Miquel Martí i Pol'un şirinden şu dizerleri anımsamamak elde değil:

Çok sık bakıyoruz geriye
ve tek bir davranışla ele veriyoruz hıkkınığımızı
İçduralmamızı
Bizi yiyp bitiren geçmiş özlemi hıkkınlardırıyor
bakışımızı,
kaskatı donduruyor duygularımızı.
Bütün yalnızlıklar arasında ite en kararlılığı,
en zalımı, en israrlısı, en acısı.

Bunu da bilmek gerek, bilmek gerçeği gibi
ışık: ve mümkün bir geleceği düşünmeye.

İktidara kim gelirse gelsin!..

KONDA'nın Milliyet için düzenlediği son kamuoyu yoklaması kamuyunu ve politikacıları şu anki tahminin dağılımı açısından ilgilendirdi. Anketi yanıtlayanın tercihleri yüzde itibarıyla şöyle: SHP 29,7, DYP 25,0, ANAP 15,9, RP 8,9, DSP 7,1, Diğer 2,0, Hıçbiri 4,8, Kararsız 6,8 oranlarında. (Milliyet 4-5 Haziran 89)

Kamuoyu araştırması: ANAP oylarının erimekte olduğunu gösteriyor. Nitekim, 26 Mart seçimleri bir hafta sonra seçim yapılmış olsayı ANAP'ın oylarının bu düzeylere düşüğünü zaman da görülecekti. Çünkü Özal'ın aldığı % 21,75'lik oranı içinde "nasıl olsa ANAP kazanır" dierek onun hismine uğramaktan köşküne kötülük gelir diye çekinen kırıç oyalar da vardı.

Anket ANAP'ın eylem düzlemden kurtulamayacağını kanıtlıyor, fakat hangi seçim sisteme göre olursa olsun, şu anki tahmini oy dağılımı hiçbir partide tek başına iktidar vermeyecek. SODEP ve DYP'nin seçime sokuılmadığı 1983 düzmece seçimlerine rağmen, siyasal pratik isralı 12 Eylül'ün koalisyon fobisine ve istikrar manisine karşı direniyor.

Anılan anketin gösterdiği diğer bir sonuç seçimlerin % 75,3'ünün bu yıl genel seçim istemesi. Üstelik bu oran içinde yerel seçimde sandık gitmeyenler de var. O seçimlerin % 69'u da bu yıl erken seçim yapılsın demişler. Dahası, 26 Mart'ta ANAP'a oy vermiş seçimlerin % 45,5'i de bu yıl erken seçim istiyor.

Dahe üç ay önce ANAP'a oy kullanmış seçimlerin yarıya yakını ve 26 Mart'ta oy kullanmaya gerek duymuşların içindeki fazlası halkın dörtte üçüncü erken seçimlerin bu yıl yapılmasını talep ederken acaba erken seçimlerden beklenenler nelerdir? Seçmenler, şayet bugün seçim yapısa hangi partide oy vereceklerini söylemekle, parti tercihlerini belirlemekle beklenenlerini de dile getirmiş oluyorlar mı?

Bu sorunun yanıtını ve bize ankerin asıl önemini yanına "Enflasyon sizce hangi parti düşürür?" sorusunun sonuçlarında buluyoruz. Enflasyon halkın yaşantısında, eski Osmanlıca'da "ümümü habası" (tüm kötülüklerin anası) denilen türden bir kavram olduğu için bu sorunun sorulması halkın mevcut siyasi partilerden beklenenlerini anımsak açısından çok isabetli olmuş.

Hangi partinin enflasyon düşüreceği konusundaki eğilimler yüzde olarak şöyle: SHP 15,9, DYP 14,6, ANAP 3,5, DSP 4,5, RP 4,6, Diğer 0,5, Hıçbiri 56,6.

Demek ki, halkın yandan fazla hiçbir partinin hayat pahalılığını ve dayanılmaz geçim sıkıntısını hafifleteb-

leceğine inanmıyorum. Öte yandan, DSP, Refah Partisi ya da "diğer" bölümünde giren partiler düşürebilir diyenlerin toplam oranı % 9,6. Bu partilere oy veren ve onların enflasyonu indirebileceğini düşünen seçmenler, o partilerin önümüzdeki seçimlerde iktidara gelemeyeceklerini bildiklerine göre, bu demektir ki, yurtaşların % 66,2'sinin enflasyonu düşücegi konusunda umutları bulunmuyor.

Ayrıca belli ki, halkın şu anda içinde bulunduğu durumu ve çekmekte olduğu açıları bir kara yazı gibi kabullenmiş. "İktidara kim gelirse gelsin bu işleri düzeltmez" diye belirtmiş. Ve böyle bir noktaya tılmış ki, "bari daha kötüsü olmasın da, bu kadarda binşükür diyalim" psikozuna girmış. (Nitekim, bu yıl ilk beş ayındaki ve rile-toptan eyaletlerin endeksine göre, uzman bilim adamları enflasyonun güz aylarında "patlama" göstereceğini, yıl sonunda üç haneli rakamlara ulaşabileceğini belirtiyorlar) (Cumhuriyet 10.6.1989). Demek ki, halkın "enflasyon daha da artacak, enflasyonun önlenemez yükselisi bizim büsbütün mahvedecek" endişesinde haksız değil. Vatandaşın canı o kadar yarışmış ki, toplumun üçüncü hiçbir partinin ülkede temel sorunlara çözüm getiremeyeceği olusunu tevekküle benimsenmiş.

İşte, politik solun en basta dikkate alması gereken durum budur. Kendisinin siyasal yaşamda sürdürdüğü boşluğun bu yükselsel amutsuzluk ve bezginlikte önemli pa-yi vardır.

ANAP'ı ve 12 Eylül rejimini lanetlemekle, Özal'ı ve onun ülkemize, halkımıza getirdiği yükü göstermekle, "Özal gidecek, Demirel gelecek, fakat sorunlara çözüm gelmeyecek" belirlemesini yinelemekle, yahut da, sosyal demokrasinin koflüğünü göstermekle söz daha ne kadar süreyle kendini avutacak? Kotinin kötüüğünü zaten herkes görüyor, mevcut duruma o partilerden hiçbirisinin alternatif getiremediğini halkın ezici bir çoğunluğu kabul ediyor. Bu nedenle "mâlumu lââm" a gerek ne? Şayet bir ülkede sol varsa ve sol "benim misyonum dünyayı değiştirmek" gibi büyük bir ideyâyla yola çıkmışsa, hanı o sol? Nerededir? Ne yapmaktadır? Politik sol, derlenip toparlanmadan ve siyaset sahnesine çıkmadan, halkın bugünkü somut sıkıntılara somut çözümler, inandırıcı alternatifler önermeden, neyi, nasıl düzelticegi konusunda hem halka, hem de emekçilerin aynı aynı tüm kesimlerine, zümrelerine, hatta meslek gruplarına somut mesajlar getirmeden kendini aklayamaz. Bu vebâiden kurtulamaz.

TEODOROPULOS VE YUNAN GÖRÜŞÜ

Dostluğun oluşması için her iki ülkede de güçlü hükümetlerin varlığı ve dostluk yönünden içten bir istek şarttır.

Son yıllarda Yunanistan'da Türkiye ile ilgili olarak yayınlanmış olan büyük sayıda kitaplar arasında Viron Teodoropoulos'un "Türkler ve Biz" adlı kitabı ayrı bir değer ve önem taşır. V. Teodoropoulos'un oruç beş yıllık diplomatik yaşamının onbeş yılı Türkiye ile ilişkilidir: İstanbul'da konsolos, Ankara'da elçilikte müsteşar olarak bulunmuş ve Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye ve Kıbrıs konularında çalışmıştır.

18.-19. yüzyılda "artık uysal bir topluluk olmayan hatta devletin çöküşünü hızlandıran Yunanlılar Türkler tarafından kıskançlık, öfke, rahatsızlık, kuşku ve korku ile karşılaşmaktadır."

Arabık 1988'de yayınlanan 350 sayfalık kitap üç bölümünden oluşmaktadır. "Tarih" genel başlığını taşıyan birinci bölümde Selçuklular'dan başlayarak 1950 yıllarına gelmektedir (110 sayfa), "Bugünkü Türkiye" adlı ikinci bölümde (110 sayfa), 1. ülke halkı-Kürt sorunu, 2. politik yaşam, 3. Türkiye konumunun önemi, 4. ordu, 5. dış politika, 6. ekonomi, 7. toplum (kenpler, köyler, kadın, eğitim, sendikalar, basın, İslamiyet), 8. Türkiye ve Avrupa konuları ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise (90 sayfa) bugünkü Türkiye-Yunanistan sorunları ele alınmaktadır; 1. Kıbrıs, 2. Ege Denizi a) kıyı sahanlığı b) karasularının genişliği, 3. havaları, a) FIR hattı b) ulusal havaaalanı, 4. askeri sorunlar a) Doğu Akdeniz'in savunması b) Ege'de komuta kontrol, 5. azınlıklar, a) Türkiye'deki Yunan azınlığı, b) Yunanistan'daki Müslüman azınlık gibi sorunlar yorumlanmaktadır.

Kitabın önemi Yunan resmi görüşünün belki ilk kez böylesine açık ve etrafı bir biçimde özetlenmiş olmasından; degeri ise böylesine geniş bir konunun ustalıkla kısılarak sunulmuş olmasından, ama Türk yanının resmi görüşlerini ve karşı tezlerini de sık sık Yunanlı okuyucuya anımsatmasından doğmaktadır. Ayrıca kitabın her sayfasında şezilen ve bu tür kitaplarda eksikliği genellikle duyulan

dikkatli, terbiyeli ve yumuşak anlatım çabası da olumlu bir adım sayılmalıdır.

Teodoropoulos önsözünde, tarih içindeki gelişmeler sonucunda her iki halkın anlayışında yer etmiş olan onyargılara değinmektedir. "Tarih" bölümünde Osmanlı tarihi (Yunan unsuruyla ilgili olarak) ele alınmakta ve "Megali Idea" yüzünden modern Yunanistan'a karşı Türk kuşusunun doğmuş olduğunu yazmaktadır (Sahife 34). Osmanlı "millet" sisteminin her iki ulusa nasıl farklı açılarından değerlendirildiğini açıklamakta (Türkler "iyi", Yunanlılar "kötü") ama bu sistem içinde Kilise'nin edinmiş olduğu gücü de vurgulamaktadır (s.37).

Yunan ulusunun bağımsızlık yolunda yaptıkları temel alınarak Osmanlılar'ın tarihi adım adım anlatılmaktadır. Yazara göre 18.-19. yüzyılda "artık uysal bir topluluk olmayan -hatta devletin çöküşünü hızlandıran- Yunanlılar Türkler tarafından kıskançlık, öfke, rahatsızlık, kuşku ve korku ile karşılaşmaktadır" (s.53). Sonra İlahat Fermanı, I. ve II. Mesrutiyet, Cumhuriyet (1923) ve çok partili rejim (1946) ve Yunanlılar'ın uluslu girişimleri, Osmanlılık, Panislamizm ve Pantürkizm idealleri anlatılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı süresindeki Ermeni kiyumuna degindiginde Teodoropoulos bilincili ve dikkatli bir sözcük seçimiyle "kürenin büyük oranda Kurtler tarafından uygulandığını" söyleyerek olayları bir "Türk irkının" eseri gibi göstermemiş ve hemen arkasından da olsaları Hitler'in Yahudiler'e uyguladıklarına benzeterek yapılanları tüm bir ulusa değil bir idareci grubuna mal ederek alıslatılmış Yunan şöven yaklaşımından uzak kalmıştır (s.100).

Anadolu'da ilerleyen Yunan ordularının (1920'lerde) "Türk halkına karşı canavarlıklarla bulundukları" kabul edilmekte (s.106) ve bu yillarda iki ülke ilişkilerinde olumsuz "derin kökler" oluşturmuştur demektedir.

Tarih bölümünün son sayfalarında Yunan yazar Türkiye'ye karşı kaygılarını sıralamıştır: 1) 1939 yılında Türkiye Lozan Antlaşması'nın çizmiş olduğu sınırları aşarak Hatay'ı ilhak etmiş ve bu olay Türkiye'nin yeni topraklar için istahim açılmıştır, 2) Azınlıklar Antlaşması ve Özellikle İmroz ve Bozcaada'da uygulanması gereken özerk iç idare (madde 14) uygulanmamıştır, 3) İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Ege adalarının hattı Selanik'in kontrolünü büyük devletlerle pazarlık konusu yapmıştır, 4) Azınlıklara karşı Varlık

Vergisi (1942) uygulanmıştır. "Yani", demektedir, "Yunanistan'ın zayıf olduğu bir anda Yunan azınlık ve Yunan toprakları Türk tehdidi altında kalmıştır." (s.127)

İkinci, "Bugünkü Türkiye" bölümünde bir Yunanlı diplomatın Türkiye'yi nasıl gördüğünü okuyoruz. Yunanistan'a kıyasla Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ele alınmakta ve T. Özal'ın 1986 yılında Kıbrıs ziyareti sırasında "bir gün gelecek demografik gelişmeler Kıbrıs ve Ege sorumunu çözecektir" dediğine dikkat çekmektedir (s.139). Beş ile sekiz milyona varan Kürt varlığının Türkiye resmi çevrelerince tanınmadığını söyleyen yazar bu önemli sorunun Türkiye'de Iran ve Irak'taki boyutlara varmayıacağına inanmaktadır.

Türkiye'deki politik gelişmeler ve askeri müdahaleler aynınit bir biçimde ele alınmaktadır ve 1982 Anayasası'nın Milli Güvenlik Kurulu'na milli güvenlik politikasının tayini konusunda hükümete tavsiyelerde bulunma yetisini verdiği (s.155) ve bugün politik hayatın pratikte askerlerin denetimi altında bulunduğu söylemektedir (s.158).

"Türkler İslamiyet yüzünden ve Asya'ya özgü kalıntılarla Batı'nnı anlayışla uşamamaktadırlar" denmektedir (s.159). Türkiye'nin jeopolitik önemi belirtilmekte, Türk ve Yunan orduların aynınit bir biçimde kyaslanmakta ve Türkiye'nin muhtemel bir savaşta Ege adalarının birkaçını ele geçirip baskı yaparak avantaj sağlayabileceği söylemektedir (s.171). Türk ordusunun bir okul görevi de gördüğü, Türk gençlerinin ordu içinde bir eğitimden geçirildiğine degenmekte ve Yunanlı diplomat Türkiye Anayasası'nın 118. maddesini yeniden tırnak içinde göstererek vurgulamaktadır (s.175).

Türk diplomasisi övülmekte, dış politika konusunda Türk hükümetlerinin "herhalde ordunun ağırlığı yüzünden", tutarlı bir devamlılık gösterdikleri ve diplomatların iyi değerlendirildikleri ileriye sürülmekte ve Türkiye'nin komşularıyla ve dünyanın belli başlı güçleriyle ilişkileri uzun uzun sergilenmektedir. Yazara göre Türk diplomasisinin zayıf yanları Birleşmiş Milletler ve Avrupa Topluluğu gibi uluslararası hukukun on safta olduğu kurumlar karşısındadır (s.190).

Ekonomi bölümünde Menderes döneminin başlayarak, ticaret, endüstri, ziraat, yatırım, enflasyon, IMF, işsizlik gibi konular ele alınmaktadır ve 1985 yılında Türkiye'nin adam başına milli gelirin 1127 \$ (Yunanistan'ın 3294 \$) olduğunu yazmaktadır (s.213). Sonuç ola-

raç Türk ekonomisinin belli bir gecikmeyle yola çıktı, gelişmekte olduğu, son yıllarda bir teknokratlar ve menevler sınıfının doğduğu ve ekonominin inişli çıkışlı bir yolu izlediği söylemektedir.

T/Y ekonomik ilişkilerinin düşük düzeyine rağmen yazar Türkiye'nin AT'ye katılacağına, çalışanların serbest dolaşımı konusunda Yunanistan'ın dikkatini çekmiş ve bu arada Türkiye'den gelebilecek ikili ekonomik işbirliği önerilerinin gerisinde politik ard düşünceler -özellikle öneriler Ege adaları ve Batı Trakya ile ilgiliyeler- saklı olabilir" demiştir (s.216).

Eğitimim çok yayındığını ama yüksek eğitimim tamamen devlet yönetimine olduğunu, özerk olmadığını (s.225), практик senatığının yasaklanmasıyla verimliliğin arttığını (s.229), gelir farklarının çok büyük olduğunu (s.230), basında yasakların ve kovuturmaların süregeldiğini, radyo ve televizyonun devlet kontrolünde olduğunu (s.232) söyleyen Teodoropoulos, İslami komisyonu ve tarihçesini etrafı bir biçimde yorumlamakta ve aşırı (Humeyni tipi) bir dinsel sapmayı olanağı dışı saymaktadır.

Asyalı kökleri derin olan Türkler'in Asya-Avrupa arasındaki yolu aramaktan oldularını söyleyerek "Türkler ve Avrupa" bölümünde başlayan Yunanlı diplomat, 50-60 milyonluk bir Türkiye'nin Avrupa'da serbest dolaşımı bir sorun olabileceğini söylemiştir. Davos gelişmelerinin Türkiye'ye propaganda avantajları sağladığını işaret etmiş ve Avrupa'nın Türkiye'yi, AT'ye temelde savunma ve yaturum alan nedenleriyle istediğini söylemiştir. Ama başka bir anlayış da, özgürlüklerin yer almazı bir ülkenin Avrupa ruhuna karşı sayılacağı doğrultusundadır (s.243). "Avrupa" anlayışına ters gelen başka konular ise alışılmış bir uygulamaya dönüşmüş olan işkenceler, baskı uygulamaları ve uluslararası kurumların oylamalarına karşı takılan sayısız tutumdur, denmektedir. "Yunanistan'ın çıkarı, herhalde daha ilerici ve Avrupai bir Türkiye doğrultusundadır. Bundan dolayı Türkiye ve AT konusunda bir evet ya da bir hayırla yetinemeyiz. Bu konu derinlemesine ele alınmalıdır (s.245), denmektedir.

"Kıbrıs sorununun gelişmeleri başka bir seyir izlemiş olsayı acaba Türkiye'nin yayılmacı politikası kaçınılmaz mıydı?" sorusuya "T/Y Sorunları" bölümünde başlamaktadır Teodoropoulos (çünkü Yunanistan'ın diplomatik çevrelerinde "Türkiye'nin yayılmaçlığı" pek tartışılmayan bir veri gibidir). Sonra Kıbrıs sorununun tarihçesi verilmektedir. Bir yanda Yunanistan'la birleşmek isteyen ve bu yönde silaha sarılan Yunan kökenli Kibrisliar, öte yanda İngilizlerle birlikte Enosis'e karşı çıkan Türk kökenli Kibrisliar... Kibris Türkler Makedonya ve Girit'le olduğu gibi göçe zorlanacaklar diye çekinmektedirler. Türkiye ise "ülke-güvenliği" ilkesini savunmuş, Kıbrıs'ın Yunanlaşmasına karşı çıkmıştır ve 1955 yılında İstanbul'da "pogrom" (6/7 Eylül olayları) uygulanmıştır denmektedir.

Yazara göre Zürih anlaşmalarıyla ortaya çıkan yeni Kıbrıs devletinin çalışılabilmesi için "işbirliği anlayışı, karşılıklı güven ve ortak amaçlar olmalıdır; oysa bunların hiçbir yoktu". (s.255) Türkiye'nin Kıbrıs'ta kullandığı müdafale etme hakkı 1974) Anayasayı ko-

rumak için olmalıydı; "müdafale, Birleşmiş Milletler Anayasası'ni ihlal eden silahlı zor kullanmak anlamları gelmemeliydi" (s.259).

Kıbrıs sorununun bir uluslararası yanı (yabancı orduların, yabancı göçmenlerin adadan çıkışması, uluslararası garanti gibi), bir de iç sorunlar (hükümetin sorunu, toprakların paylaşılması gibi) vardır denmektedir. Konular zordur çünkü "her iki taraf da karşı tarafı karşı büyük bir güvensizlik duygusu beslemektedir" (s.263).

"Kıbrıs sorunu İstanbul'daki soydaşlarımı etkilemiş ve sonra bu sorun Ege'ye sıçramış ve gelecekte de Batı Trakya'ya da uzanabilir" denmektedir (s.264).

Ege Denizi'yle ilgili olarak Teodoropoulos sunları yazmaktadır: Türkiye'nin kita sahanlığı ve hava sahasıyla ilgili isteklerini de, adalar üzerinde gelecekte ortaya çıkacak yeni isteklerinin ilk adımları olarak kuşku ile karşıyoruz. Türkler de haklı ya da haksız, içtenlikle ya da buna inanmadan bizlerin onlara açık denizlere çıkış engellediğimize inanıyorlar" (s.268).

Kita sahanlığıyla ilgili sorun, yazara göre, Yunanistan'ın zayıf bir anında (1973 yılında) ortaya çıkmıştır; Yunanistan konuyu uluslararası hukuka göre (hakem ya da mahkeme yoluyla), Türkiye ise diyalogla (pazarlık ve baskı ile) çözmeye çalışmaktadır (s.271). "Birim için temel olan adaların Türk kita sahanlığı içinde ve bu sahanlıkla çevrili olmamalarıdır" denmektedir, çünkü "Türk resmi çevrelerinin ve Özal'ın demeçlerinden de anlaşılabileceği gibi, bu adalar üzerinde Türkiye hak iddia etmektedir" (s.275).

Notam 714 ile 1974 yılında başlayan FIR anlaşmazlığı da kuşulları pekiştirmektedir denmeye, Türkiye'nin kendi güvenliğini düşündüğünü ama karşılıklık ilkesinden doğan aynı hakkı Yunanistan'a tanımak istemediği savunulmaktadır (s.285). Bu konuda, yazara göre, Yunan tüzüğün zayıf noktaları şunlardır: 1) Kara sularının 6, hava sahasının 10 mil olması alışılmış dışında bir uygulamadır, 2) Yunanistan geçmişte haya sahasını düzenlerken aşırılıklarla varmıştır, 3) Atina FIR, teknik olarak yetersizdir (s.290).

Doğu Ege adalarının silahlanması "Türkiye tehdidi"yle açıklanmaktadır. Limnos Adası'nın bu hakkı Montrö Anlaşması'ndan (1936), öteki adaların ise "meşru savunma hakkından" elde ettiği iddia edilmektedir (s.295). Türkiye yanının bu adalarla "Yunan adası" dememeleri anımsatılmakta ve Ege'deki çok güçlü Türk çatırmaya gemilerine dikkat çekilerek "silahsızlanma Türkler'in psikolojik baskularını daha da güçlü kılacaktır" denmektedir (s.296). NATO çerçevesi içinde de olsa, yazara göre, Ege'deki adaların savunması Türkler'e bırakılmaz (s.300).

Azılıklar konusunu ele alan Teodoropoulos, Türkiye Lozan Anlaşması'ni ihlal ederek Yunan kökenli azılılığı ezmisti -a) Gökçeada ve Bozcaada'da yerel yönetim koşulu çiğnenmiştir, b) 1941 yılında "amele taburları" oluşturulmuştur, c) 1942 yılında "Varlık Vergisi" uygulanmıştır, d) 1955'te 6/7 Eylül olaylarında İstanbul'da 4500 dükkan, İzmir'de ise Yunan NATO subaylarının evleri yağmalanmıştır, e) 1964'te Yunan uyruklu İstanbul'dan çıkarılmıştır, f) ve Bozcaada'da açık-hapishane kurulup okullar kapatılarak

azılıklar kaçırılmıştır- denmektedir; "sayıları bugün sıfır yakalımsız olan azılıklara karşı artık baskılar da çok hafiflemiştir" (s.302-305).

Batı Trakya'daki "Müsülmân azılık"ın Türkler'den, Pomaklar'dan ve Çingeneler'den olduğunu söyleyen yazar bu azılığın yakınınlarını söyle sıralamaktadır: a) İdare Müslümanlar'ın emlak satın almalarını engellemektedir, b) istimaklerle toprakları ellerinden alımmaktadır, c) iş izinleri kısıtlanmaktadır, d) ehliyet verilmemektedir, e) av izni kısıtlanmaktadır, f) eğitim kösteklenmektedir, g) Türk üniversitelerinden edinilen diplomalar tanınmamaktadır. "Türk hükümeti Batı Trakya'da bir toprak sorunu tezgahlamaktadır" denmektedir (s.312).

Teodoropoulos son "Genel Gözlemler" bölümünde Türkiye'nin Lahey Divam'ı (1975) ve bir saldırmazlık anlaşmasını (1976) reddettiğini, her diyalogun ise bir sağılar diyalogunun acı antamsızlığını doğurduğunu ve Davos sonrasında her iki yanın da düş kırıklığına uğradığını söylemektedir. Türkiye de, Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili resmi demeçlerinden, Kıbrıs'taki çeşitli emirviklerden, adaların silahlandırılmalarından, oniki adanın İl-hakından (1947), kara sularının 12 mile çatırmaya olağanından rahatsız olmaktadır denmektedir, "ancak bu konuları bugünkü gerginlige Türkiye getirmiştir" (s.334).

Bu yazida bir Yunanlı diplomatın Türkiye tarihini, bugünkü Türkiye'yi ve T/Y ilişkilerini nasıl algıladığı görüldük. Bunca dikkate karışın Teodoropoulos'un bu kitabında birkaç kez peşin yargılardan oluşturduğu "Türk imajı"ndan tam olarak kurtulmadığını da işaret edelim. Yazar "kendiliğinden doğmuş bir Türk sanatsal yaratıcılığı yoktur" (s.136) ve "Türk ulusunda tarihi gelişmeler içinde oluşan kimi özellikleri dışında doğustan olan özellikler de vardır... Türkler sertir, dayanıklıdır. Bundan dolayı da zorbalığa varabilirler" (s.334) demektedir. Kuşkusuz bu yargılardan ideolojik yönünü göstermektedir.

Kitabın son paragraftlarında bir dilekten, dostluktan söz edilmektedir: Dostluğun olması için, denmektedir, her iki ülkede de güçlü hükümetlerin varlığı ve dostluk yönünde içten bir istek şarttır. Fransız-Almanya dostluğu karşılıklı toprak isteklerine son verildikten sonra sağlanmıştır (s.338).

"Yunanistan'ın çıkarı, herhalde daha ilerici ve Avrupai bir Türkiye doğrultusundadır. Bundan dolayı Türkiye ve AT konusunda bir evet ya da bir hayırla yetinemeyiz. Bu konu derinlemesine ele alınmalıdır."

TA

DEVRİMLER NE ZAMAN KUTLANIR?

Büyük bir devrim ancak devrimci güçlerin ve fikirlerin zinde ve saygınlığı olduğu bir ortamda heyecanla kutlanabilir. Oysa Fransa '68'in devrimci heyecanından çok uzaklaştı.

**1980'lerde Marx
“öldürülürken”
Robespierre de yeniden
giyotine götürülmüyor. Bu
ikinci operasyonu
Fransa'da gerçekleştiren
ünlü tarihçi de devrimi
kutlama komisyonunun
resmi tarihçisi!**

“D

evrime bir özlem beslediğimi sanma Robespierre vatandaş! Toprak yarınlarda ortaya çıkan lav, önüne gelen her şeyi yakar. Ve ben en kötü uzlaşmanın bile kırımdan ve yıkılıktan daha iyi olduğu kamışındayım.” Bu sözler Fransız Sosyalist Partisi'nin önde gelen isimlerinden, tanınmış tarihçi Max Gallo'ya ait. Ve şu anda Fransa'da Devrim'in ikiz yüzüncü yıldönümünün nasıl bir ortam ve psikoloji içinde kutlandığını çok iyi yaniyor.

Bir devrimin -özellikle Fransız Devrimi gibi tarihi akiş damgasını vurmuş bir devrimin anlamlı zamana ve zemine göre değişebilir mi? Elbette değişimiz. Bununla beraber tarihi evrim içinde toplumların sınıfal yapısı, bunları yanıtlanan parti rejimleri ve kamuoyunu oluşturan çeşitli etkenler değişebilirler. Bu anlamda önemli tarihi olayları anma seremonileri, sınıf çelişkilerinin ve uluslararası ilişkilerin durumuna ve daha birçok konjonktürel faktöre göre biçimlenir.

Fransız Devrimi'nin yüzüncü yıldönümü, 1870 Almanya yenilgisi ve Komün hareketi gibi olağanüstü koşullarda doğmuş, III. Cumhuriyet'in çok buharlı bir dönemine rastlamıştı. Yeni bir Bonaparte olma özlemi içindeki gerici general Boulanger özgürlükleri tehdit ediyor ve Paris'te bir darbe havası estiriyordu. Demokratik güçler bu diktatör taslahını ancak 1889 Nisanı'nda sindirebilmışlar ve yurttan kaçmasını sağlamışlardır. Bu tarihten sonra ülkede yeniden bir özgürlük ha-

vası esmiş, önceden hazırlanan evrensel sergi açılmış ve bu serginin simgesi olan Eyfel Kulesi de tamamlanmıştır. Parisliler, bu yıl özel bir biçimde ışıklandırılmış olan Eyfel Kulesi'nin de 100. yıldönümünü kutluyorlar.

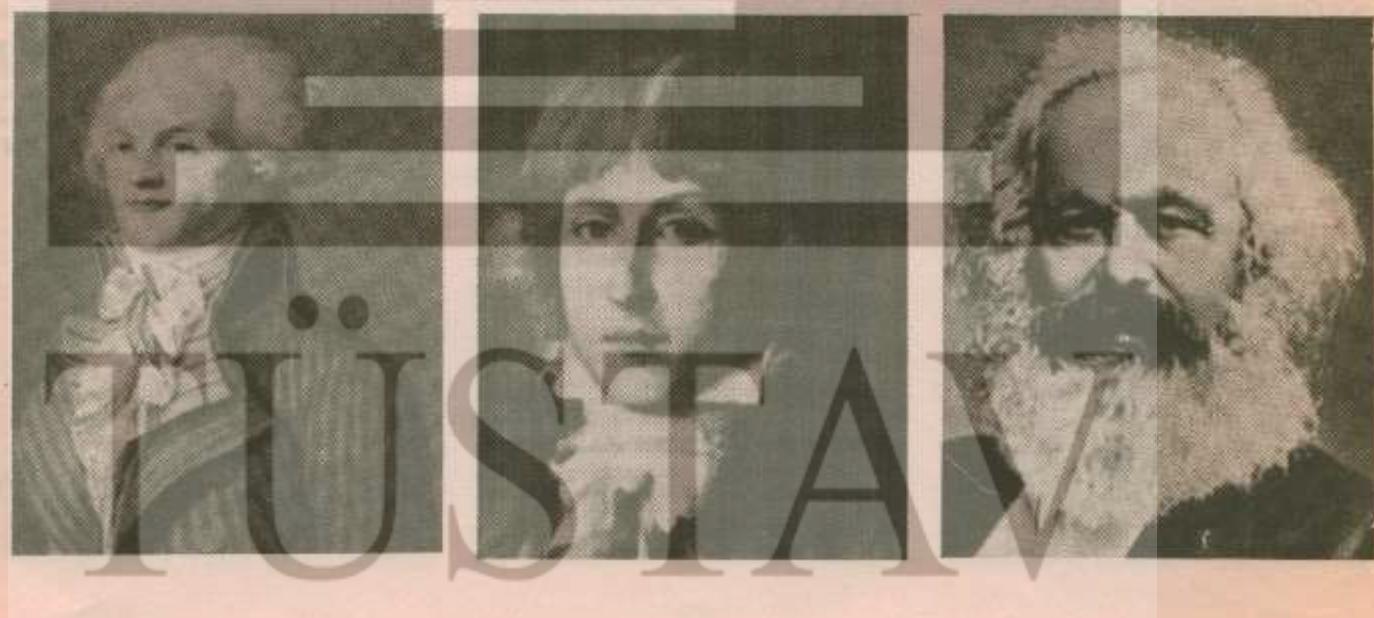
Sadece 1889 yılını bırakıp daha geniş bir zaman dilimi içinde ele alırsak, Fransız Devrimi'nin 100. yıldönümünün Fransa'da reformcu bir espri içinde kutlandığını görüyoruz. Gerçekten 1871'de başarısız Komün devriminden sonra burjuvazi korkmuş, artık yeni bir “devrim”e ihtiyaç kalmadığını kanıtlamak için bir seri reforma girişmişti. Basın özgürlüğü ile toplantı ve dernek kurma özgürlüklerini sağlayan kanunlar 1880'lerde çıkmış; aynı yıllarda belediye reisleri seçimle işbaşına gelmeye başlamışlar; laik ve genel bir ilkeğitim zorunlu bir ilke olarak kabul edilmişti. Ayrıca 1880'den itibaren 14 Temmuz bayramı İlan edilmiş ve birkaç yıl sonra da Sorbon'da bir Fransız Devrimi tarihi kursusu kurulmuştur.

1939'da ise Devrim'in 150'nci yıldönümü Fransa'yı faşizme ulaşma eğilimleri içinde yakaladı. Mussolini "Fransız Devrimi'nin olmaz ilkelerinin tümünün antitezini temsil ediyoruz!" dememiş miydi? Goebbels, daha radikal bir biçimde "1789 yıl tarihten silinecektir!" diye haykırmamış mıydı? Büttin bu tehlükeler Fransa'da 1936 yılında antifaşist Halk Cephesi'nin kurulmasını sağlamıştı. Ne yazık ki Halk Cephesi hükümeti 1938'de düşürüldü ve yerine Naziler'e ödün tüzere öden veren bir hükümet kuruldu. Radikal-sosyalist(!) hükümet başkanı Daladier'nin Munich anlaşmasını imzalaması saldırgan Nazi ordularını durduramadı ve Fransa'nın işgaline yol açan savaş, Fransız Devrimi'nin 150'nci yıldönümünde başladı.

1989'da Fransız Devrimi'nin 200'üncü yıl-

dönümünü yaşıyoruz. Bu konuda Fransa'da neler yapılmıyor? Fransız Devrimi ile ilgili binden fazla yayın; çeşitli resim, gravür, karikatür vb. sergileri; tiyatro eserleri; konferanslar, kolloklar ve daha bir sürü etkinlikler... Oysa işin aslına bakarsanız, bu kez de Fransız Devrimi Fransa'yı durgun bir anında yakanlaştı. Büyük bir devrim ancak devrimci güçlerin ve fikirlerin zinde ve saygınlığı olduğu bir ortamda heyecanla kutlanabilir. Oysa Fransa 1980'lerde, Mayıs-1968 ve onu izleyen 70'li yılların devrimci heyecanından çok uzaklaştı. 1981'de sosyalistlerle komünistlerin uygulamaya koydukları "Ortak Program" ancak iki yıl sürmüs ve sonra sosyalistlerin egemen olduğu hükümet tekrar pazar ekonomisine ve "kemer sıkma" politikasına dönmüştü. Kısmen de uluslararası kapitalizmin empoze ettiği bu politika, devrimci fikirlerin karalandığı, Reagan-Thatcher ultra-liberalizminin prim yaptığı bir kamuoyuna muhtaçı. Bu kamuoyunu gerçek düşünür olmayan, fakat oportünizmeli sayesinde kültürel atmosferin özemelerini iyi koklamasını bilen birtakım "entelektüel"ler sağladı. Çoğu eski Marksist olan bu yazarlar, tüm hükümlerini Marx'a çevirdiler ve Marx'ı öldürdüler! Evet, yaygın bir kanya göre, Marx yeniden öldü. Fakat citti bir tartışma ortamında, tezleri yeni verilerin işliğinde incelenerek ve cürtütüllererek değil! Zaman ve zemin öyle gerektiriyor diye. Fransa'da 1970'lerde bir aydının Marx'tan etkilenliğini söylememesi ve "Marksistim" dememesi yadrigan bir olaydı. 1980'lerde durum tam tersine döndü. Aslına bakarsanız ne 1970'lerdeki ortam sağlıktı ne de 1980'lerdeki durum. 1970'lerde Fransa'da Marksizm, tamamen ust-yapı kurumları açısından ele alınan "felsefi" bir Marksizmdir. Ön planda ge-

► Halkalar Günümüzde
“devrim” fikrini
öldürerek seniz
Robespierre veya Saint-
Just'le birlikte Marx ve
Lenin'i de öldürmeniz
gerekiyor. Çünkü 1789
Fransız Devrimi ile 1917.
Sovyet Devrimi birbirini
tamamlayan iki halka
haline gelmiş bulunuyor.

AYIN KONUSU

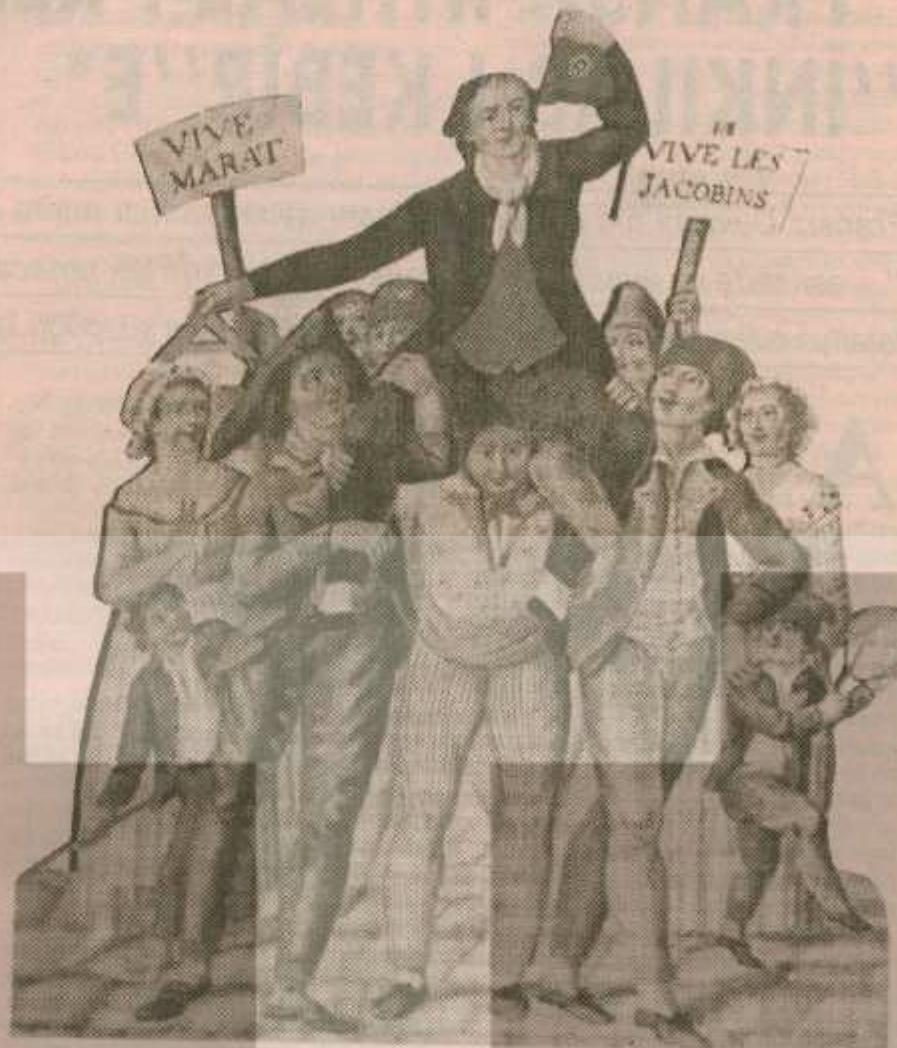
1789 Fransız Devrimi

23

len düşünürlerin (özellikle Althusser ve çevresinin) uluslararası kapitalizmin somut sorunları ve çelişkileriyle, hatta Fransız ekonomisiyle ilgili iki satırlık bir analizleri bile yoktu. Moda olan kavramlar, "epistemolojik kesinti", "teorik anti-humanizm", "üstten belleme" vb. gibi soyut ve feisefi kavramlardır. Parlak beyinlerin, parlak biçimlerinin ırulu olan bu kavramlar Latin Amerika'dan Uzak Doğu'ya kadar yayıldı ve özellikle yoksul ülke aydınları tarafından salonlarda yılarda evelendi, gevelendi. Sonucu yine Fransa tayin etti. Bu kavramları yaratınanlar olmasa bile, yayılmasında ilk pianda rol oynayanlar, daha sonra bunların toptan yanlış olduğunu ve Marksizmin de çağdaşı haline geldiğini ilan ettiler! Bu bukalemunlar Seine Nehri kıyalarında sık sık söylendiği gibi, "ancak budalarlar fikir değiştirmez!" sloganının temsilciliydi. Oysa çok daha realist olan ve bunları "hayali Marksistler" olarak nitleyen sağcı düşünür Raymond Aron, zamanında bu filozofların yaydıkları bakarak "eğer Marx sağ olsayı, şimdilik somut olarak uluslararası kapitalizmin sorunlarını inceledi!" demiştir. Tabii "Marksistler"e ders veren (ve sonunda onları kazanan) bu tutucu yazarın kendisinin ne yaptığı ayrı bir mesele ve konumuza girmiyor.

Fransa, Fransız Devrimi, Marx ve Sovyet Devrimi... Tüm sorun bu denklemi iyi çözükmektedir. Günümüzde "devrim" fikrini öldürmekseniz Robespierre veya Saint-Just'e birlikte Marx ve Lenin'i de öldürmeniz gerekiyor. Çünkü evrensel referans çerçevesinde 1789 Fransız Devrimi ile 1917 Sovyet Devrimi birbirini tamamlayan iki halka haline gelmiş bulunuyorlar. Bu yüzden 1980'lerde Marx "oldurulurken", Robespierre de yeniden giyotine götürülüyor. Bu ikinci operasyonu Fransa'da gerçekleştiren ünlü tarihçi de eski bir komünist ve 1985'te yazdığı "Fransız Devrimi ni Düşünmek" isimli eseriyle yeni kimliğini ortaya koymuştur. François Furet bugün Fransız Devrimi'nı kutlama komisyonunun resmi tarihçisi ve ikinci yüzyılına tamaamen onun tezleri ve analizleri egemen.

"Devrim bitti" diyor, François Furet. Hatta devrim hiç olmadı. Çünkü aslında Fransa'da XVIII. yüzyılda söz konusu olan şey devrimci bir kesinti değil, daha kralık zama-

◀ Yaşasın Jakobenler! Marx 1848'de "Tarihte çarpıcı benzerlikler var. 1793'ün Jakobeni günümüzün sosyalisti oldu" dememiş miydi?

mında başlayan ve yüzünden biraz daha fazla süren (1770-1880) bir evrindi. Turgot'un reformlarından 1880'lerin reformlarına kadar uzanan ve toplumu giderek demokratikleştiren kültürel bir gelişmeyecekti. Sonuç insan hakları doktrininin pekişmesi ve modern demokrasilerin yerleşmesi oldu. İşte Fransız Devrimi'nin ikinci yüzyılına Fransa'da bu analize kutlamıyor. Böyle bir perspektif E. Burke'den beri Fransızların devrimci geleneğini, kendi uzlaşmacı ve evrimci geleneklerinden ayıran anglo-saksonları şaşırtmış midir, bilmem. Fakat Fransa'da Komünist Partisi dışında kimseyi şaşırmadı, sadece umursamazlığa itti. Böylece Devrim'in ikinci yüzyılına Fransa'da turistik ve ticari bir olay haline geldi. Saint-Germain'de XVIII. yüzyıl burjuvası veya aristokratik kulüplerin tiyatrosu sanatçılardan, Grévin mumya müzesinin hoparlöründen bulvarlara taşan "devrim" gürültülerine kadar devrim turizmi ile sokaklarda karşılaşabilirsiniz. Sadece sahnede "sans culotte"lar yok; onları da galiba metrolerde dileyen "yeni faktörler" temsil ediyor. Devrimle ilgili sergi salonlarında yolunuz düşerse, çarpıcı bir tenhalıkla karşılaşabilirsiniz. Önemi yok, devrim kutlanmayıdı; kutlanıyor.

Ne var ki Fransız Devrimi, salt Fransızları ilgilendiren bir olay değil, evrensel tarihin ma-

lı haline gelmiş bulunuyor ve bu bağlamda tüm ulusları ve halkları ilgilendiriyor. Günümüzde hâlâ yarı-sömürge koşulları içinde yaşayan bir sürü devlet için ilk ifadesini Rousseau'da bulan "ulusların kendi kaderlerini tayin ilkesi" gündeme değil mi? Bir sürü üçüncü dünya ülkelerinde sık sık kurulan askeri zulüm rejimlerine karşı verilen kavgalar ihmamı Aydınlanma ilkelarından alımıyorlar mı? Fransız Devrimi'yle tasfiye olan hukuki-aristokratik ayrıcalıkların yerini alan ekonomik-burjuva ayrıcalıklarına karşı mücadele nasıl başlıyor? Marx, 1848'de "Tarihte çarpıcı benzerlikler var. 1793'ün Jakobeni günümüzün sosyalisti oldu" dememiş miydi?

Fransız Devrimi bitmedi, yaşıyor. Uluslararası eşitsiz gelişimleri kanunu içinde, her ulkeye göre değişik koşullarda, değişik potansiyeller taşıyarak yaşıyor. Sosyalist Devrim yapmış ülkelerde bile, bürokratik yozlaşmala ya da dogmatik kalıplamalara karşı Aydınlanma çağının başlattığı özgürlük geleneği uzantısında yanıt aranıyor mu? Bu yüzden derz ki, tarihin, yüzyılımları ceremonilerinin dışında kendine özgü bir mantığı vardır. Her ülke, kaçınılmaz bir biçimde, önceden sarih bir biçimde saptanamayacak bir tarihi, devrimci bir ortama girer ve -sonuç ne olursa olsun- devrimci bir coşku yaşar. Devrimleri asıl anma tarihi, o tarihlerdir.

"FRANSA İHTİLÂL-İ KEBİRİ'"NDEN "İNKILÂB-İ KEBİR'"E*

*Fransız Devrimi'nin özgürlükü yanı aydınlarımızı adeta cezbetmiş. Kitapta,
"... asılzade ve avam, zengin veya fakir, herkes tek amaca hizmet ediyor, aynı kelimeyi
telaffuz ediyordu: Hürriyet", paragrafında hürriyet sözcüğü kerelerce çerçeveye içine alınmış.*

Ali Reşad'in "Fransa İhtilâli Kebiri" adlı yapımını yeniden okuyorum. Kitabın basım tarihi 1331 (1915), o günden bugüne, çevirileri bir yana bırakırsak, Fransız Devrimi'yle ilgili kapsamlı tek kitap. İki cilt, 920 sayfa. Ali Reşad, Dar'ül Muallimi Aliye Müdürü ve Mektebi Mülkiye Tarih-i Osmâni müallimi. Kitabı, Kanaat kütüphanesi yayımlamış. Fransız Devrimi, Yeni Osmanlılar'dan sonra genç Türk aydınlarının ilgisini fazlasıyla çekmiş bir konu. Özellikle Mekteb-i Mülkiye'deki dersleriyle Mizahçı Murad konuyu ilk kez ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. 1908'de Hürriyet'in ilanından sonra çeşitli vesilelerle o dönemin öyküsü anlatılmış, yayınlanmıştır. Bunalımların içerisinde ikisi önemlidir. Birincisi İhtilâl'in toplumsal ve felsefi bir analizi niteliğindeki Ahmet Şuayıp'ın çalışması, ikincisi ise Ali Reşad'ın bu kitabıdır. "Ulum-İktisadiye ve İctimaiye" mecmuatında bir buğuk yıl süresince tefrika edilen Ahmet Şuayıp'ın çalışması, ne yazık ki yazarının ölümü nedeniyle tamamlanamamıştır.

"Fransa İhtilâli Kebiri" adlı bu kitabın elimdeki nüshası Meclis Kütüphanesi'nin koleksiyonunda yer almaktır. Yıllar boyunca,

çok okunmaktadır, yıpranmış. Kitabın birçok paragrafi çerçeveye alınmış, bazı satırlarının altı çizilmiş. Bunları değişik okuyucular yapmış. Kullanan kalemlerin farklılığından anlıyoruz bunu. Kitaba eski yazı notları da düşülmüş. Kitabın Meclis Kitaplığı'nda oluşu, okuyucularının büyük bir bölümünün milletvekili olduğu varsayımlını one çıkarıyor. Bu nedenle çerçeveye alınan ya da altı çizilen satırları daha bir dikkatle gözden geçirdim. Böylece okuyucularımızın hangi konulara ya da noktalara ağırlık verdiklerinin, bir ölçüde, kestirilebilmeceğini düşündüm.

Açık ve Ekonomik cöküntü önemseniyor. "İnkilâptan önce Fransa'yı, özellikle 15. Lui dönemi anlatılırken ülkenin içine düşüğü ekonomik sıkıntı okuyucular tarafından fazlasıyla önemsenmiş görünüyor. Örneğin kitabı daha ilk sayfalarında yer alan yüzyü töm okuyanlar tarafından israrla işaretlenmiştir: "Orada (Versay'da) çeşitli zekv ve sefa içerisinde yaşamını sürdürken halk meyus ve

umudsuz açıktan ölüyordu. Hiçbir şey, hiçbir felaket 15. Lui'nin gözünü açmıyordu. Bir gün, her zaman olduğu gibi ormanda ava çıktı. Orada, omuzunda bir tabutu götürün bir köylüye rastgeldi, ona sordu:

-Bunu nereye götürüyorsun?
-Filan yere...
-Erkek için mi? Kadın için mi?
-Erkek için.
-Neden öldü?
-Açıktan.

İşte açıktan ölen bu adam Fransa, tabut ise kralın hükümetinin tabutu idi". Bu çarpıcı öyküyle ihtilâlin temel nedenlerinden birinin ekonomik cöküntü ve bunalım olduğu ortaya konmak isteniyordu. Türkiye'nin uzun yıllar iktisadi bunalımın içerisinde yaşadığı düşünülürse, okurların bu satırların altını niye çizdiği daha bir anlaşılır.

Vergi adaletsizliği ise altı çizilen şu satırlarda görülmektedir: "Bütün vergileri ödemeler, askere giderler, köylüler, esnaf ve zanaatkârlar yarı fukara sınıfı idi. Ahalimin zengin kısmı yati din adamları (Ruhban), asılzadeler ve burjuva denilen "Sınıfı mutavassit" in zenginleri hiçbir vergi vermezlerdi...". İşçilerin durumu ise şöyle yansımaktadır: "Fakat bu fabrikalar dahi el ile çalışan, henüz makina kullanılmayan imalathaneler idi. Amcic, duvarci, terzi, kunduracı, ekmekçi, kasap vb. gibi zanaatkâr ve esnaftan ibaretti."

Kitapta, ihtilâl öncesi döneminin köylülerin anlatılırken şu bölüm kırmızı kaleme okur tarafından çerçeve içerişine alınmış ve yanında 1946 notu düşülmüştür. Bilindiği gibi 1946 yılı ilk toprak yasasının çıkarıldığı, üzerinde uzun tartışmaların yapıldığı yıldır. O günlerin Türkiye'nin kursal yapısıyla benzerlik bulunanak not düşülen satırlar sunlardır:

"Köylüler pek fakirdi. Mükemmeli tarım aletleri, dinc hayvanlar satın alamazlar, gübre kullanamazlardı. Muntazam yollar, iyi ulaşım araçları bulunmadığından irtinerleri uzak yerlere götüremezler, değer fiyatıyla satamazlardı. Fransa'nın yarısında köylülerde para nadiren görüldü, kendilerine ait tarlaları bize yoktu. Asılzadelerin tarlalarında çalışırlar, irtinerinin yarısını mal sahibine verirlerdi. Bazi tarialarda köylüler tarla sahibiydiler. Fakat asılzadeler, kiliseye, krala ayrı ayrı vergiler verdiklerinden ellerinde hiç para kalımdı!"

Kitabın okurları Turgot dönemindeki İslahatları da önemsemem做过。 görünüyorlar. Turgot'

un nitelikleri kitapta (altı çizili satırlarda) söyle belirtilmektedir: "Her şeyden önce serbesti ve mülkiyet hakkı yanlışdı... Hürriyet-i şahsiye (bireyin özgürlüğü), düşünce özgürlüğü, vicedan özgürlüğü, çalışma özgürlüğü ve bunların sonucu olarak medeni haklarda ve siyasi haklarda eşitlik... İşte Turgot siyasal yaklaşımının temelleri buna dayanır. Turgot'un nazarıda egemenliğin esası hak ve adalettir". Bu arada Turgot'a yazarın verdiği önem öylesine büyktü ki şu satırlarda bunu görmek mümkündür: "...1781 yılında oldu. İhtilâli Kebir'i görmedi. Fukat bunu hissetmiş, mani olmaya çalıştığı halde başaramamıştı". Okurlar bu satırların altını da çizmişler. İhtilâllerini öneleyerek İslahattır biçimindeki düşüncenin, okuyucuda egemen olduğunu böyle anlatmaktadır.

"Düşüncedeki değişim" başlıklı bölümde ise 18. yüzyl aydınlanma dönemi anlatılmaktadır. Özellikle Montesquieu, Voltaire, Diderot, Condorcet ve Rousseau üzerinde durulan düşünürlerdir. Her nedense bu yazarların bir ihtilâlden daha çok bir evrimi yegedikleri de vurgulanmıştır. Örneğin şu satırlarda bunu görmek mümkündür: "Siyaset açısından Montesquieu ve Voltaire İslahati: esasye ve kat'îye istemiyorlar belki, İngiltere'de olduğu gibi simili bir İslahati yeşiliyorlardı". Okuyanlar da bu evrimi ya da yazarın deyişinde "İslahati Cüz'i"yi yegedikleri için bu düşünceleri ya satırların altını çizerek ya da çerçeve içerişine alarak öne çıkartmışlardır. Şu satırlar buna örnekler: "Condorcet, Turgot'un yaşamı adlılığında bir memleketin kanunu değiştirildiği zaman üç seye dikkat etmek, yani; önce genel asayışi ve sükünu bozacak, ikinci olarak halkın coğuluğunun durumunda büyük değişiklikler meydana getirecek, üçüncü olarak da genellikle kabul edilmiş düşünce ve adetleri açıktan açığa hedef almamak gerektiği işaret etmektedir".

Gene kitapta altı çizilen şu cümle de dikkati çekmektedir: "... Fenâliklarda bile öyle bir ahenk vardır ki birden bire meydana getirmek istenen iyiliklerde daima bulunamaz. Krallık tarzında idare olunan memleketlerde imtiyazlar, rütbeleri, onvanlar elzemdir. Millet huküm ve nüfuzca eşitlikten başka bir şeyle istememelidir".

Fransız Devrimi'nin özgürlükü yanı aydınlarını adeta cezbetmiştir. Nitekim kitapta bugünkü açısından doğal sayılabilen çok nokta ikircilik bir biçimde sergilenebilir, mutlak hürriyet her şekilde öne çıkarılmıştır. Ör-

AYIN KONUSU

1789 Fransız Devrimi

25

neğin, "... Aralarında hiçbir ilişki bulunmayan eyaletler, türlü türlü bölünmeler ve çekişmeler arasında yaşayan ahalı, asılzade ve avam, zengin veya fakir deyim yerindeyse herkes tek bir ortak amaca hizmet ediyor, aynı kelimeyi telaffuz ediyordu: Hürriyet", paragrafında hürriyet sözcüğü kerelece çerçeveye içine alınmıştır.

İnsan Hakları Bildirgesi üzerine/ İnsan hakları beyannamesinden söz ederken Ali Reşad şu nitellemeyi yapıyor: "... Amerikalılar'ın takliden anayasaya giriş anlamında hazırlanan "Beyannameyi Hukuk-u Beşer ve Ehl-i Vatan" (İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi), adalet, hürriyet, eşitlik temellerini ilan ediyor ve adeta kamu egemenliğini cumhuriyet biçiminde oluşturacak gibi görünüyor. Fakat o zaman cumhuriyete bir hayal gibi bakmayan hemen hiç kimse yoktu". Böyle bir yaklaşımına rağmen, bildirge ile ilgili olarak sunular da yazılıyor: "Bütün Fransa ateş içinde iken Milli Meclis stükünet ve dikkatle insan haklarını, anayasayı meydana getirecek maddeleri müzakere ve terkik ediyordu. Bu içtimaatin azamet ve ılıhtısi tanumlanmayı gerektirmez. Şimdiye kadar millete birçok görevler yüklendiği halde haklarından hiç bahsolunmamıştı. Milli Meclis yalnız Fransızların değil bütün insanların haklarını koruma görevini yükledi. Her kelimesini hatta her cümlesini tartarak, düşünerek çalıştı, nihayet ebedi bir bildirge vücuta getirdi..."

Kitapta on yedi maddeyle bu bildirgenin tamamı bulunmaktadır. Okurlar ise altıncı cizettek, parantez içine alarak ya da benzeri bir başka yolla bildirgedeki şu noktaları önemdediklerini ortaya koymuşlardır:

"İnsanlar hür ve eşit doğalar..."

"Her siyasi toplumun gayesi doğal ve değişmez olan insan haklarının korunmasıdır. Bu haklar, özgürlük, tasarruf, güvenlik, zülüm ve baskıya karşı direnmekdir".

"Her hakimiyyetin asıl kaynağı millettedir".

"Özgürlük başkasına zarar vermeyen herseyi yapabilmektir".

"Kanun ancak topluma zararlı olan fiil ve hareketleri menedebilir. Hiçbir kimse kanunun emretmediği şeyi yapmaya zorlanamaz".

"Kanun genel istemin ifadesidir".

"Hiç kimse kanunla belirlenmiş durum ve kanunun emrettiği şekilde dışında itham veya tevkif edilemez. Keyfi emirleri verenler, bunları uygulayanlar veya uygulatanlar cezalandırırlar".

"Düşünce ve yorumların serbestçe yayılması insanın en değerli haklarından biridir. Bu neden sonucu, her vatandaş serbestçe konuşabilir, yazabilir, yayınılayabilir".

Gördüğü gibi altı önemli çizilen bu maddelerdeki ilkeler bugün de Türkiye'de, üzerinde önemle dardığımız, noksansız bir biçimde ulaşmadığımız ilkelerdir. Kitabın yayın tarihi olan 1331 (1915) yılından günümüze kadar geçen yaklaşık yetmiş beş yıl içerisinde "İnsan Hakları Bildirgesi"nin temel yaklaşımlarını yaşama geçiremediğimiz çok açık. Aydınların öziemleri kitaplarda gördükleri, bu haklara yönelik, düşüncelerin altı çizmekten öteye gidememiştir.

Terre gelince.../ Paris'te ve zamanla Fransa'nın tüm kent ve köylerinde kilise çanları devrimin tehlikede olduğuna işaret anlatında çalmıştır. Terör ise tehlikede olan

devrimi korumak için bir yöntem gibi kullanılmıştır. Ali Reşad kitabında terörü söyle tanımlıyor: "Terör, büyük korku, yığınık, vahşet manasından". İnkılâbı Kebir'in en dehşeti döneminin bu ad verilmiştir. Terör döneminin, kitabı okuyanları da dehşete titrettiğini çizilen satırlardan anlıyorsunuz. Terör eleştiren sözcükler ustalıkla seçilerek çizildiği gibi, "Terör, her bir sahnesinde kendisine karşı koymak isteyenleri alıp götürmüştür" gibi nitellemeler de çerçevelenerek one çıkarılmıştır. Özellikle şüpheleri yasasına ilişkin bu satırların dehşetle okunduguuna ilişkin bir dizi not düşülmüştür kitaba.

Haziran'ın 17. günü, milli meclis, teror devrinin en ağır, en şiddetli kanunlarından birini kabul etti. Bu kanun bütün Fransa'da tüm şüpheli kişilerin tutuklanmasını emir ettiğinden sonra; tavır ve hareketleri, yazılmaları ve ilişkileri veya yazılarıyla istibata ve federalizme taraftar veya hürriyete düşman görünen kimselerin şüpheli salıuslar olduğunu açıklıyordu." Bundan sonra, ister istemez bir insan avi başlıdı. Buna benzer yasaları ya da emirleri toplumumuz da çok yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde çıkartılan "Takrir-i Sükün" yasası, istiklal mahkemeleri uygulaması, Demokrat Parti'nin son günlerindeki Meclis Tahkikat Komisyonu'nun bildirileri, emirleri, 12 Mart'ın Balyoz dönemi, niyabet 12 Eylül dönemindeki uygulamalar bu yasanın ne denli ırktır olduğunu bize gösteren canlı örneklerdir. İhtilâl komitelerinin hazırladığı "Şüphelerin esami cetvelleri" ile günümüz Türkiye'sindeki fizyemelerin arasında ne fark vardır? Sanırım kitabın okurları da kendi dönemleri açısından böylesine canlı kanıtlar buldukları için yukarıdaki satırları çerçeveye içersine almışlar.

Okurlar, özellikle Danton'un yargılanması ve idamı ile ilgili bölümleri belli ki heyecanla okumuşlardır. Zaten yazar da o bölümde usta bir romançı gibi, olayın heyecan dozunu kaçırmadan kalemini kullanmış.

Robespierre'in ünlu sekiz Termidor söylevi de kitabın çerçeveye içersine alınan, yanı dikkatle okunan ve üzerinde durulan bir bölümü. Bu nutku basılarak taşraya gönderilmesi istemi üzerine yapılan tartışmalar da ayrıntılı biçimde kitapta yer alıyor. Kararın, basılması fakat taşraya gönderilmesi biçimini.

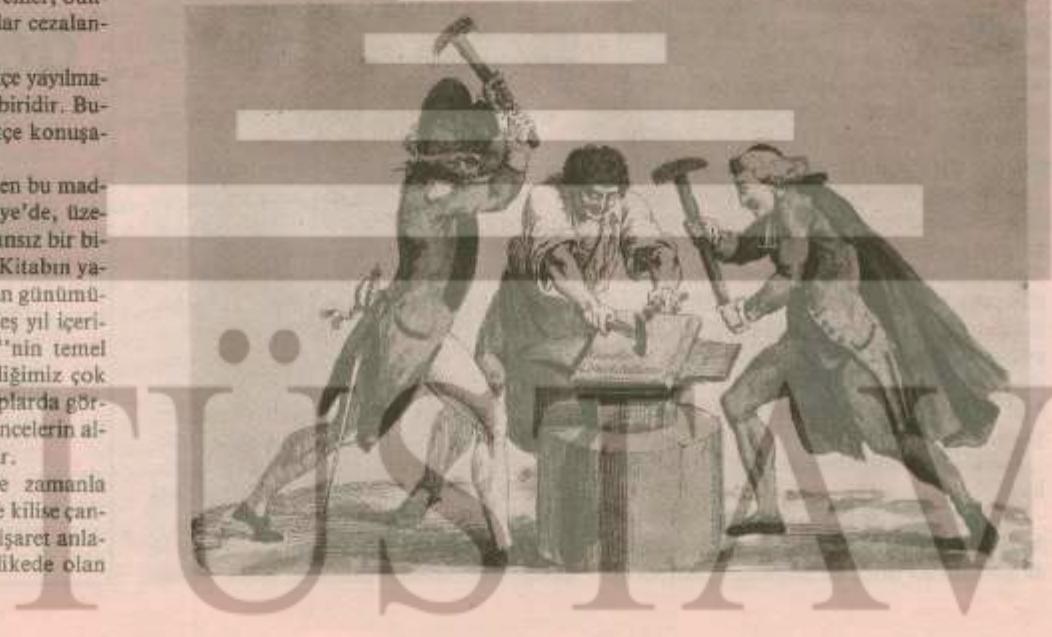
de çıkışması üzerine, Robespierre "o gece Jakobenler kulübünde nutkunu tekrar okudu. Bitirdikten sonra 'Bu benim vasiyetnamemdir. Ben olur isem onu savununuz' dedi"... Milli Meclis'te 9 Temmuz'da yapılan tartışmalar Robespierre ve arkadaşlarının sonu oldu. Gene idam sahnesi çerçeveye içersine alınmış: "Ertesi gün, 10 Temmuz'da Robespierre ve Saint-Just... ile Jakobenler kulubü ve belediye meclisi üyeleri bazlıları, toplam olarak 22 kişi inkılâp meydanında idam edildiler. Meydanda büyük bir kalabalık vardı. Mahkûmlar arabalarla meydan-ı siyasete getirildikleri sıradı bütün sokaklarda alkışlar, sevinç gösterileri, "yere batsın müstebit, yaşasın cumhuriyet" nişaları iştildi..." Kitabı okuyanların, yazar gibi, "Selamet-i Umumiye" komitelerinin sağ kanadında yer alan Danton ve arkadaşlarına sempati duydukları açık... Buna karşın şu cümlelerin de altı çizilmiş: "Eğer Saint Just söyleyi (9 Temmuz'daki meclis toplantılarında)

sonuna kadar söyleyebilmiş olsaydı meselein kan dökülmeden çözülmeye olasıydı. Robespierre artık diktatör olamaz, Termidor ıraticı (kurşu devrimi) belki de men edilirdi".

Fransız İhtilâlini aydınlarımız her zaman sevmiştir. Ali Reşad'ın güzel kitabının baştan sona kadar ilgiyle okunduguuna ilişkin işaretler bunu gösteriyor. Hürriyet, eşitlik, kardeşlik üclemesiyle ifadesini bulan devrim sloganı içerisinde tek hürriyeti ele alarak yüceltmış. 1908 meşrutiyet hareketini bile hürriyet olarak sulandırmış. O yılda doğanlar doğum yılı olarak "Hürriyet'te doğmuşum" demişti yeglesişler. O günlerden bu yana devrimin hemen her safhası ile siyaset yaşamımız arasında ilişki kurmuşuz. Kimimiz Danton'u, kimimiz Robespierre'i yeglesişiz. Kitabın yaprakları arasından çıkan, "Yedekçi" imzasını taşıyan şu fikra demokrasi özlemimizi yansıtıyor: "Başbakanımız dün radyoda Cumhuriyet'in 25. yıldönümü bayramını bir nutukla açtı. Sözlerinden öğrendiğimize göre, memleketimizde demokrasi ancak iki seneden beri gelişmeye başlamış... Peki, bizim 23 senemizde ne oldu? Sual sormak abes: İki senesi şenlik, 23 senesi evlere şenlik". Peki altmış altı yıldan sonra biz ne diyelim... ■

* Fransız Büyük İhtilâlin'den, Büyük Devreme

► Devrim'in yeni anayasası oluşturuluyor.
1789 Büyük Fransız Devrimi Osmanlı aydınlarını da etkilemişti.

FRANSIZ DEVRİMİ VE ÇAĞIMIZ

“Özgürlik, eşitlik, kardeşlik!” Bu sözcüklerin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Fransız Devrimi, kökenleri bakımından bir ulusun tarihinin ürünü; doğduğu sonuçlar ise, hem Fransa içinde, hem de insanlık açısından. Ulusal, bir o kadar da evrensel bir olay.

Tipki, 1917 Ekim Devrimi gibi.

Devrim, Fransa'nın tarihinde, aristokrasının egemealigine son vererek, kralığın -o pek uzun- tarihini kapar ve burjuvaziyi siyasete ittidara getirir. Böylece, Fransa'nın modern tarihini açken, geçmişteki bir gelişmeyi de taşırırmış olur; çünkü, feudal dünyanın başında doğan bu sınıflın, yanı burjuvazinin palazanlığı, o uzun gelişmenin egemen çizgilereinden biriydi. Devrimin, Fransa için getirdiği pek açık: Klasik burjuva devrimi olarak, feodaliteyi kesinlikle ortadan kaldırıp, kapitalizme, onun toplumuna kapıları ardına değin açar; bunun yanı sıra, devrim, Fransa'nın tarihinde liberal demokrasının de çıkış noktasıdır. Devletin ve toplumun, burjuva anlamda da olsa, aklı uygun hale getirilmesi, 1789'la başlıyor Fransa'da: Haklarda eşitlik, girişim özgürlüğünü ilan ederken, vergiden adaleti aramaya degen hemen her konuda uygulanmaya çalışır bu ilke ve bir tariate, geneloyu da getirir beraberinde; devlette kiliseyi birbirinden ayırmak, başta eğitim olmak üzere laiklige gitmek, bu akıflaşımının en güzel örnekleri arasındadır.

Çağdaş Fransa'nın doğuşu gerçekten devrimle başlar.

Batı'da çok daha önceden sahneye çıkmış bir gelişmeyi ani değişikliklerle hızlandıran Fransız Devrimi, Fransa sınırları dışında da coşkulu umutlar uyandırdı. Ancak, bunu yaparken, geleceklerinden

korkan kralların ve aristokratların korkunç tepkilerine de yol açtı. Böylece, 1789'dan 1815'e degen, Avrupa ülkelerinin tarih ve kültürleri, geniş ölçüde, bu büyük olayın çevresinde döner durur. Bu ülkelere, devrimin ilkelere, devrimin bir askeri olarak Napolyon'un orduları taşıyacaktır: Onun düşlediği kira imparatorluğunundan geriye hiçbir şey kalmaz gerçi; ancak, gittiği her yerde, anımsaklığından, eski rejimin üstüne yürürt, yok eder; öte yandan, millî hareketlerin yanında, devrimin ideolojisinden esinlenen, Napolyon efsanesinin de omuz verdiği bir romantik heyecan, devrimdeki halk başkoldırılarının ve özgürlük savaşlarının anılarına yaşıyor.

Fransız Devrimi'nin evrenselliğinin bir yanı bu.

Bir başka yanı da şu: İyice biliyoruz ki, burjuvazının yükselişi, hemen bütün Batı tarihinde görülen bir olay; bu bakımından, burjuva-

tün haline gelecek olan proletarya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay; nitelikim, sonrasında geliştirilecek olan proletarya diktatoryası kavramının, gerçek özgürlük-bağımsız özgürlük ayrimının ilk tohumları, Fransız Devrimi sırasında atılmıştır. Bu bakımından, Fransız Devrimi'ni iyili bilmeden bir 1830'u, bir 1848'i, bir 1871 Paris Komünü'nü kavrayamayız; 1917 Ekim Devrimi'ni de elbetle.

Ta Rousseau'dan başlayıp Marx'a uzanan anlamlı bir çizgi var.

Özetle, Fransız Devrimi, ortaya çıktıgı yıllarda sınırlı bir olay değil; sonraki yıllara da taşıyor etkileri ve bütün bir çağdaş tarihi kapsıyor. Gerçekten ulusal, ama o oranda da evrensel bir olay. Tarih içinde taşıdığı özelliğini göz ardı etme girişimlerinin yanı sıra, bugün bile düşmanlarının bulunmasının altında yatan bu kuşkusuz. Amısı, bugün de ürpertiyor insanları; tek başına bu anı bile devrimcidir. Napolyon, yıllar önce "devrim bitti!" demişti; Kendisi yaşarken de görmüştü ki, bitmemişti devrim; ondan sonra da sürdürdü. Fransız Devrimi'nin sloganı şuydu: "Özgürlik, eşitlik, kardeşlik!" Özgürlik, eşitlik ve kardeşliğin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Devrim bitmedi; sürüyor, sürecek... ■

Fransız Devrimi, genel burjuva niteliğinin yanı sıra, ilerde bir bütün haline gelecek olan proletarya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay.

Server Tanilli

Dünyayı
değiştiren
on yıl

FRANSIZ DEVRİMİ
ÜSTÜNE
(1789-1799)

ÇIKTI!

Say Yayınları

GECİS DÖNEMİ VE KAPIITALİZME KARŞI OLMAK

Kapitalizm békasını yiğinları sersemleştirecek, insanı güdükleştirecek güvence altına alan "Batı" ile kıyaslandığında, ekonomideki dezavantajına rağmen mevcut sosyalizm, insanın gerçekten insanlaşmasında çok daha şanslıdır.

Görüş'ün Haziran 1989 sayısında yayınlanan yazımda Yuri Krasin'in, kapitalizmden sosyalizme geçiş için öngördüğü "Demokratik Alternatif" modelini tartışmış ve bu modelin, Marksist dünya görüşü ile bağdaştırılmışında karşılaşan zorluklara dikkat çektiğten sonra, pratikte de fazla bir uygulama şansı olmadığı sonucuna varmışım. Bu yazida ise, geçiş sürecinin bir kısım özgürlüklerini tartışarak, bir süreden beri açıklamaya çalıştığım kendi görüşlerimi geliştirmeyi deneyeceğim.

Bilindiği gibi Marx'ın kapitalizmi izleyeceğini öne sürdüğü sosyoekonomik formasyon esas olarak, bütünlüğe "herkese ihiliyici kadın" ilkesinin geçerli olduğu; kafa ile kol emeği arasındaki çelişkinin giderildiği; sınıfların ortadan kalktığı; devletin sönümlenip gittiği; emeğin yaşama aracı olarak asgari seviyeye düşürüldüğü, buna mukabil bireyin çok yanlış gelişmesinin aslı gereksinimi haline geldiği komünist toplumudur. Bugün dünyada henüz böyle bir toplum yok. Bu açıdan bakınca, sosyalizm komünizme giden yolda bir ön aşama olduğuna göre, sosyalist ülkelerde günümüzde varolan toplum düzenlerini bir tür geçiş aşaması olarak nitelendemek yanlış olmaz. Dolayısıyla, kapitalizmin yerini komünizmin alması anlamında bir dönüşümün filen henüz başlamamış olduğu ileri sürülebilir. Başka bir türlü söylesek, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi, aynı zamanda "kapitalizmden komünizme geçiş aşamasına geçiş dönemi"dir.

Bu noktaya deignumemin nedeni, insanların kapitalizmden kurtulması sürecinin henüz hangi aşamasında olduğuna dikkat çekmek. Amacım kötümserlik yapmak değil. Görüyoruz sosyalizm, sadece istekle, ya da abartılmış volontarizmle ne yapıyor, ne de olması gerektiği gibi gerçekleşiyor. Bu nedenle önce seyrinkanlı bir durum tahlili yapmakta yarar var.

Burjuvazinin feudal düzeni aşarken gerçek-

leştiği en büyük devrimin ardından bir asır dahı geçmeden patlak veren ilk sosyalist devrim denemesi olan Paris Komünü'nü söylemeye, Ekim Devrimi'nden bu yana yaklaşık 72 yıldır dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci içinde olduğunu varsayıyoruz. Ne ki gözlemliyoruz, bu sosyalizme geçiş sürecine, kapitalizme geçiş süreci de refakat ediyor. Bir kısım ülkeler sosyalizme geçerlerken, onların yanı sıra bazıları da kapitalizm öncesi yapıtlardan kapitalizme geçiyorlar. Bugün orta gelışkinlik seviyesinde kapitalist bir ülke olan Türkiye'nin dahi, esas olarak Ekim Devrimi'ni izleyen dönemde kapitalizme geçtiğini söylemek mümkün. Benzeri şekilde Afrika halklarının ezici coğunuğu, Arap ülkelerinin önemli bölümünü, bir kısım Asya ve hatta bazı Latin Amerika Ülkeleri yine bu son 70 kürsür yıllık dönemde kapitalizme geçerler. Dahası, Afrika'nın bazı bölgelerinde kapitalizm öncesi yapıtların kapitalizme dönüşmesi süreci hâlâ devam ediyor. Küsü, insanların kapitalizmden sosyalizme geçişin hayatı girift, karmaşık ve çok boyutlu bir gelişme sürecinden ilerliyor.

Bu durumda "sosyalizme geçiş sürecinin neresinde olunduğu"; "bu sürecin nasıl bir gelişme perspektifi gösterdiği" sorularını tartışabilmek için dünyamıza kısaca bir göz atmak gerekiyor.

İnsanlığın sosyalizme geçiş sürecine sosyalist ülkelerin yaptıkları katkı elbette inkâr edilemeyecek bir öneme sahip. Bugün "sosyalizme geçiş" diye bir vakia varsa bunu ilk başta sosyalist ülkeler, o ülkelerin insanların borçluyuz. Ancak görüyoruz, sosyalist ülkelerin hemen tamamı ciddî problemlerle karşı karşıyalar. Bunların nelerden kaynaklandıkları ayrı bir konu. Ama gözükken o ki, sosyalist ülkelerin, dünyamızın sosyalizme evrilmesindeki işlevi ve payı, giderek azalıyor. Ve görülebilir perspektifte de bu azalma trendinin varlığını sürdürdüğünü anlaşıyor. Böyle oluyor, çünkü eşitsiz gelişme yassası hükümlü yürütüyor. Tarih tek düzeye değil, bazen buradan basen ote yandan hız kazanarak ilerliyor.

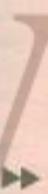
Sosyalist ülkelerde ekonomide karşılaşılan tıkanıklıkların açılmasını öngören atımlarda pazar ekonomisi ilişkilerine daha ağırlık verilmekte olduğu gözlemleniyor. Bir tür "yeni NEP" denebilir bu gelişimlere. Ancak eski NEP geçici bir tedbirdi, "yeni NEP" ise bir hayatı uzun vadeyi öngörüyor, adetâ hâkim bir

politika izlenimini veriyor. (Örneğin SSCB'de kooperatiflere, toprağın 50 yıla kadar varan sürelerle kiralanması ve miras yoluyla devredilebilmesi hakkı tanındı; sosyalist ülkelerin bir bölümünde zaten var olan belirli sayıya kadar işçi çalışma serbestisinin sayı sınırları yükseltiliyor vb.) Ekonomik temelde girişilen "yeni" uygulamaların mevcut üstyapı kurumlarıyla nasıl bir karşılıklı etkileşime yol açacaklarını şimdiden kestirmek güç. Örneğin Çin, Yugoslavya, Macaristan ve Polonya'da "Batılılaşma" emareleri giderek daha yaygınlaşıyor, belirginlik kazanıyor. Bence bu ülkeler için "restorasyon" tehlikesi hiç de ihtimal dışı değil. Tabii, sosyalist kalıp kronik bir "stagnation'a mahkum olsakta, piyasa ekonomisi motifleriyle hareketlenmenin ve canlılık kazanmanın son tahlilde daha olumu bir seçiş olduğu da ileri sürdürülebilir.

Sosyalist ülkelerdeki yenilenme hareketleri, bir yamyla da sosyalist demokrasının daha işleri kılmasının bedeliyor. Proletarya diktatörlüğünün Stalinist deformasyonunun sosyalist demokrasie verdiği dehşeti zararların nelere malolduğu giderek daha net anlaşıyor. Biraç da üzüntü ve pişmanlıkla farkına varıyor ki, kitlenin aktif katılımı olmadan, onların enerjisi yapıcı ve bilinçli bir şekilde devreye sokulmadan, sosyalist düzenin her geçen gün daha geliştirilerek ve yetkinleştirilerek yeniden üretilmesinde fazla başarılı olunamıyor. Perestroykanın sosyal yanının ve glasnostun -bunların öteki sosyalist ülkelerdeki benzerlerinin- başarı şansı bence şu sorunun cevabının oldumu olmasına bağlı: Acaba sosyalist toplumun insanı, yenilenme hareketi boyunca çok yanlış bir birey olarak gelişecek, yetkinleşecek, gerçekten kendisinden başka kimseyin efendi olmadığı, sadece kendi kendisinin efendisi olduğu bir toplum yaratmasını ve bu toplumu aynen vücutundan bir uzantısı umışesine sahip olmasına bileyec mi?

Sosyalist ülkelerin geçirmekte olduğu sıkıntılı dönemle kıyaslandığında gelişmiş kapita-

Sermaye ehlileşmez, kendiliğinden barışçı olmaz, barışa riayet etmeye zorlanır; sermaye ne kadın erkek eşitliğinden yanadır, ne çevreyi tahrif etmemeye itine gösterir, ne de "Üçüncü dünya"yı soymaktan vazgeçer; o bütün bunları yapmamaya yiğinların zorlaması ve dayatması sonucu ancak razi edilebilir.

list ülkeler bloğu nispeten "istikrarlı" bir görünüm arzediyor. Bir yandan teknolojik devrim sayesinde ekonomide devreye sokulan yeni imkânlar, öte yandan geri ve bağımlı ülkelerin sömürülmesinin sağladığı devasa fonlar, müzminleşen çeşitli hastalıklarla rağmen kapitalizmin, burjuvaziye fazla baş ağrıtmadan sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Gerçek çalışan kitlelerin, özellikle 80'li yıllarda maruz kaldıkları ekonomik ve sosyal kayıplar sonucu mülk sahibi sınıf ve zümrelerle çelişkisi kesinleşiyorsa da bu gelişime henüz mevcut konsensusun sınırlarını zorlamaktan bir hayli uzak. Yani Marx'in "Kapitalist Bırkılmın Genel Kanunu"nu doğrulayan bir gelişmeye rağmen, sömurenlerle sömürülenler arasındaki sınıf antagonizmalarının çözümleme noktasına erişmesi kısa ve orta vadede pek muhtemel gözükmüyor. Silahlanma, çevrelin tahribi vb. konulardaki yığınsal duyarlılık ise, bu kötülüklerin başka müsebbibi kapitalizmi hedef almakta sindirim uzak. Dolayısıyla "Bati"da, görülebilir gelecekte sosyalist bir devrim için gerekli -klasik tarifini Lenin'de bulan şartları oluşturan hemen hemen ihtiyatlı değil.

Geriye kalmış sosyalizm hedefli partilerin barışı yoldan iktidara gelip toplumu sosyalist doğrultuya sokmaları. Yukarıda söylediğim olgular bu ihtimalde bir hayli zayıf kılmıştır. Zaten görüyoruz "Bati"nın komünist partilerinin büyük çoğunluğu devamlı bir gerilemeye içindeler. Hatta Kuzey Amerika'nın ve

Avrupa'nın kuzeyindeki ülkelerin komünist partileri adeta birer "esantyon" haline gelmişler. Bu oluşumu etkileyen çeşitli faktörler var. Ama bence bunların başta gelmem, varolan sosyalizmin karşı karşıya bulunduğu ciddi tıkanıklıklar ve maruz kaldığı prestij kaybıdır. Sosyalizm cenneti 1917'ye kadar gökyüzündeydi, yeryüzüne indikten sonra da alabildiğine olumsuz şartlara ve imkânsızlıklara rağmen başarıbildikleri, başaramatıkları içinse gördüğü hoşgörü ("hele hıraz daha sabredelim, ilerde düzeltelim!") sayesinde uzunca bir süre "Bati"nın kurtuluşu sosyalizmde arayan insan için cennet olabileceğini umudunu korudu. Ne ki bu umut bildiğimiz nedenlerle zamanla solmaya yüz tuttu. Bu na emperyalizmin güdümlüdeki "mass media"nın pireyi

deve yapan propagandası da eklenince "Bati"nın konformizmle malul sırada işçileri ve diğer emekçileri için sosyalizmin pek bir cazibesi kalmadı.

Benzeri sebeplerle "Üçüncü dünya ülkeleri"nde de sosyalizme duyulan sempatisi nispi bir aşınma gözlemleniyor. Ancak bu dış faktör, söz konusu ülkelerdeki iç dinamiklerin ve bilhassa ABD emperyalizminin dünyaya nizamat verme politikasının yol açtığı bir diğer dış dinamikin yanında tayin edici rol oynamıyor.

Aşında "Üçüncü dünya", bilinmiyor, homojen değil. Ancak kitlesel açılık ve müzminleş-

miş yokşulluk, geri ödemesi imkânsız hale gelmiş dış borç yükü gibi meseleler, bu grupta yer alan ülkelerin coğulüğünün ortak sorunu. Gözlemler, bu ülkelerde ekonomik ve sosyal çelişkilerin nispeten keskin olduğunu, hareketli ve canlı sınıf mücadelelerinin yeraldığını gösteriyor. Bu da genellikle sol/sosyalist potansiyelin yüksek olması sonucunu veriyor. "Üçüncü dünya"da ulusal ve sosyal kurtuluşu sosyalizmde görevi hatırlanır bir kitlenin varlığı, sosyalizme geçiş süreci için azımsanmayacak bir faktör oluşturuyor. Ancak bu faktörü de abartmamak lazım. Emperyalizme bağımlılıktan kurtulan her ülke kuskusuz dünyamızın sosyalizme doğru ilerlemesinde değerli bir adımdır. Ne ki günümüzün küçülmüş ve tek tek ülkelerde kendi yağıyla kavurulma imkânını tanımayan dünyasında emperyalizmin zorbağı hiç de hafife alınmayacağı bir rol oynuyor. Örneğin Şili halkının seçişini tersiyiz edebiliyor, Sandinist'leri silmiliyor, Angola ve Mozambik'teki yönetimleri iş göremez hale getirebiliyor, böylece bir yandan sosyalizme doğru ilerleyebilecek ülkelerin önünü keserken öte yandan da kurtuluşu sosyalizmde arayan "Üçüncü dünya"-nın öteki halklarına gözdağı veriyor.

Buna ilaveten pek çok "Üçüncü dünya" ülkesinde işbirlikçilerin, "Bati"ci güçlerin, çatıştıktan sonra etkilenen sınıfı kapitalist gelişmede olan mülk sahibi sınıfların toplum üzerinde bir hayli muhakem bir kontrole sahip oldukları, buna karşılık, sosyalizme ilerlemeyi öngören antiemperyalist, demokratik bir devrimi gerçekleştirecek muhalefet güçlerinin kısa ve orta vadede hedefe erişmeleri ihtimalinin zayıf olduğunu görüyoruz. Yine aynı kamp içinde yer alan ve sol yönetimler altında sosyalizme doğru ilerlemeyi hedefleyen ülkelerde ise, emperyalizmin sabotajlarının yanı sıra sosyo-ekonomik yeniden inşa için gerekli imkânların, en başta da yetişkin insan malzemesinin kitleyi yüzünden büyük zorluklarla karşılaşmasına şahit oluyoruz. Özelleştirme sürecinin ivmelenmesinde "Üçüncü dünya"da, görülebilir gelecek için çok şey vaadetmiyor.

Tabii, geçiş süreci perspektifi, bu üç ülke grubunun muhtemel gelişime perspektifleri toplamından ibaret değil. İlişkiler ve karşılıklı etkileşimler de geçiş sürecinin şekillenmesinde belirleyici rol oynayacak. Bir hayli kapsamlı olan bu konuda ben, birincil önem attığım, sosyalist ülkelerdeki yenilenme akımının etkisine kısaca değineceğim.

Y. Krasin, gelişmiş kapitalist ülkeler için önerdiği "demokratik alternatif"in başarısızlığı, bir ölçüde sosyalist ülkelerdeki yenilenme hareketine bağlıyor ve "Bu demokratik alternatifin gelişmesi ve sosyalist doğrultusunu açan Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde yaşaması" olan perestroika ve sosyalizm yenilenmesi büyük önem taşıyor (...) Perestroika ve yenilenme sonucu ekonominin verimliliği, ekonominin gelişimi üzerinde toplumun demokratik denetimi, özyönetim ve sosyal adalet güvence altına alındığında, sosyalizm bütün dünyanın gözü önünde, gelişmekte olan teknolojik devrime uygun bir biçim olarak ortaya çıkacaktır. Sosyalizm için mücadele güçlü bir itki kazanacaktır" diyor. (Yeni Açılmış, Ocak 89, s. 70-71)

SSCB'deki perestroika hamlesinin başarısının tüm dünyayı derinden etkileyeceğini tahmin ediyorum. Ancak buradaki "başarı"dan ne kastedildiği üzerinde biraz durmak gereklidir.

Krasin'in yukarıdaki sözlerinden ben "başarı"nın, ekonomideki gelişmeye, özellikle de "teknelojik devrim"e ve produktivite artışına bağlı olduğu anımları çıkarıyorum. Ekonomik temelin son tahilinde belirleyici olduğu doğrudur. Ancak ben SSCB'deki ekonomik yenilenme tam gaz gitse dahi, sonuçta sosyalizmin kendi insanına sağlayabileceği tüketim imkânlarının "Bati"nın, aşırı tüketiminden başı döndürilmiş çalışanları için fazla bir anlam taşıyacağını sanmıyorum. Üstelik de, örneğin kişi başına GSMH ölçüt alındığında SSCB'nin -oteki sosyalist ülkelerin de- diye lim bir ABD'ye yetişebileceklerine inanmıyorum. Inanmadığım gibi kapitalizm-sosyalizm yarışmasının ekonomideki başarıya indirgenmesini gereksiz ve yanlıltıcı buluyorum. Kuskusuz detaylı, hesaba-kitaba dayanan bir çalışmaya gerekir ama, ben SSCB'deki mevcut ekonomik temelin, gerekli düzenlemelerle efektif işleyişe kavuşturulduğunda, uzunca sayılacak bir sürede insanları her bakımdan tatmin edecek bir tüketim paternini gerçekleştirebileceği kamışındayım. Çünkü sosyalizmin insanının maddi değil manevi tüketim alanında aç gözü olacağını varsayıyorum. Tabii sosyalist ülkelerde insanların büyük çoğunluğunun henuz böyle olmaktan uzak olduklarını biliyorum. Ama kapitalizmin bekâsını yığınları sersemletecek, insanı güdükleştirecek güvence altına alan "Bati" ile kıyaslandığında, ekonomideki dezavantajına rağmen mevcut sosyalizm, insanın gerçekten insanlaşmasında çok daha şanslıdır. Örneğin, demokratik hak ve özgürlüklerin insanın kendini gerçekleştirmesine hizmet edecek şekilde bizzat yığınlar tarafından, aktif ve yapıcılık bir muhatabıyla hayatın yeniden üretimine seferber edildiği; haftalık çalışma süresinin "Bati"dakinden faraza 5-10 saat daha kısa olduğu, çalışma dışı zamanın bireyin çok yanlı gelişmesine hızla edecek maddi ve manevi imkânları azami ölçüde teşhiz edildiği, bilimsel ilerlemenin hızla boy atığı, kültürel seviyelerin yükseldiği, sanat yaratıcılığının, tüm dünyanın takdirini çekecek şekilde çiçeklendiği, sanat içrasının alabildigine mükemmelleştiği bir sosyalizm!... İşte "Bati"nın insanın derinden sarsacak, "Üçüncü dünya"-yı alabildigine sevke getirecek bir tablo. Evet, biliyorum bu tablo bir hayli utopik, ama tümüyle de ihtimal dışı değil. En azından böylesini vadedebilecek yönelikler pekâlâ mümkün. Ve sosyalist ülkelerdeki yenilenme akımı böylesi bir yönlüge oturursa sosyalizme geçiş sürecinin de büyük ivme kazanacağı açık.

Tabii bir de madalyonun obur yüzü var. Yenilenmenin ağır aksak yürümesi ve toplumsal sıkıntıların, insanın çok yönü gelişmesine imkan tanıyacak boyutlarda kronikleşmesi. Yenilenme hareketlerinin muhasebesi şimdilik pek umut verici değil. Ama ben emeklene adımlarının çizdiği karamsar tablonun, yürtüme ögrenildikçe pembe tonlara daha çok bezeceğine tahmin ediyorum.

Kaldı ki ihtimallerin en olumsuzu gerçekleşse, ben, yavaşlamalara, duraksamalara rağmen insanların sosyalizme ilerleyen genel yü-

rüyüsünün devam edeceğinin kanısındayım. Örneğin barış hareketi, kadın hareketi, ekolojik akımlar, "Üçüncü dünya"nın sıkıntılarına karşı hassasiyetin artması bu dedığımın dellileri. Gerçi şimdilik bu akımların savunucuları ve sürdürücülerini çoğunlukla rejim ayırmayı yapmıyorlar ama ben zamanla bu ayırmayı gündeme geteceğim kanısındayım. Çünkü bu akımların karşı çıktııkları kötülüklerin ve olumsuzlukların bir numaralı sorumlusu kapitalizmdir.

Dünyada hâlâ bir barışı engelleyenin, silahsızlanmayı devamlı savsaklayanın, bu politikayı Pentagon'a ve onun mütefiklerine dikte edenin, bundan çıkarı olan sarmaya çevreleri olduğu ve dolayısıyla barış düşmanlığının ve militarizmin kapitalizmden kaynaklandığı, "Batı"nın insanı tarafından da her geçen gün daha iyi anlaşıyor. Kadın erkek eşitsizliğinin meta-para temeli üzerine kurılmış bir ekonomide azamiye çıktığu ve bu temel varlığını koruduğu sürece gerçek eşitliğin sağlanamayacağı; çevreyi çalışanların değil sermaye sahiplerinin tâhir ettiği, örneğin zehirli çöplerin Afrika'ya bocası edilmesinde işçilerin, emekçilerin hiçbir dahil olmadığı; "Üçüncü dünya"yı gırslaşa kadar borçlanarak, diyalim sadece dış ticaret hadlerinde "Batı" lehine gelişen devamlı yükselme sayesinde -ki bu sömürülüğünden sadece birisi - soyup soğana çevirenin, yine sermayenin doymak bilmeyen oburulgundan kaynaklandığı; bunların hepsi yine "Batı"lı insan içinde daha bir aydınlığa çöküyor.

Yukarıda söylediğim olumsuzluklarda, varolan sosyalizmin payı olmadı mı? Elbette oldu. Ama ben yenilenmeye birlikte sosyalizmin bu konularda da kendine çeki düzen vereceğine inanıyorum. Örneğin barış alanında SSCB'nin tek yanlı girişimleri somut bir gösterge. Yine çevreye zararı dokunacak bazı büyük projelerin terkedilmesi, "Üçüncü dünya" ile ekonomik ilişkilerde karşılıklı yarar ilkesinin gözetilmesi ve örneğin Küba ve Vietnam başta olmak üzere hâlâ kâbusa yapılan devâşâ yardımlar; kadın erkek eşitsizliğinin giderilmesi için sarfedilen çabalar -ki örneğin sanat içrasında ve sporda bunun somut sonuçlarını görüyoruz - sosyalizmin, global çaptaki problemlerin çözümünde kapitalizmden çok daha elverişli bir sistem olduğunu kanlıyor.

Bütün bunlara, yani tüm insanlığı tehdit eden tehlikelerin başlıca sorumlusunun sermaye olduğu gerçekini kavramaya başlayan insanlara, aradığın somutaltı altında yaşamak istemeyen, kazanılmış haklarının her budanlığının sermayeye yaradığını gören işçileri, hakiki eşitliğin ve özgürlüğün ancak sosyalizmde gerçekleşeceğini inanan sosyalistleri çekleyin. İşte kapitalizmden bir an önce kurtulmak isteyen hâle de azımsanmayacak bir potansiyel.

Sözü bu noktaya getirmemin sebebi şu: Bu yazıya başlarken sözünü ettığım öteki yazında Krasin'in, kapitalizmi geliştirecek sosyalizme ilerlemeyi öngördüğü "demokratik alternatif" modelini eleştirmiştim. Tabii bu yoldan sosyalizme varmak isteyenler olabilir. Ben ise göstermek istiyorum ki, gerçekten sosyalizmi hedefleyenler, aynı zamanda kapitalizme karşı olmak, ustalık bugünden karşı olmak zorundadırlar.

Bu, hâle de her şeyin çözümünü kapitalizmin ortadan kaldırılmasına bağlamak değildir. Yukarıda sözü geçen global tehlikelere karşı kapitalizm altında da mücadele verilerek olumlu sonuçlar almak pekâlâ mümkünür. Ama unutulmamak gerekdir ki, bu başarılar genel olarak sermayeye rağmen kazanılır. Yani sermaye ehlîleşmez, kendiliğinden barışçı olmaz, barışa riayet etmeye zorlanır; benzeri şekilde sermaye ne kadın erkek eşitliğinden yanadır, ne çevreyi tâhir etmemeye itina gösterir, ne de "Üçüncü dünya"yi soymaktan vazgeçer; o bütün bunları yapmamaya yiğinların zorlaması ve dayatması sonucu ancak razi edilebilir. O halde ortadan kalkmadığı sürece sermaye, dünyamız için, en azından potansiyel tehlike oluşturmaya devam edecek demektir.

"Batı"da sermayenin egemenliğinin sonu kisa ve orta vadede görülmeyeceğine göre anti-kapitalist muhteva sosyalizmi hedefleyenlerin etkinliklerini azaltmaz mı?

Bu sorun Marksistler için hep vardı. Ama Marx'tan bu yana hiçbir Marksist kapitalizmin demokratik geliştirilmesi yolundan sosyalizme varmayı düşünmedi, böyle bir model önermedi. Üstelik kapitalizm daha bir hayli genç iken ve sosyalizm için gerekli ön şartları yeterince oluşmamışken dahi bu tür öneriler yapılmadı. Yapılamadı da. Çünkü sömürülgen ve baskı altında tutulan insanlar, şayet bu kötülüklerin sorumlusu olarak sermayeyi görürlerse, kaçınılmaz olarak sermayeden kurtulmanın yolunu arayacaklardır.

Demek ki, "meselenin püf noktası da bu", çünkü "Batı"da sermayeden kurtulmanın yolunu arayan insanlar artık bir hayli nadir."

Evet, gelişmiş kapitalist ülkelerde refah seviyesinin yüksekliği, kazanılmış demokratik ve ekonomik haklar sömürüyü ve baskıyı alabildiğine kamufla ediyor; bu durumda sırada işçilerin, çalışan insanların sömürüyü ve baskıyı realize etmeleri bir hâl zorlaşıyor. Dolayısıyla da sermayeye ve onun düzeneine radikal şekilde karşı çıkacak, mücadele verecek ve -burası önemli - bu mücadelenin çeşitli risklerini göze alacak insanlar git gide azalıyor. Ama gördüğümüz gibi sermayenin tabiatı ve topluma verdiği zararların, bireyin kendisinde yol açtığı tahribatın sonu gelmiyor. Onun için de düşünmeyi seven, insanların kaderi hakkında endişeler besleyen ve kendi konumunu sorgulayan insanlar arasında, sermayenin yol açtığı kötülüklerle karşı tepki duyan insanlar hızla artıyor. Teknolojik devrim, bir yandan sağladığı imkânları kapitalizme hizmet ediyor ama, öte yandan da kapitalizmin temel çelişkisini daha da derinleştiriyor; çünkü bu imkânlar genellikle bireysel mülk altındaki sermayenin çıkarları ve tercihleri doğrultusunda kullanılıyor; böylece bilimsel bir düzenleme ile toplumun hizmetine sunulduğunda toplumun ve insanların daha gelişip yetkinleşmesine hizmet edebilecek imkânlar, sermaye teknolojik devrim, "refah toplumu"nda konformizme alıştırılıp, sağlatılan ve güdükleştirilen insanların yanı sıra, bu olumsuz gidişi kavrayıp sorgulayacak entelektüel kapasitenin, sermayeye karşı mücadelenin beyin gücünün -ki bence bu faktörün önemi giderek artıyor - hızla gelişmesi sonucunu veriyor. Bütün bunların, anti kapitalist eğilimleri besleyeceğini, sermayenin etkinli-

ğının azaltılması ve onun özel mülk olmakçı çıkarılması düşüncesinin ve eyleminin yayınamasına yol açacağını tahmin ediyorum.

Antikapitalist eğilim, emperyalizme bağlı geri ve orta gelışkinlikteki kapitalist ülkelerde daha da güçlü ve yaygın bir potansiyele sahip. Nedeni açık; çünkü buralarda sömürge ve baskı alabildiğine çiplak ve acımasız. Buna, kapitalizmin kalezi emperyalizmin pervasız ve aleni müdahalesi eklenince, emekçi yiğinları sermayeye tepkileri daha da boyutlamıyor. Sosyalizm için gerekli onşartların alabildiğine eksik olduğu kimi ülkelerde emperyalizme bağımlılıktan kurtulmaz özel sermayeyi mümkün olduğunda dışlayan, köklü dönuşümlere el atılmasının sebebi de bu.

Bütün bunlara rağmen ben, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin kısa ve orta vadede nispeten durgun bir yol izleyeceğini kanıtlıyorum. Bir başka deyişle kapitalist dönemin genel hâthlarıyla usulması anlamında bazı ülkelerde başarılı girişimler gerçekleşse dahi - görülebilir gelecekte, geçiş sürecinin ivmeleneceğini şartlıyor. Tabii bu öngörümde yanlışlı olsayı çok isterim ve bu benni sadece mutlu eder. Ama bir tartışma kapsamındabecerebildiğim kadaryla somut analizler sonucu vardığım ongordan umutsuzluk ve bezginlik yorumları çıkaracak olanlara hâle de hak vermem. Çünkü, her vesileyle dile getirdiğim gibi, sermayeye, onun düzene karı sosyalizm uğruna, sömüründen, baskidan, yabancılasmadan arındırılmış, bireyin gerçekten insanlaşmasının imkânlarıyla donanmış bir dünya için mücadeleyi her şeyin merkezine koymuyorum.

Yeri gelmişken bir hatırlatma ile bu yazıyı -konuyu değil - bitirmek istiyorum. Bilinir, kapitalist ilişkilerin ilkel biçimleri ilk olarak İtalya'da Floransa Siena, Lucca, Bolonya gibi şehirlerde, İspanya'da Barselona ve hâzır başka şehirlerde ve ayrıca Hollanda'nın bir kisim liman şehirlerinde 14. ve 15. yüzyıllarda çiçeklendi. Bundan, tüm dünyaya yayılacak olan kapitalizmin embriyonunu oluşturdu. Ne ki kapitalizmin bu aşamaya sıçraması için asırlar geçmesi gerekti. Ve bu süreçte embriyonlardaki kapitalist gelişmeler genellikle gerilerken, kapitalizm önce B.Britanya'dan başlayarak ve esas hızına 18. ve çoğu ülkeler için 19. yüzyılda ulaşarak tüm Avrupa'yı ve Kuzey Amerika'yı sardı.

Bu hatırlatmayı - feodaliteden kapitalizme geçişle, kapitalizmden sosyalizme geçiş süreçleri arasında bire bir paralellik aradığım için yapmıyorum. Ama hiçbir benzeşim olmadığı iddiası da herhalde tartışma götürür. Sosyalizme geçiş sürecini yaşıyoruz. Sürecin kendisini tartıştığımız, henüz neresinde olduğumuzu da hâle kestiremediğimiz bir durumda, daha önceki geçişlerden niçin aydınlatıcı bazı ipuçları çıkmış? Bir başka yazıda daha detaylı olarak ele almak istedigim bu konunun, ülkeler ve halklar arasında çok yanlı ilişkilerin alabildiğine geliştiği ve girişleştigi dünyamızda, sosyalizme ilerleyiş sürecinin kavranmasına bir nebe de olsa ışık tutacağımı sanıyorum.

Teknolojik devrim, "refah toplumu"nda konformizme alıştırılıp, sağlatılan insanların yanı sıra, bu olumsuz gidişi sorgulayacak entelektüel kapasitenin, sermayeye karşı mücadelenin hızla gelişmesi sonucunu veriyor.

Sovyet Bilimler Akademisi üyesi, tarihçi Dr. Loginov

"BEN İFLAH OLMAZ BİR İYİMSERİM"

Parti olarak düşünürseniz, eğer eylem programınızda sadece genel insanı çıkarlar yer alıysa, o zaman kim isterse size katılabilir. Ama işçi sınıfı partisiyseniz, programınız genel ve sınıfısal olan arasında biroran bulmak zorunda.

▲ Prof. Dr. Loginov.

P

rof. Vladlen Loginov, Tarih Bilimleri Doktoru ve SSCB Toplumsal Bilimler Akademisi Parti Tarihi Kursusu'nda öğretim üyesi. İşçi Hareketi Tarihi ve Lenin üzerine uzmanlık çalışmalarının yanı sıra gazetecilik, edebiyat ve sinema alanında da çeşitli çalışmaları bulunuyor. Lenin'in *Pravda* isimli araştırması, Şubat adlı romanı ve çok sayıda makalesinin yanı sıra *Çiçerin, Güven, Buharin* filmlerinin senaryosunda da imzası var. 1929 doğumlu ve 1951'den bu yana partili mücadele içinde olan Prof. Loginov şu sıradan SSCB Parti Tarihi'nin yeniden yazımı çalışmalarını yürütten Komitenin içinde yer alıyor.

► Prof. Loginov, uzunga cevap gerektirecek kısa bir soruya başlamak istiyorum: Sovyetler Birliği'nde neler oluyor?

Bu dönemin birkaç özelliği var. Bir kere şimdi artık müazzam bir çögülcülük, bir tartışma ortamı var. Herkes konuşmaya başladı, daha önce ancak karısıyla konuştuğu şeyleri şimdi açıkça tartıyor! Ulke bir tartışma kültüründe döndü. (Yeni toplanan) Halk Temsilcileri Kongresi'ne bakin, her türlü konuşma yapılmıyor. Ülkede politik, yarı-politik örgütler ortaya çıkıyor. Görüşler aşırı, zıt uclarla da gidiyor, anarşist görüşlerden en gerici görüşlere kadar. Örneğin gerici *Hafızə Örgütü* var. Milliyetçi, anti-semit, Stalinci kudret yanlısı. Ama perestroika'dan yararlanıyor. Bu gibi gerici örgütleri sıkıştırma lâzım, halkın sıkıntılılarını istismar edip otorite özlemlerini körkültüyor. Fakat demokrasiden ayrılmak istemiyoruz. Demokrasının ve demokratikleşmenin kalıcı-

lığına insanların itanması gerekiyor. Bu yüzden böyle örgütlerle baskı uygulanıyor. Perestroika içinde aranmalıdır. Perestroika sosyal ve politik süreçler eşitsiz gelişiyor. Bölgelere, hatta semtlerde, kollektiflere göre aktifleşme farklı. Orta Asya cumhuriyetlerinde politikleşme yavaş, Baltık'da hızlı, Moskova'da en hızlı. Süreç her insanın kendi içinde bile eşitsiz gelişiyor. Mesela bellli konularla ilerici, öncü konuşmalar yapan biri bazı konularla tutucu fikirleri savunabiliyor. Ama bir gerginlik de var. Politik alanında demokratikleşme ilerlemiştir, ekonomi alanında ise yavaş gelişmekte var. Ekonomide idari kumanda etkisi sürüyor. Kongre'de konuşmacıların da belirttiği gibi ekonomi alanında başarı sağlanamazsa tüm bu süreç yıklabilir. Bu noktada halkın büyük coğulluğu ile aydınların beklenenleri farklılaşabiliyor. Aydınlar perestroika'dan çok memnun. Ama halk başka sorunların çözümünü bekliyor. "Stalin, Brejnev belki kötüydü, demokrasi yoktu, ama o sırada mağazalarda mal vardı" diyorlar. Daha önce Moskova'daki mal bolluğunun suni olduğunu ev kadınına anlatlığında, bu onu ilgilendirmiyor. Piyasada sarsıntılar oluyor. Piyasa dengesinin bozulması en önemli sorunlardan. Sınırlılık ve gerginlik yaratıyor. Halk "Demokrasi Moskova'daki aydınları lazımdır" diyor. Toplumda yine "küdretli el" isteği doğuyor. Bu ruh halı gerici düşüncelere zemin hazırlıyor. Perestroika illüzyonlar da yaratıyor. Her şeyin birden dizeleyeceğini düşünüyor insanlar. Beklenenler karşılaşmanın tersi dalgaya gidiyor, ilgisizlik ve timsizlik geliyor. "Yönetici değişirse, işler değişim" hayali var, oysa sistemin kendi işleyişi, kendisi savunması var. Mekanizmanın yenilenmesi söz konusu. Herkes perestroika karşılarının yaptığı kotulukları正在说, fakat bunların kim olduğunu kimse açıklayamıyor. Anti-perestroika diye bahsettileriniz de komünistler, yurtseverler, perestroika'nın en büyük karşıtı bürokrasi diyor herkes. Ama bürokrasi ne? Bürokraside 18 milyon kişi çalışıyor. Bunların hepsi mi karşı? Bu güçler silahla karşımıza çıkan karşı devrimciler olsayı işlerini bitirdi. Ama şimdi düşman belli değil. Kisaca kazanın kapası kalkınca, birikmiş bütün sorun, sıkıntı ve sık-

yetler patlıyor, her konu tartışıyor. Hayli nesli günler yaşıyoruz.

► Bu toplumsal hareketlilik karşısında parti ne konuma? Önayak olduğu sürecin başına gelebilecek mi?

Bu tabii sadece partiye bağlıdır. Kendi前身inden görebilir mi? Genel olarak birleştirici bir temel oluşturan programı hazırlayabilir mi? Bunu yapabildiğinde o zaman formel olmayan gruplarla, diğer gruplarla ilişkiler kolay olacaktır. Bunlar bazı renkleri ifade eden gruplar haline dönüşecektir, kendilerini politik parti olarak adlandırsalar da çekinilecek bir şey yok. Ama parti sürecin başına çekemezse, hepsini birleştirebilecek, gelebilecek bir program hazırlayamazsa, o zaman süreçler farklı gelecektir. O zaman paralel yapılar, karşılıklı ilişkiler problemi ortaya çıkacak. Bu karşılıklı ilişkiler çalışma yoluna da götürebilir. Solidarnosc'un tüm tarihini inceleyin, 80'li yıllarda partinin sadeceensus sağlama değil, peşinden götürme olanaklı bile vardı, bu yapılmadı. Demek ki paralel yapı olmasına başlıdı, istekle sadece paralel değil karşı yapılanma. Bu yapı, ekonomi ve politika alanında hoşnutsuzların çekici merkezine dönüştü. Ve işte sonucu, Polonya seçimleri. Yani her şey partiye bağlı. Bize ne olacağımı söylemek zor. Ama ben iflah olmaz bir iyimserim. İyi bir döneme kadar mutlaka yaşayacağımı düşünüyorum, perspektife iyimser bakıyorum. Gelecek Mart ayındaki yerel sovyet seçimlerine büyük umut bağıyorum. Bu yeni kuşağın öne çıkması olacak, yerel sovyet seçimlerinde kazanacaklar yerel parti örgütlerinde de öne çıkacaklar. Perestroika'nın öncüler 1956 kuyasıdır. Partiye o sırada girip yükseldiler, çünkü 20. Kongre partiye yeni bir hava getirdi. Perestroika'nın ilk yılının 50-60 yaş arasındaki bu kuşak götürdü. Bu yıl ise yepyeni ve parlak insanlar var, çok daha genç bunlar. Halk Temsilcileri Kongresi'nde bu görüldü. Gelecek yıl her dizeye sovyet seçiminde daha da belirlenecektir. Parti örgütlerinde ne olduğunu görüyorum. Komünistlerin aktivitesinde ne denli hızlı artış görülsürse, aparatta gelişen bunu bastırma çabalarını da görüyorum. Bunlar sonuç veremez. Bu aktivitenin artması söz konusudur. Yeni insanlar ortaya çıkıyor. Halk

**Önceden sınıf mücadelesi
ve sınıfı toplum üzerine
bas bas bağırınlar,
devrimci mücadele
yöntemi diye herkesten
fazla konuşanlar, bugün
genel insanı çıkarlar
üzerine de aynı şekilde
konuşuyorlar.**

Temsilciler seçimlerinde 30'dan fazla il parti komitesi sekreteri ve MK üyesi seçilemedi. Leningrad'da politbüro adayı (yesi seçilemedi). Batı basımı bunları partide güvensizlik diye yorumladı, oysa değil. 2 bin kışır temsilcisinin %80'den fazlası komünist. Stalin döneminde bile bu oran yoktu.

Resmi olmayan örgütlerde halk cepheinde de çok komünist var. Halk cepheinde olan ya da olmayan bazı komünistler Mart'ta yapılan seçimlerde sonuçta seçilememeyen parti yöneticilerinin karşısındaydılar. Bunlar yerel yöneticilere karşıydı, ama partilidir ve farklı farklı düşünüyorlar. Partiden ayrılmalar da çok olmasa bile olabiliyor. Kimi yerlerde parti örgütleri seçim kampanyalarında pasif kaldılar. Partideki yapı bu yapıdır, hız değişmiyor. Süreçler partiyi sağlamlaştırma ya da gidebilir, negatif yone de. Kendini yeniden yapılandırıbileceğini partisi bu süreçlerin başını çekebilir. Toplumda demokrasının başını çekmek için, kendi içinde demokratikleşmesi gereklidir.

Düşüncem o ki, parti kendisini yenileyeciktir, kendisini yeniden düzenlemeyi başarácaktır. Öyle olmazsa zaten düşünecek bir şey kalmıyor. Başka oyular oynamayacağız.

► **Parti yapısı sorununa Stalin üzerinde tartışmaları bağlantılı olarak değinmek istiyorum. Sizce Stalin döneminde parti yapısı deformasyona mı uğradı, yoksa Leninci parti yapısının doğal uzantısı mıydı yaşananlar?**

Bu konu üzerinde bizde de çok tartışmalar oluyor. Şimdi elimizde olan belgeler, olgular üzerinde bunu izlediğimiz zaman biz partinin nasıl değiştığını görüyoruz. Bu Leninci tipten partinin Stalinci tipte partide geçişidir, yani deformasyonudur. Bu farklı ideoloji, farklı örgütlenme biçimidir, parti içinde farklı ilişkilerdir. Farklı tipte bir parti oluşmuştur maalesef. Diğer ülkelerde de bizim etkimiz altında Stalinci tipte partiler oluştu. Bugün de bu problem çok ağır, yani Stalinci tipte partiden çıkış zordur.

► **Leninci parti bugünün ihtiyaçlarına cevap veriyor mu peki?**

Lenin parti için, toplumdaki değişimlere, yeni süreçlere uygun olarak parti değişimlidir, diyor. Baktığınız zaman 1903'te parti başkadır, 1917'de farklıdır, daha sonra 1921'de daha farklıdır. Önce parti ne için lâzım, sorusu net olarak cevaplanmalı. Ve genel olarak lâzım mı? Geniş halk yığınlarının kafasında ne var, bunu çok iyi belirlemek gerek. Bunlar eski düzene ayak uydurmamak istemiyorlar artik. Talepleri bir seye yönelik: Adalete. Lenin tarihçe adalet fikirlerinin muazzam yığınsal hareketleri yönündedir. İstediğimiz için yığınları nasıl örgütlemeli? Partinin bütünsel politik eylemini demokratik merkeziyetçilik sağlıyor, bu görevleri çözebilecek başka bir ilke yok. Demokratik merkeziyetçilik dediğimizde de sürekli aynı seyi anlıyoruz. Kimi zaman sanıldığı gibi hareketin düşmanı demokratik merkeziyetçilik değil, bu aracın doğru kullanılmaması. Bunalımlı olayların nedenlerini hiçbir zaman kelimele aramamak lâzım. 2. Kongre'de tüzük tartış-

masında Martov'un önerisi kabul edildiğinde, Lenin tüzükte maddenin yanlış formül edilmesi partiyi batırmış demisti, her şey real güç dengesine bağlıdır. Hem toplumda, hem partide. En insanlı tüzüğü hazırlayabilirsiniz, içinden bütün merkeziyetçilik sözlerini çıkarabilirsiniz, ne getirecektir? Her şeyi parti içindeki real güç dengesi belirleyecek.

► **Bugünkü tartışmalar ışığında baktığımızda, partinin kendisini koşullara uydurması örneği, sınıf özünü yitirmesi olarak da yorumlanabiliyor. Genel insanlık sorunlarının, global sorunların yaygın taraklılığı bir ortamda parti sınıf dışı bir hüviyet mi kazanıyor?**

Bizde de bunun üzerine tartışmalar çok. Önceden sınıf mücadele, sınıf toplum üzerine bas bas bağranılar, devrimci mücadele yöntemi diye herkesten fazla konuşanlar, bugün genel insanı çıkarlar üzerinde, insanlı çıkarlar üzerinde de aynı şekilde konuşuyorlar. Bence bu konuya farklı bir açı, farklı bir ölçü ile yaklaşmak gerek. Üretimin, bilimin uluslararasılaşmasının genel olarak ekonominin uluslararasılaşması ile bugün artık hemen hiçbir problemi sadece ülke içindeki ilişkiler açısından çözmek mümkün değil. Sınıflı toplum var olduğu sürece, sizde olsun bizde olsun bir sınıf temeline dayanan partiler olacaktır ve partiler sınıfsal özünü kaybedemezler. Toplum sınıflara böülülmüş mutlaka belirli bir sınıf, parti için temel olmaktadır. Herhangi bir sınıfın çıkarları için mücadele sürdürülüğünde başka bir açı almak gerekiyor. Mesela Afganistan'a bakalım. Ülke içi güçlerin dengesi bakımdan Afganistan yoldaşlar zafer için her şansa sahiptiler. Nisan Devrimi'nin başlangıç aşamasını kastediyorum. Ama sadece ülke içi güç dengesinden yola çıkmak gerekiyordu? Pakistan ya da İran'ın Afganistan'daki süreçlere gözlemci kalmaları söz konusu olabilir miydi? Herhangi bir problemin uluslararasılaşması koşullarda yaşanıyor. Bu ekonomi alanında, politika alanında, iç müdahale sorunlarında böyle. Mesela Nikaragua, mesela Lübnan. Yani sadece ülkeler çerçevesinde, ya da kendi sınıf çıkarları çerçevesinde düşünmek mümkün değil. Burada sınıf çıkarlarını nasıl anlıyoruz? Marksizmin temel sorunlarından biridir bu. Marksizm dar sınıfsal çıkarları ifade etmiyor. Lenin'in söylediğii gibi işçi sınıfı sadece kendini değil, tüm toplumu kurtarmak istediği ölçüde devrimci, bu durumda öncü. Sınıf çıkarları dar anlamda hangi sonuçlara götürdü, bunun çok örneği var. Mesela Amerikan işçilerinin savaş karşıtı programları, askeri harcamaların projelerin azaltılması talebi işçilerin ve sendikaların direnişle karşılaştı, cünku onları işyerlerini kaybetmesi söz konusuydu. Sınıfsal çıkarları böyle anlamayı yapmak gerekiyor. Yani bugün insanlığın ekonomik, kültürel vb. alanların uluslararasılaşması durumunda farklı bir cap gerekiyor. Bu cap genel insanlık çıkarlarını veriyor. Bu işe sınıfsal açıdan bakımıza terketmemi getirmiyor. Parti olarak düşünürseniz, eğer eylem programınızda sadece genel insanı çıkarlar yer alıysorsa, o zaman kim isterse size katılabilir. Ama işçi sınıfı partisi senin programınız genel ve sınıfsal olan durumda bir oran bulmak surunda, bu her defasında yeni bir denge ol-

caktır. Ilke olsak şu söylenebilir, dar sınıfı, ulusal çıkarlarda kapanıp kalmamak, yirmi adım ilerli gerekilmek gerek.

Yeni bir çağ geldik, çok şey değişiyor. Hâlâ sararmış kitaplardan cevap arıyoruz. Olsa tartışmak lâzım. Mesela kapitalizm içindeki değişimler üzerine derin bir tahlil yapılmış değil. Şimdiye Krasin'in yazısı komünist partilerde farklı görüşler uyduruyor. Onlar Yakovlev ile tartışıyorlar, oysa Krasin ile tartışmak lâzım. Onun görüşleri... Komünist hareket ciddi bir bunalım içinde. Bunda sorumluluk belli ölçüde bizim üzerinde. Tartışmayı başlatmaya, teşvik etmeye ihtiyaç var.

► **Burada ulusal sorunu gelmek istiyorum. Şu sıralarda bu kez Fergana'daki gelişmelerle Sovyetler Birliği'nde ulusal sorunların çözümlenip çözümlenmediği bir kez daha tartışıyor. Bu alandaki güçlükler nedir?**

Marx ve Lenin, ulusal sorun konusunu formüle ettiklerinde karşılarda o dönemin problemleri, yani ulusal eşitlik, ekonomi-politika-kültür alanında eşitlik sağlanması problemleri vardı. Devrimden önceki milli sorunları topluca ele alındığımızda, bu anlamda milli sorun çözümlenmiştir. Gelişme düzeylerini aşağı yukarı eşitledik, ekonomide, kültür alanında eşitliği sağlamakaya çalıştık. Ama devrimden sonra milli sorun gelişmeye devam etti, yeni gelişmeler ortaya çıktı. Bu anlamda ele alındığımızda milliyetler arasındaki sorunlar hiçbir zaman çözülmeyecek, uluslar var oldukça problemler de olacak. Geçen 50-60 yılda çok sayıda yeni problem birikmiştir. Üç grup gelişimci söz konusudur. Cumhuriyetlerle merkez arasındaki gelişmelerde milliyetler arasında yaşanan bir sorunlarla karşılaşmış, uluslar varlığına sorunlarla karşılaşmış, milliyetlerin birarada yaşaması söz konusu.

Problem çok zor ve çıkarlar dengesini bulmak gereklidir. Tüm cumhuriyetlerde muazzam ölçüde farklı ulusların, milliyetlerin birarada yaşaması söz konusu. Hele bazlarında yerli ulus azlığı oluşturur durumda. Bu kimi zaman çok hızlı bir şekilde sovenist bir soruna dönüşebilir.

Birinci grup, örneğin çokululuğu devlet yapısı problemi, federal yapı, cumhuriyetlerin bağımsızlık düzeyi, politik-ekonominin bağımsızlığı gibi problemlerdir. Devrimden hemen sonra merkez daha gelişkindi, taşra ise geri kalmış cumhuriyetlerdi. Günümüzde bazı cumhuriyetler ekonomik bakımdan merkezden daha gelişkindir. Baltık cumhuriyetlerini kastetmem, onlar zaten hep daha gelişkindi. Transkafkasya ve bazı Orta Asya cumhuriyetleri daha iyi durumdadırlar. Bugün merkezde pek çok teknoloji eskidir, taşra ise sonra kurduğu için daha yenicidir. Perestoryka öncesinde Moskova emir verendi, şimdi durum değişti. Cumhuriyetler ekonomik potansiyellerini kendileri yönetiyorlar. Bu ekonomik potansiyel artışıyla birlikte milli bilinc de artıyor. Merkezi olarak savunma, planlama gibi beş bakanlığın yetkililerine kimse itiraz etmiyor, arada diğerlerinde merkezi yapı istemiyorlar. Şimdi cumhuriyetlerin ekonomik, politik bağımsızlıklarını güçlendirmek istiyoruz. Yine de olayların gerisinde kalmıyor, ki bu tehlikeli. İki önemli problem, yani cumhuriyetlerin kendi içlerindeki gelişmeleri daha karmaşık

**Güleceğim bir durum:
Tarihi, bilimsel
araştırmalardan değil,
tarihi romanlardan,
gazetecilerin
yazdıklarından,
sinemadan, tiyatrodan
öğreniyoruz.**

ve bunlar en keskin sorunlar. Eskiden tek tek cumhuriyetlere baktığımızda bunlar az çok tek ulustan oluşuyordu. Zamanla muazzam bir gec, haretlenme başladı.

Mesela Kazaklar çobanlı, buğday yetiştirmeyi bilmiyorlardı. Kazakistan uyandırılmış topraktı. Ruslar, Ukraynalılar o toprakları işlemeye başladılar, madenleri de onlar işliyorlar. Şimdi Kazaklar bu cumhuriyette nüfusun % 35'ini oluşturuyorlar, yanı kendi cumhuriyetlerinde azılığa dönüştüler. Hükümet, parti yönetimi tümüyle Kazaktır, işçi sınıfı ise Rus, Ukraynalı, vb. Bu türden problemler aşağı

yukarı bütün cumhuriyetlerde var. Mesela Baltık cumhuriyetlerinde halk cepheleri kurulunca, orada yerli olmayanlar da uluslararası cepheler kurdular, karşı karşıya geldiler. Ulusal karşılıklar nasıl keskinleşti biliyorsunuz. Şimdi şu son Fergana'daki olayları ele alım. Misket Türkleri zamanında Türkiye sınırsında, Gürcistan'da yaşıyorlardı, savaş sonrası göç ettiler. Orta Asya'ya, Taşkent'e, Tacikistan'a, Fergana'ya. Eski yerlerinde ise Gürcüler yaşıyor artık. Şimdi bu problemi çözmek lazım. En kolay oradan alıp buraya göç ettirmek ve yerleştirmek diyeceksiniz, ama şimdi burada başka insanlar yaşıyor. Problem çok zor ve çıkarlar dengeşini bulmak gereklidir. İki cumhuriyet (Litvanya ve Ermenistan) hariç tüm cumhuriyetlerde muazzam ölçüde farklı ulusların, milliyetlerin birarada yaşaması söz konusu, bunun yanı sıra bazlarında yerli ulus azılığı oluşturur durumda. Bu kimi zaman çok hızlı bir şekilde şovenist, ekstremist bir soruna dönüşebilir, ulus etnik olarak kendini korumaya giriştiğinde, milliyetçi bazı insanlarda bu, artık saldırganlığa dönüşüyor. Bu süreç zor ekonomik koşullarda daha da keskinleşiyor. Ama

böyle bir yolun perspektifli bir yol olmadığını anlıyor insanlar. Sunu görüyorlar, bu işçi sınıfı ile şaka olmaz. Cumhuriyetlerin arasındaki sorunlara gelince bunlar da çeşitli. Örneğin haritalar eskiden çizilmiş, çeşitli gelişmeler oldu. Diyalim Özbekistan'a çok toprak verildi, nüfusun coğuluğu Taciklere geçti. Ya da Gürcistan'ın abalar, abalar özger bir bölge olarak Gürcistan'dan ayrıldı, Rusya'ya gitmek istiyorlar. Kirim Tatarları özgerlik istiyor, Volga Almanları da. Öte yandan özger cumhuriyetler de Birlik Cumhuriyeti olmak istiyorlar. Kisaca, devrim öncesi sorunlar açısından, bize miras kalan problemler açısından baktığımızda bu problemler çözümlenmiştir, yenileri ise her zaman ortaya çıkmaktadır, çökacaktır. Çok önemli sorunlar bunlar.

► Son sorum, sizin çalışma alanınız üzerinde olacak. Kirov'la ilgili bir film çalışmanız olduğunu duydum. Rybakov'un Arbat Çocukları'nda Kirov'u Stalin'in öldürdüğü iddiası var. Soruların ancak böyle romanlarla ele alınması geçmişte Sovyetler Birliği'nde resmi tarihi dışında bir tarihi anlayışına yer verilmemesinin, bir diğer deyişle demokrasi yokluğunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir mi?

Pratik olarak bizde yan yana iki doğrultu var. Biri bizim resmi tarih üzerine bilim alanımız, yanı uzmanlarımız, tarihçilerim yazdıkları kitaplar. Bunları kimse okumaz. Tarih bilimi alanında gerçeğe ulaşmak mührüs zordur. Tarihçiler bir duvar kuruyorlardi bunun önüne, bir dizi tarihçi de bu duvarda kafalarını kırdılar. Bundan dolayı 50'li, 60'lı yillardan itibaren farklı bir doğruluk ortaya çıktı. Bazı sorular sormak ve bu soruların cevabını farklı bir alanda aramak, yanı tiyatro, sinema ve edebiyatta aramak söz konusuydu. Özette bir resmi bilim alanı vardı, bir de buna paralel olarak sanat ve edebiyat alan. 20. Kongre'den sonra Oleg Efremov üç temsil sahneye

koydu: Narodnikler, Dekabristler, Bolşevikler, kısaca tüm Rus devrimci tarihini anlatıyordu bu üçlü temsil. Sanat eserlerine uygulanan yöntemler aracılıyla çok ciddi bir araştırma, inceleme yapılmıştı. Buna karşılık "bu bilim alımı değil ki, her istediği yazabiliyor" deniyordu. Sinema alanında da aynı şey oldu. Mesela 6 Temmuz filmine bakın, ilk defa tek partili sistemin oluşmasının tarihini anlatan bu film. Ben de bu filmi yapımcılardan biriydim. Tarihçilerin hiç bahsetmediği birçok adanın ismini veriyorum bu film. Tarihçiler herhangi bir olayı anlatmak için çok büyük mesafe gerektiğini düşünüyorlar, sanatçı ise böyle düşünmüyorum. Perestroyka başladığı zaman da çok doğal olarak bu sorunlar üzerine ilkin yazarlar, sinemacılar üretmeye başladılar. Ama bunların her birinin arkasında bilimadamları bulunuyor, ele alınanlar her zaman için ciddi konular. Kabaca söylesek, bu durum hem sağ, hem de sol konumlardan hareket edenler açısından geçerli. Mesela bizde Pikul adında çok popüler bir yazar var, tarihsel romanlar yazıyor. Ve bu romanları birlik tutucu pozisyonlardan yazıyor, mesela o da tutucu tarihçilerin söyleme cesareti bulmadığı şeyleri yazıyor romanlarında. Akademisyen ortamda bu tartışmalar diplomatik karakter taşıyor, bunlar hakkında ya susuyorlar, ya da pek anlaşılır olmayan şeyler söyleyip. Bundan dolayı gültünecek bir durum diyorum, tarihi, bilimsel araştırmalardan değil, tarihi romanlardan, gazetecilerin yazdıklarından, sinemadan, tiyatrodan öğreniyoruz. Bu belki değişir, bütün toplumsal hayat eşitsiz gelişiyor. Hangi yerden patlama başlıyor bunu söylemek zor. 60'lı yıllarda şiirde patlama oldu, bizim şairlerin bir dizisi, Voznesensky, Yevuşenko vb. o sırada çıktı. 70'li yıllarda, 80'lerin başı diylem tiyatro alanında bir patlama oldu. Bugün merkezi alan gazetecilik. Gazetecilik daha operatif, bugün yazdığını yarın çıkarıyor. Yarın ne olacak, bunu öngörmek simiden mümkün değil, birlikte göreceğiz. ■

MARXSİZM VE GELECEK

Sadun Aren'in yönetiminde

Türkiye'de Marksizmin Sorunları / Murat Belge • Türkiye'ye Uygun Parti ve Mücadele Tarzı / Halil Berkay • Sosyalist Teorinin Reorganizasyon gereği / Metin Çulhaoglu • Bilim, Mücadele Yöntemi, Ahlak, Din ve Marksizm / Cem Eroğlu • "İnsanlık Tarihinin Gelişme Kanunu" Sayet Geçerliyse / Ahmet Kaçmaz • Yöntem Sorunları Üzerine / Heydar Kutlu • Murat Belge'de Devlet, Hegemonya ve Cebir / Nail Satlıgan • Türkiye'de Burjuvazinin Yapısı ve Siyasi İktidarla İlişkileri / Korkut Boratav • Doğu Avrupa Sosyalist Ülkelerinde Reform Süreçleri / Tanık Demirkan • Sovyetler Birliği'nde Siyasi Reform / Ali Söylemezoglu • Demokrasi Çıkmazı / Muzaffer İlhan Erdost • Türkiye'de Sol Partiler ve Programları / Rasih Nuri İleri • Dünya'da ve Türkiye'de Gelecek İşçi Sınıfının / Yıldırım Koç • Lenin ve Sosyalist Devrim / Kenan Somer • 1992 Avrupası'nın Akdeniz Ülkelerine Etkileri / Yasemin Çongar

B A Y I V E K I T A P Ç I L A R D A

Haberleşme Adresi: Ataç Sok. No: 29, D: 14 Yenişehir/ANKARA Tel: 131 26 61
Piyerloti Cad. Dostlukyurdu Sok. No: 8, Kat: 2 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 516 23 27

Geçip giderken yaz...

Yaz geldi ve geçip gidiyor. Yaz aylarında kitap okunmaz gibi yerlesik bir kari var. Aslında bu, okurlardan çok yarınlar açısından böyle.

Cünkü yaz aylarında daha az kitap yayımlanır. Genelce Mayıs dedi mi yazarlar sonbaharda buluşmak üzere yaşam yaşamına ara verirler. Sonbaharda sezon yeniden, yeni kitaplar, yeni yazarlarla açılır.

Çoğu okur için ise yaz ayları okuma istahının kabartıcı ayarındır. Daha önce alınmış, okunmadan bir kez birakılmış kitaplar birden anımsanır. Tatil çıkışlarında mayonay, pırasa havusunun yanında mutlaka birkaç kitap da konulur. Söz aramızda, o kitaplar daha kapakları açılmadan kitaplardaki rafallarla dönerler ya, bu ca aynı bir sorun.

Simdi buraya bir büyük nokta koymalı:

Cumhuriyet Gazetesi her hafta perşembe günleri 'Cumhuriyet Kitap Kulübü'nde 'Yeni Kitaplar'ı duyuruyor.

8 Haziran 1989 tarihli Cumhuriyet'te adı geçen köşede 22 kitabı sözü ediliyor. Sinemadan öyküye, romanlardan inceleme, denemeden mektuba bu 22 kitabı içinde yalnızca ilki şirle ilgiliydi: Nazım Hikmet'in "İkinci Şiirler" ile Ataoğlu Behramoğlu'nun "Kızıma Mektuplar". Ayrıca iki kitabı da daha önce yayımlanmıştı. Pek yeni sayılmasızdı.

Düşündüm bir an, şir bu kadar mı uzağa düşmüşlü yaşamızından?

Karamsar değilim ama, görünün ce bu...

Buraya da bir büyük nokta koymalı.

Yazın bu ilerlemiş sıcak günlerinde edebiyat kendi sururları ile baş başa kalsın. Üstelik kendisinden başka kimin umurunda edebiyat?

Bense elettiğim değilim. Yalnızca hoşuma giden, bilirlerle paylaşmak istedığım kitaplar üzerine yazmıyorum muym?

Artık büyük-küçük nokta koymadan kitaplara geçebiliyoruz. Bu yaz sıcakında "serinleten" kitaplara... Başvuru kitabı, yasak kitabı, muzaffer kitabı olduğu gibi serinletici kitap da var çünkü.

Woody Allen'in yazdıklar gibi... John Peers ile Gordon Bennett'in derledikleri "Babayalar/Anasözler" gibi...

Woody Allen ülkemizde daha çok sinemacı olarak biliniyor. Gerek sinemalarda, gerek TV'de bünayan filmleri yankılar uyandırıyor. Ama onu yazar olarak kaçımız biliriz?

Allen'in 1986 yılında bir kitabı yayımlanmıştı: "Bir Hirschin İtiraftan."

İrma Dolanoğlu'nun çevirdiği kitap Nisan Yayınları arasında çıktı, kısa süre içinde bitirmiştir. Bir yerde bulursanız okumadan geçmeyein. Hil yazarlarından olan 'Tann' adlı oyununu da...

Woody Allen'den bir kitabı daha var elimizden altıda: "Tüysüz."

Akgün Fırat'ın Türkçeleştirdiği kitap, Ara Yayıncılık'ın çağdaş yazarlar dizisinden.

Alien'in yazdıklarını bir türe sokmak pek olağansız. Değne mi, anlatı mı, küçük öykü mü? Bunlardan biri de olabilir, tümünün bir karışımı da.

Ama belli bir özelliği var: Her ne olursa olsun, kim olursa olsun dalgaya alıyor Alien. Tann da: "Ne olurdu Tann bana varlığına dair biraz bir işaret göndersey-

di... Örneğin, bir İsviçre bankasına benim için yüklüce bir para yatırmak gibi..."

Örneğin 'Çeşitli Toplumsal Ayaklanma Yöntemleri'ni sıralıyor. Ama bu yöntemlerin içinde ne laş-sopa, ne ajan provokatör, ne de tank-tüfek var.

Bakalım Allen'in önerilerine:

Vilayet Binası'nı önünde dikkip istekleriniz kabul etirinceye kadar "pudding" sözcüğünü yinelemek.

Bir koynu sürüsüñü, şehrin alışveriş merkezine doğru sürekli trafigi düşürmek.

Hükümet üyelerine telefon edip onlara telefonda "Bess, Gadınlınsın Gan" şarkısını söylemek.

Polis gibi giyinip sekerek yürütmek.

Enginar rolu yaparken yanınızdan geçenlere yumruk atmak."

Pek mi militansa oldu bu yöntemler? Öyleyse bir de "Kanunlar ve Hadisler"'e bakalım:

"Kötü işler yapmak karuna karşısır! Özellikle bu kötü işler istekzadılar için yapılmış mama önlüğü taxarek yapırlırsa...

Aslanla buzağı bir arada yatacaklar, yalnız buzağının gözüne pek uyu girmeyecek.

Her kim ki kılıç ya da kuraklığa ölmek, o kişi salgın hastalıktan dicecektir, öyleyse her sabah treş olmak niye?

Lanetlenmiş olanlar muntehlen bir şeyler biliyorlar.

Her kim ki aklı sever o kişi erdemlidir, ama her kim ki bir kanatlı hayvana düşüp kalkar iste o biraz tuhaftır.

Yüce Tanrı! Yüce Tanrı! Son günlerde neler yapın?"

Sonunda yine müzürüğini yapıyor Alien.

Tıpkı metafizik sınavında kopya çektiği için New York Üniversitesi'nin birinci sınıfından atıldığı gün olsuğu gibi: Çünkü yanındaki çocuğun rühtuna baktıktadır o sırada.

Woody Allen "Tüysüz" de psikolojik olayların incelenmesinden argo sözcüklerin kökenlerine, az tanınmış kalemler için rehberden toplumsal ayaklanmalardır için kısa ama yararlı bir rehbere kadar birçok konuda kalemlerini gezdiriyor.

Burada kisa bir soluk alıp bir başka serinletici kitabı gelebiliriz: 'Babayalar/Anasözler'.

Kitabı Türkçe'ye çeviren Termis Uyar babayalar/anasözleri üstüne şunları söyleyor:

"Özgün adı '1001 Logical Laws' olan bu derleme, John Peers'in The New Yorker'a bilgisayar için verdiğilogan aracılığıyla okurlara yaptığı çağrı sonucu gerçekleşmiş. Peers, okurlarca kendi anasözlerini, babayalarını, incilerini vb. stemiş bu çağında. Katılım, beklenisiçi kat kat aşınca, özluşozları bir kitapta toplamaya karar vermiş. Shaw, Twain, Swift gibi önlülerin yanı sıra ünsüzler de çağımızdaki yaşam üstüne görüşlerini bildirmekten kaçınmamışlar: İlk okuyasta karamsar görünen bu görüşlerin altında, çağdaş bir değerler dizgesi arayış'ı seziliyor."

Birkaç örnek vermekten başka söyle gerek var mı?

İşte Mark Twain'ın gözlemi: "Adem baba insandi-besbelli, elma olduğu için değil, yasak olduğu için istiyordu."

İşte Engle yasası: "Yoklamada sakın ayağa kalkma, yerini başkasına kaptırınsın."

İşte Jimenez'in öğüdü: "Çizgili kağıt verirlerse, çizgisiz tarafından başla."

Babayalar/Anasözleri'nin asıl dikkati çeken özelliği, içinde yaşadığımız gündelik hayatı projektilerini aşması. Kimi gözlem ya da yasanın her toplum için uygunlamak olanağı. Örneğin Boyle'nin gözlemi gibi: "Kamu-yu kollayan devlet, yurttanın tümünün sağılığından, eserinden ve lîlyîk-sağlığından kendini sorumlu sayan devlettir, tabii vergi mükellefleri dışında."

Nice uzun cümlelerle örülu makalelerin üç-beş satırı sıkışmış bir özeti de dieyebiliriz bu sözüre.

Yazının başına dönersek...

Evet. Yaz geldi ve gidiyor.

Kitapları da elbette fatihi yapma hakkı var. Ama asık yüzü olmaya da pek gerek yok.

Okurken gülmek, güümsemek de yaşamımıza nice zenginlikler katacaktır, görecelsiniz... ■

DEMOKRATİKLESME VE YASAL PARTİ

Kendi geçmişinde otoriter ve bürokratik bir 'demokratik merkeziyetçilik' anlayışının egemen olduğu toplumcu sol, demokratikleşmede de potansiyelinin azını harekete geçirebilmiştir

lkemizin toplumsal-politik gelişiminin tarihsel dönemeçlerinde toplumcu solun genel sessizliği sürüyor. Kendi 'sorunlarımıza' dalmış tartışırken dışımızdaki dünyada tarih yapılıyor ve biz bu tarihe yaptığımız katkılarla övmekten hiç vazgeçmiyoruz. Umutlarımızı birlik girişimlerine bağlıyoruz; birlik girişimleri durulunca yeni umutlarla doluyoruz. Her şeyin büyük bir hızla değiştiği bu dünyada, toplumcu solda çok az şeyin değişmesi ne denli yetersiz ve yersiz kalıyor. Toplumcu solun tarihini 1920'lere, işçi sınıfı hareketinin tarihini 19. yüzyılın sonlarına kadar götürdüğümüzde, genel tarih içindeki yerimizi görmemiz kolaylaşıyor. Ama bu tarih büyük bir sis perdesi ardında gizlidir ve anlaşılan çok az insan bu sis perdesini biraz olsun aralamak için

caba göstermektedir. Yüzyede kalan ozeleştiri denemelerine karşı, toplumcu dünyada artık yok olmaya yüz tutmuş tabuları, dokunulmaz kutsallıkları hâlâ gizli bir hazine gibi koruyoruz. Bu durumun dahanne kadar süreceği belirsizdir. Ama bu sis perdesini kaldıracak yeni bir devrimci çabaya gereksinim olduğunu biliyoruz.

Bugün hangi soruna el atılısa, onun altında yatan yoğun tarihsel birikimi görmemek olanaksızdır. Program, birlik, yasallaşma, demokratikleşme, güncel politik takımlar, parti yaşamı, vb... hangi sorun tarihsel köklerden uzaktır? Büyük Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren, İç Savaşı ve Anayurt Savaşı'nı zaferle sonuçlandıran, sosyalizmi kuran işçi sınıfı ve emekçilerin başında dünya tarihini değiştiren bir parti, kendi geçmişyle ve yanılışlarıyla kıyasıyla bir hesaplaşmaya giderken, büyük tarihsel dönemeçlerin kıyasında kalan toplumcu Türkiye solu için sanki hiçbir şey olmamıştır... Devrim yapan, iç savaşı kazanan, faşizmi yenen, sosyalizmi kuran biziz

sanki. Onyıllar sonra, birçok temel sorunun tartışma üslubunu bile yeni bulabilenler ise başkaları gibi görünüyor. Kendi yanlışlarını olabildiğince küçültmenin bize hiçbir şey kazandırmadığını söylemek için çok derin çözümlemeler gerekmeyip, sağduyu ve bilinc batinin için yeterli. Tarih duyusu ve bilinci olmaksızın hangi sorunu çözmeye çalışırsak kalışım başarısızlığa uğrarız; çözümümüz sandığımız zaman ise, yalnızca kendimizi aldatmaktan öteye geçemeyiz. Ele aldığımız her sorunun binlerce kökleri arasında, bir labirentte dolasın gibi yolumuzu yitiririz, boşu gitmen zamana ve enerjiye yazık ederiz.

Politika, her sınıf için bir toplumsal taban edinme ve bu taban genişletme sanatı olarak görülür. İktidarda bulunan birçok işçi partisi için bugün yeniden gündeme gelen sorunlar içinde en önemlerinden birisi, yiğinlar içinde daha geniş bağlantı ve desteklerin nasıl elde edilebileceği sorunudur. Temsili ve doğrudan demokrasi arasındaki bağlar, bireyin konumu ve ön plana çıkışısı, özyönetim deneylerinden doğan köklü anlayış değişiklikleri yaşanan gerçekliğin öne çıkardığı bazı tartışma konularıdır. Kendi geçmişinde otoriter ve bürokratik bir 'demokratik merkeziyetçilik' anlayışının egemen olduğu toplumcu sol, toplumun demokratikleşmesinde de potansiyelinin çok azını harekete geçirebilmiştir.

Kendi demokratik yaşamdan uzak kalmış bir sol, toplumun demokratikleştirilmesinin öncüsü olma görevini no ölçüde yerine getirebilir?

Bazen politikada dikkat göremek güçlü sezgilerin yerine geçebilir, ama biz yine de gerçekçi olabilmeliyiz. Ne yazık ki, bugünkü toplumsal yaşam, bir politik iktidar alternatifleri olarak toplumcu solun ön plana çıkışmasını engelliyor. Henüz politik iktidar koşullarının çok uzakındayız. Gerçekleştirilebilir birbirin amac, bugün ileri bir toplumsal muhalefetin olusumuna katkıda bulunmak ve adım adım toplumsal muhalefetin öncü gücü konumuna gelmektir. Her türlü soyut ve çok uzak bir geleceğin iktidar perspektifli programlarının yerine gecebilecek somut bir amaç, güncel bir plan bulunmalıdır. Yetmiş yıllık tarihimizin derinliklerinde, bu konuma yaklaştığımız anları da vardır. (27 Mayıs sonrasında toplumda demokratikleşmenin TİP, Dev - Genç, DİSK gibi itici güçlerinin rolü çözümlenebilir) Oysa, genel olarak baktığımızda, egemen sınıfların kendi iç çatışmalarıyla süren politik iktidar-muhalefet ikilemine karşı etkili bir toplumsal muhalefetten uzak kaldığımız gö-

rülecektir. Bunun nedenleri arasında, hiç kuşkusuz, değişik burjuva grupların politik, askeri ve hukuksal önlemleri ve gerici ideolojilerin egemenliği de vardır. Yine de, her şeyi sınıflarımızın üstüne atmak yerine, durumun bize ilişkin tüm nedenlerini de aramalıyız. Toplumsal mesruluk, her türlü hukuk sınırlamasının, egemen sınıfların politika ve niyetlerinin üstündedir. Bu mesruluk savaşınla kazanılır ve ergec hukuksal düzeyde de yankı yaratır.

Günümüzün dünyasında, demokrasi ve topluluk adına bütün büyük ilerlemeler devrimlerin, işçi ve emekçi eylemlerinin ve tarihselavaşmların ürünüdür. Batı dünyasının bütün demokratik ve ekonomik kazanımları 1789'da sığınan Devrim'in kazanımlarının çok ötesindedir: 1794, 1848 Devrimleri, 1871 Komün, XX. yüzyılda anti-faşist ve antitekel hareket vb. aşağıdan demokratik eylemin rolünü çok iyi bir biçimde göstermektedir. Türkiye'de 1908, 1923 ve 1960 yıllarında önemli tarihsel dönemeçler yaşandı. Her birisinde de, önce Kemalizmin daha sonra da, sosyal-demokrasının solundan kalıcı bir baskı ve atılım gelmemiştir. Avrupa'da işçi partileri ve komünist partilerinin toplumsal mesrulukları, her ülkenin tarihsel zeminindeki etkilerine göre değişiklik gösterir ama genel olarak büyük ve destansı kahramanlıklarla işçi ve emekçi yiğinlarının savaşlarının ürünüdürler. Türkiye'de 12 Eylül sonrasında ilk kez, demokratikleşme alanında sosyal demokrasının solundan, toplumcu soldan bir atılım yapma fırsatı ve olağanlığı doğmuştur. Bunun gerçekleştirilmesi için, yaşamın zorladığı temel önlemlerden birisi, birleşik bir toplumcu sol muhalefetin yaratılmasıdır. Tarihsel koşullar bunun mülaka bir "Leninist Parti"de sağlanabileceğinin göstergesi olamaz. Toplumcu coğululuğa dayanan, ivedi politik sorunların çözümünde gerçekçi planlarda birleşen değişik yapılanma türleri bulunabilir. Eğer, işçi ve emekçi sınıfların çıkarları ön plana alınacaşa, bu çıkarların üstünde hiçbir parti, grup vb. çıkar kabul edilemez.

Yasal ve açık bir örgütlenme toplumcu demokratizm temelinde birleşik bir toplumcu sol muhalefetin öncü gücü haline gelebilir. TBKP ve TSİP'in birleşme sürecinden çıkabilecek sonucu ne olursa olsun artı birleşik bir toplumsal muhalefetin yaratmasına ilişkin çok sayıda engel ortadan kalkmaktadır. Yeni bir politik kültürün, demokratizmin, humanist değerlerini ve yeni koşulları çözümleyebilen bi-

**Yasal ve açık politika
yığınlara ulaşabilmenin
yeni olanaklarını
verebileceği gibi,
birbirleriyle işbirliği
yapmak isteyen herkesin
enerjisini tek bir amaca
doğru seferber edecktir.**

limsel bakış açısından filizlerini şimdiden görmemek olanaksızdır. Yakin geçmişte 'BDC' ve 'Sol Birlik' gibi iki ayrı deneme dikkatimizi çekmektedir. Birçok konu üzerinde tartışmalar sürdürdü halde, bu denemeler üzerinde neredeyse hiçbir çözümleme yapılmamaktadır. İlk bakışta bazı derslerin çakabileceğini görüyoruz: Birincisi, değişik birlik türlerinin olağanlığı ortaya çıkmıştır. İkincisi, birliğin yalnızca 'yukarıdan' kurulmasının politik süreçte damgamızı vurmamız için yeterli olmadığı berrak bir biçimde öğrenilmiştir. Birakalmış işçi ve emekçi yığınlarının ileri kesimlerini, toplumcu hareketin tabanında bulunan bireyler bile bu gereksinimiyi kafalarıyla ve yürekleriyle hissetmemiştir. "Leninist Parti" üzerinde onca tartışma yapılrken, işçi ve emekçi yığınlarının bu parti üzerindeki etkisi hakkında sözler unutulmaktadır. Sonuçta, her şey, liderler, merkez komiteleri ve örgüt yetkililerinin temaslarına indirgenmekte, onların anlaşmalarına ya da anlaşmazlıklarına bağlı kalmaktadır.

Bize göre, birlik süreci üzerinde yapılan tartışmalar, küfürleşmesi olanaksız devrimci deneyimlerin özlenmesine de izin verdiği için geçmişte birinden çok uzak kişi ve gruplarda kendiliğinden bir yaklaşma doğmuştur. Bu yaklaşma 'yukarıdan' yapılan birlik girişimlerinden daha az önemli değildir. Artık, belli düşunce odaklılarının olusması, birçok konuda artan yakınlamalar, benzer soruların sorulmaya başlanması ve içtenlikle yanıtlarının alınması yeni bir aşamayı simgelemektedir.

Tam da bu noktada, neden çok berrak bir biçimde yasal partiden yana olduğumuzu açıklayabiliriz. Yasal ve açık politika yığınlarına ulaşabilmenin yeni olanaklarını verebileceği gibi, birbirleriyle işbirliği yapmak isteyen, ortak üretimi amaçlayan herkesin enerjisini tek bir amaça doğru seferber edecektir. Böylece, işçi sınıfı ve emekçilerin çıkarlarının dışında 'Özgür' çıkarlarımızın olmadığı kanıtlanacaktır. Güçlüklüklerimiz gizlilik perdesinin arda saklanmayacak, tarihimize sislerin arasında belirsizleşmeyecek, açıklığın güçlü ışığı çalışmalarımızın bütün yönlerini aydınlatıcı bırakacaktır. Bugün bizim için gereken şey bu aydınlatır.

Toplumcu demokrasi amacına ulaşmak için şimdiden atmamız gereken binlerce adım var. Demokrasi bilincini öncelikle toplumcu, sol muhalefette yerleştirmek ve bu örneği geniş emekçi yığınların politik yaşamlarına aktarmak için egemen sunumtan demokrasiyi kazanmasını bilmeliyiz. "İşçi sınıfının hegemonyası" adına tek bir parti, grup ya da eğilimin, diğer herkes üzerinde hegemonya kurma isteği artık tarihte kalmıştır. Yığınlar, topluluklar, tek tek bireyler, ezilen uluslar, baskı altında cinsiyetler birilerinin kendi yazgılardan belirleyeceğine inanmıyoruz ve kendi yazgılardan kendileri çizmek istiyorlar. Demokratizmi ve hımanızmı bu kadar çok vurgulamamız toplumcu devrimden uzaklaşmayı dcgil, ona yakınlasmayı amaçladığımızı gösterir. ■

Tesettür ve glasnost

Bundan birkaç yıl önce dahi, günün birinde bu Arapça ve Rusça sözcükleri hemen her gün konuşma dilinde kullanacağım hiç akıma gelmezdi. Ey politika sen nelere kadısin! Haydi Arapça sözcükler neye ne, ama ülkemde öyle uluota Rusça konuşmak pek yeni bir şey. Bir de bililiyorsunuz, "perestroika" var. Eskiden yalnızca bazı Rusça isimler bilirdik. Çaykovski, Dostoyevski vs. gibi, şimdi başka sözcükler de öğreniyoruz. Hem de bütün DÜNYA belli bir iki sözcüğü, tabii Gorbaçov ile birlikte. Sözlük bile karıştırmadı kimse. Öylesine ezberleyiverdi. Gazetelerden falan...

Bu konunun ideolojik, teknik ve kısmen politik yönüne bine girmek istemiyorum. Ben son zamanlarda ilgilendiren bu aşırı ilginin kaynağı ya da Batı toplumunun psikolojisidir. Çünkü son bir yıldır Avrupa ve Amerika toplumlarında ve basınında bu konuya neredeyse hysterik bir yaklaşım var.

Acaba bunun böyle olmasını reden, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik darboğazlar mı? Zannetmiyor, çünkü bu oyle aniden ortaya çıkmış yeni bir konu değil. Gorbaçov'un esterdiği banş rüzgarları mı? Belki, ancak ne "glasnost" (çökük), ne de "perestroika" (yeniden yapılanma) onun bu girişimini açıklayan ve içeren sözcükler. Üstelik silahsızlanma görüşmeleri öteden beri yapılr. DETANT yanı YUMUŞAMA politikası da yeni bir şey sayılmaz. Ayrıca gerek NATO, gerekse Varsova Paktı silahları elden bırakmış, askerlerini terhis etmiş degiller. Gorbaçov bundan önceki SBKP genel sekreterlerinden daha genç, daha sempatik ve daha yüksaklı mı? Belki de. Yoksa güzel ve kültürli eşi mi etkiledi? Batı'yu bu denli? Bu da olabilir. Ama hiçbir tek başına ve beraberce gösterilen ilginin büyüklüğünü açıklamakta yeterli değil.

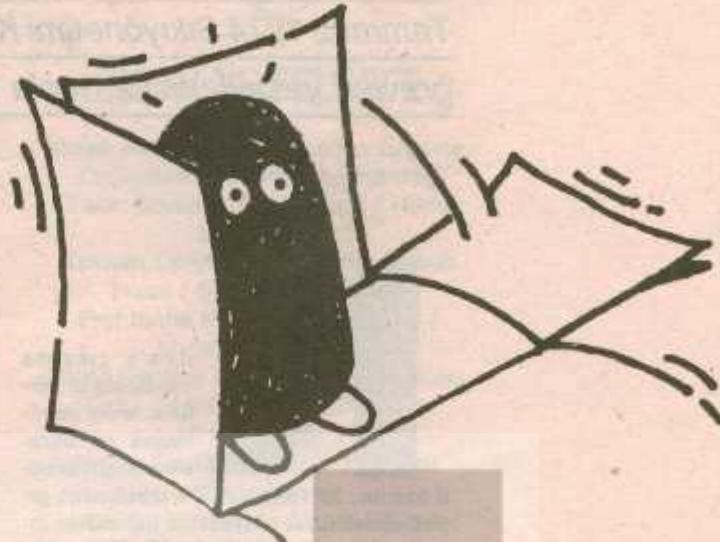
Bence Gorbaçov yalnızca "perestroika"dan söz edip, bundan böyle yeniden yapılmıyor, uygulamadaki yanlışları ortadan kaldıracak yeni metodlar keşfetti, kısa zamanda daha da güçlü bir ülke olacağız dosyadı, bugün Batı'daki alkışların yerini herhalde "homurdanma" aldı.

Düşünüyorum da, ehli sözcük herhalde GLASNOST olmalı. Dünyayı bugünden en çok meşgul eden, insanların en fazla ilgisini çeken işte bu "AÇIKLIK" olsa gerikeri.

Açıklık neden insanların ilgisini bu kadar uyandırdı? Burada hemen DEMOKRASI şampiyonu Batı toplumunu tepkisinden söz etmek mümkün. Peki, Sıri, Arjantin, Nikaragua, Filipinler, Mısır, Pakistan, Güney Afrika ve daha bir sürü kapitalist rejimle idare edilen ülkeler statüsündeki askeri yönetimler, cunt rejimleri, diktatörler, uzun yıllar süren faşist yönetimler aynı Batı basınından ve kamuoyunu niçin bu kadar yoğun biçimde ilgilendirdi? Oradaki diktatörler ABD'den yardım göremedi mi? Devrildiklerinde ise, bu şasın sahtar generaler, başkanlar soluğu ABD'de almışlardır mı? Diktatörleri yıkmak isteyen halka karşı eşi alâhi kontr-genitalian elliyle beslemeler mi?

Demek ki, bugün Gorbi'nin demokrasiyi genişletme projesi değil Batı kamuoyunu ve gazete tekerellerini gündür. Demokrasije bu denli coşkun bağımlık, gösterme değil de gerçek olsayıdı kapitalist sistem önce kendi kamplı içindeki sorunları dünya kamuoyuna malededir. Halbuki o aksini yaptı. Cuntacılar desteklendi, çıkarlar uğruna kullanıldı, hem de özgür Batı uğruna. Bu kadar "absurd" bir dünya işte...

Gelecek GLASNOST denilen sihirli sözcüğün sahibi ve adeta bir masal prensi yerine konulan Gorbi, giyip Sovyet halkın yanında öpecek ve güzel pren-

ses (insancıl Batı'nın içine dert olan Sovyet vatandaşının ölüm üyküsünden uyuyacak. Yedi tüce daha şimdiden sevinçinden zip-zip ziplamakta.

Bence gelişmelerin bu noktaya gelmesinin neden, Glasnost'un kendisinden çok, TESETTÜR haldir, yanı üzeri örtülü ve kapalı yönetimdir. Batı rejimlerinin insan hakları, özgürlükler ve demokrasiye olan yaklaşımındaki bu çifte standartın neredeyse pornografik buluyorum. Kendi sistemi içinde yer alan, ama insanların alabildiğine çığrınlığı ülkelerin içini dışını ezber bilen ve artık hiçbir şeyini merak etmeyeen gelişmiş SÖMÜRGENLİK A.Ş.'nın varisleri Batı kapitalist ülkeler, buralardan yükselen DEMOKRASI çığlıklarına kulaklıkları takıymaktadır. Hatta söyle ki, ażgelmişlerin zavallı durumu, onların bu dünyada ayrıcalıklı, üstün vasıflı olduklarını kendilerine kanıtladığı sürece, bu garip hıristen sadisçe bir zevk almaktadırlar. Ażgelmiş ülke insanların kötü konumlarını anlatan tımları seyredenken, yüzlerindeki ifadeyi ve içlerindeki kibirli kabarmay gibi oluyor.

Ancak kontrol edemedikleri ve içini dışını hiçbir zaman tam bilemedikleri, adeta Tesettür durumundaki S. Birliği'nden GLASNOST (açıklık) sesleri yükseltince, işte bana öyle geliyor ki, tüm mütecessis ruhlar kabardı. Bu kapalının açılması, pek bilinmeyenin, gizin ortaya konmasına yarattığı merak, bana ister istemez porno tutkusunu animsattı.

Düşünün bir kere, Gorbi çarşafatı içinde sahneye çıkmış ve striptiz yapacağını söyleyorum. Bileler karaborsa, içeriği titik titik. Gorbi çarşafı, peçeyi, çorapları çıkarınca altından ne çıkacak? Mütecessis bekliyor. Bana sorarsanız, öyle pek hayalinde canlandırdığını göremezseniz.

TESETTÜR'ün getirdiği GLASNOST, örtünmenin gerçeğizli anlaşıldıktan ve artık vücutuna güvenen insanların varlığını göstermektedir.

Bu açıklık, ne ıplaklıktır ne de ortalığa saçılımaktadır. Merak gözler neler görecék? Artık bu Gorbaçov yönetimini ve bundan sonra geleceklerin becerisine ve birliğine kalmıştır. Ama tesettür devam edemez. Rejim onun altında terlemiş ve solusuz kalmıştır. Şimdi sorun, uzun yıllar süren gereksiz örtünmenin yaratığı sağıltız yapıyı oksijen komasıra sokmadan, bir de gunes çarpmadan yeniden çalışır duruma getirmektir. ■

"GREV KIRICI" SIKIYÖNETİM

Temmuz 1974 Sıkıyönetimi Kıbrıs çıkartması dolayısıyla ilan edilmiş ama kısa zamanda grevleri yasaklamaya, toplu sözleşme görüşmelerine müdahale etmeye başlamıştı.

Kıbrıs'a çıkışma yapılmasıyla birlikte, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi

si üzerine, 20 Temmuz 1974 sabahından geçerli olmak üzere sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim, coğunuğu Trakya'da, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan 14 il kapsıyordu: Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Bahçeköy, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay. Sıkıyönetim ilanına ilişkin kararnamenin altında Başbakan Bülent Ecevit ile CHP-MSP koalisyon hükümeti üyelerinin imzaları bulunuyordu.

Sıkıyönetim ilanı, 1961 Anayasası'nın öngördüğü gerekçelere uygundu. TBMM'de sıkıyönetimin onayı da büyük bir olasılıkla (görüşmeler gizli oturumda yapıldı) tartışma konusu olmadı. Zaten, TBMM'nin sıkıyönetimi görmek üzere yaptığı gizli oturumun ardından yapılan açık oturumda da, sıkıyönetim oybirliğiyle onaylandı açıklamıyor.

Kıbrıs olayları üzerine ilan edilen sıkıyönetim, bu 14 ilin 4'ünde 1 ay, 6'sında 3,5 ay, 4'ünde de 1 yıl 15 gün sürdü.

Ancak, 14 ilde 1 ay için ilan edilen sıkıyönetimin süresi dolmadan, 15.8.1974 gününden geçerli olmak üzere Antalya ilinde de 2 ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi.

Antalya'da ilan edilen sıkıyönetimin onayı, TBMM'de, 14 ilde sıkıyönetimin 2 ay süreyle uzatılması talebiyle birlikte 19 Ağustos günü görüşüldü. Görüşmeler başlarken, Başbakan Bülent Ecevit, bakanlar kurulunun Antalya ilinde sıkıyönetim uygulamasından vazgeçtiğini, 14 ilin dördündede (Aydın, Manisa, Muğla, Tekirdağ) sıkıyönetimi uzatmak istemediğini, geriye kalan 10 ilde de 2 ay değil 1 ay süreyle sıkıyönetimi uzatmak istediği belirtlen bir tezkereyi TBMM Başkanlığı'na sununca, hükümetin bu isteği kabul edildi. Böylece, Antalya ili, Türkiye'nin en kısa süren sıkıyönetimin uygulandığı İl ünvanını kazandı.

Uzayan sıkıyönetim
Ecevit hükümeti, sıkıyönetimi uzun süre sürdürmek niyetinde değildi. 1. uzatma gö-

rüşmeleri sırasında, Dışişleri Bakanı Turan Güneş söyle diyordu: "Sıkıyönetim doğrudan doğuya Türkiye'nin dış güvenliği ile ilgilidir... Büyük Meclis'in sayın üyeleri, hükümet, herhalde mevcudiyeti pek de fazla hissedilmeyen sıkıyönetimi sadece askeri harekatın gerektirdiği emniyet tedbirlerinden ibaret görmektedir ve bundan dolayı da mümkün olduğuk kadar kısa bir zamanda kaldırılmaya çalışmaktadır".

Sıkıyönetimin 2. kez uzatılması görüşmeleri sırasında da, Milli Savunma Bakanı Hasan Esat İşık benzer görüşleri dile getiriyordu.

Ecevit hükümeti, sıkıyönetimi 3. kez uzatma önerisini TBMM'ye getirirken, sıkıyönetimin uygulanacağı il sayısını 4'e indiriyordu.

Bu dönemde, sıkıyönetimin etkisi, halkın günlük yaşamında gerçekten de pek fazla hissedilmiyordu. Daha önce olduğu gibi, sıkıyönetim ilan edilir edilmez, çeşitli yasaklamalar, sınırlamalar getiren dizi dizi sıkıyönetim tebliğleri yayınlanmamıştı. Gazeteler, sıkıyönetime ilişkin haber bulmakta herhalde güçlük çekiyorlardı. Bu durumu, AP grubu adına İhsan Sabri Çağlayangil TBMM'de belirtmek zorunda kahyordu: "Filhakika, sıkıyönetimin işlediği bölgelerde günlük hayatımızda bazı küçük müdahaleleri istisna ederek, örfli idarenin mevcudiyetini tespit etmek güç". Ama, diyorlu, Çağlayangil, "Türkiye sıkıyönetimsiz idare edilir halden çıktı. Bu müyyide daima var olmalıdır görüntüsünü vermemeye de itina etmemizde yarar görürüz". (Ne yazık ki, Çağlayangil bu uyarı, daha sonra Demirel hükümetine yapmışındır.)

Ancak, Ecevit hükümeti, sıkıyönetimin ikinci ayında istifa etti. Gerçi, yeni bir hükümet kurulmadığı için 18 Kasım'a kadar görevde kaldı. İstifa etmiş olmasına karşın, Ecevit hükümetinin, hele daha önceki sıkıyönetim uygulamalarıyla karşılaşıldığında, sıkıyönetimi amacı doğrultusunda uygulamalar yapmakla sınırlamayı önemli ölçüde başardığı görülmektedir.

Irmak hükümeti dönemi

Sadi Irmak, 18 Kasım'da hükümetini kurduysa da, güvenoyu alamayarak istifa etmek zorunda kaldı. Ama, yerine uzun süre yeni bir hükümet kurulmadınca, 4,5 ay görevde kaldı. Bu süre içinde de, sıkıyönetimi uzatmak üzere 4 kez TBMM'ye başvurdu.

Irmak hükümetinin tavrum Ecevit hükümetinin davranışından önemli farklığı, sıkıyönetimin uzatılmasına gereğe olarak, Kıbrıs olayları yanında iç güvenlik sorunlarını da göstermesiydi.

Daha önce, Ecevit hükümetinin, sıkıyönetimi uzatmayı önerirken, iç güvenlik kaygılarının var olup olmadığından kuşkulanan AP, bu kez, gereğe açıkça belirtildiği halde sıkıyönetimin uzatılmasına karşı çıkmıştı. CGP de sıkıyönetimi desteklerken, CHP gerçekenin bir bölümune itiraz ediyordu. Haluk Ülman söyleyordu: "CHP grubunun görüşü olarak, sıkıyönetimi uzatmak için Kıbrıs'tan başka gereğe gerek olmadığı kanıstandayız. Kendine, devletin organlarına, yargıçlarına ve güvenlik kuvvetlerine inanam ve

▲ Grev çadırı 1974'te de hayal olmuştu. Sıkıyönetim grevleri sık sık yasaklıyordu.

onları geregi gibi kullanmasını biceren bir iktidar için, iç düzenin korunması bakımından sığıyonetimden medet ummaya gerek yoktur".

Irmak hükümeti döneminde, sığıyonetim giderek, iç huzuru sağlamak gereğesileyle gençleri baskı altına alırken, grevleri yasaklıken, direnişleri engellerken, TBMM'de de Milliyetçi Cephe oluşmaya başlıyor ve sığıyonetim görüşmeleri sırasında, sola hümümlar artıyordu. CHP, sığıyonetim uygulamalarını ve hükümeti oldukça yumuşak bir üslupla eleştiriyecekti.

Partisinin sözcüsünün yumuşaklığuna karşılık, CHP üyesi Süleyman Genç ise yaptığı kişisel konuşmadada, sığıyonetim uygulamalarını ve hükümeti sert bir biçimde eleştiriyecekti: "... Türkiye'de hükümetler zorluklarla karşılaşır, başı sıkışıkça, tedbir almadıkça, otoritesini yerine geregi biçimde getiremedikçe, askeri kuvvetlerimizi memleketin içindeki sosyal düzenin birtakım tedbirlerini almak için görevde çağrılmaktadır..."

Öte yandan, Süleyman Genç'e göre, "sığıyonetim,ilan edilen işlemlerin ve girişimlerin ötesinde bugün, açık ve ortada, grev kırıcı bir müessesesi olarak kendini göstermektedir."

Bütün bu eleştirilere karşın, sığıyonetim sevizci kez de Irmak hükümeti döneminde uzatıldıktan sonra, dokuz, on ve onbirinci uzatmalar Demirel başkanlığında 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde gerçekleşecekti.

Demirel hükümeti dönemi

Süleyman Demirel'in başkanlığında 1. MC hükümeti ve bu hükümetin ortağı olan partiler, solu suçlayarak, üniversitelerdeki öğrenci hareketlerini bahane ederek sığıyonetimin uzatılması savunuyorlardı. Sığıyonetimin uygulamasında da, Irmak hükümeti döneminde ortaya çıkan amaçtan uzaklaşma giderek daha belirginlik kazanıyordu. CHP Zonguldak Milletvekili Kemal Anadol'u değerlendirmeyi yapıyordu: "Milliyetçi Cephe Hükümeti partileri, iktidara geldikten sonra, sığıyonetimin uygulaması da değişmektektir. Adeta 12 Mart'tan sonraki ara rejim uygulamalarını hatırlatmaktadır."

Demirel hükümeti, iç huzuru sağlamak için gerekli önlemleri almak yerine, bu görevin yerine getirilmesini yasa dışı güçlere bırakıyordu. Milli Birlik Grubu adına Mucip Ataklı söyleyordu: "Partiye bağlı, sorumsuz, yasa tanımayan kişi ve örgütlerin, devlet güvenlik kuvvetlerinin görevlerini üzerine almaları ya da onlara işbirliği halinde bulunmalarının gerekliliği, en yetkili hükümet tayelerince savunulmuştur... Devletin varlık nedenlerinin başında gelen güvenliğinin sağlanmasının, sorumsuz, yasa dışı güçlere bırakılması, başka yasa dışı güçlerin de karşılık vermesine gerekçe sayilarak tüm bir anarşik ortamı yaratıcı geçmiş örneklerin sahibi".

Mucip Ataklı, "İşçi işveren ilişkilerinin düzenlenmesi yolunda anayasal hakları kısıtlayıcı sığıyonetim buyruklarını da, onun varlık nedeni ile uyumlu görmemektedir" derken, CHP sözcülerinin eleştirilerini paylaşıyordu. CHP artık sığıyonetimin uzatılmasına karşı kesin tavır alıyordu.

Sığıyonetim uygulamaları

Bülent Ecevit'in başkanlığında hükümet döneminde, ilan edilme amacıyla büyük ölçüde bağlı kalan sığıyonetim uygulaması, Irmak hükümetinin kurulmasıyla birlikte ve özellikle de Demirel hükümeti döneminde amacından büyük ölçüde uzaklaşmış ve ülke içinde baskı aracı haline dönüştü.

Sığıyonetimi idaresi, önceki grevleri tek tek yasaklarken, sonra izne bağladı. İETT ve tekstil işkolu grevleri, MKE grevi, ORKO grevi yasaklanan grevlere gösterilebilecek bazı örnekler. Sığıyonetim grev yasaklamakla yetinmiyor, toplu sözleşme görüşmelerine de müdahale ediliyor. Türk-İş'e bağlı Tekstil Sendikası ile Tekstil İşverenleri Sendikası arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri İstanbul Merkez Komutanlığı'nda yapıyordu! Böyle bir uygulamaya herhalde dünyamız hiçbir yerinde rastlanamazdı.

Grevlerin yanında eczacıların, sağlık personelinin direnişleri, TÖB-DER'in toplantıları da yasaklanıyordu. Hatta, İstanbul'da, tüm toplantı ve gösteriler izne bağlandı.

Üniversite genelliğinin bir bölümü sürekli baskı altında tutuluyordu. Hem sığıyonetimin hem de güvenlik güçlerine yardımcı olukları varsayılan yasa dışı sağ grupların baskısı altında. Sığıyonetim tebliğleri sık sık uyarılan öğrenciler, sık sık gözaltına alınıyor ya da sığıyonetim yetki bölgesinde dışına çıkarılıyor.

Basın ve tiyatrolar da sığıyonetimin baskısından kurtulamamıştı. Ankara Sanat Tiyatrosu'nun dört aydan beri oynamakta olduğu Ana oyunu, MC hükümeti kurulduktan sonra, sığıyonetimce yasaklanıyor ama mahkemece aklanıyordu.

Bu dönemde, sığıyonetimin uzatılmasına karşı, kamuoyunun belli kesimlerinde bir muhalefet belirliyordu. Özellikle MC hükümeti döneminde, çeşitli kuruluşların, bildiriler yayınlayarak sığıyonetimin uzatılmasına karşı çıktıları görülmüyordu. Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın bildirisini, bu bakımdan ilginç görünüyordu: "Sığıyonetimin ulusal bir tehlige karşısında yararına prensip olarak inanmakla beraber, hükümetlerin siligit böyle bir otoriteden güç alması demokratik düzeni zedeleceğinden, bu uygulamanın yanlış tutumla alışkanlık yaratacına da dejinmek isterriz. Üstelik uzatılan sığıyonetimin giderek emekçi sınıfın temel hak ve özgürlüklerini kıstıtlayıcı bir düzene kanalize edildiği de ortadadır. Bu uygulama devam ederse, en azından demokratik düzenin bundan zarar göreceği kaçınılmaz bir gerçektir."

Kıbrıs çatışması üzerine, savaş gereklilikte bir durum başgösterdiği için ilan edilen sığıyonetim, giderek başlangıçtaki amacından uzaklaşmış ve Süleyman Genç'in deyişimle "grev kırıcı" ve toplumsal muhalefeti bastırıcı bir baskı aracı rolünü üstlenmiştir.

Felsefe dergisi

İNSAN VE FELSEFE

İnsan Anlayışımızda Dünden Bugüne Değişmeler / Arslan Kaynardağ
Tarih Boyunca İnsan İdeali / Hilmi

Ziya Ülken

Kavram Oluşturan Bir Varlık Olarak İnsan / Betül Çotuksöken

Prof. İonna Kuçuradi ile Söyleşi / Arslan Kaynardağ

Sevgi Üzerine / Dr. Hayrettin Akyıldız Homo Sapiens Ne Oldu Sana? / Serol Teber

İnsan, Özellikle İnsan / Theodor Oleserman

İnsanlığın Evriminde Genel Eğilimler / Aleksander Zubov
Bilimsel Bilgilendirme Ben-Bilinci ve İçsel-Düşünme / Vladislav Lektorski

□ Sofistler Söylendikleri Kadar Kötü müdüler? / Helmut Seidel
Halife'lər Ülkesinde Düşünürler / Gotthard Strohmaier

Leibniz'de Monade Kavramı / Ali İrgat
"Bir Felsefe Sorusu (Nedir?)" - Ya da Diyalog Üzerine / Mehmet Erken
Maddenin Genelgeçerli Bir Özelliği Olarak Yansıtma / Aleksander Septulin

Din Eleştirisi ve Hoşgörü Düşüncesi / Joachim Kahl
Aydınlanma ve Burjuva HUMANİZMASI / M. Petrosyan

Tarihin Felsefesi Olur mu? / Friedrich Wilhelm Joseph Schelling

Hegelci Felsefenin Eleştirisi / Ludwig Feuerbach
Bir Putun Yıkılışı / Bernard Fabre
Felsefe Yayınları Kaynakçası / Hasan S. Keseroğlu

Felsefe Sözlüğü / Afşar Timuçin
Filozoflar Ansiklopedisi / Erhard Albrecht, Canterbury'li Anselm
□ Leonardo da Vinci'nin Anatomi Desenleri / Serol Teber
Leonardo da Vinci'nin Dünyası / Leonid M. Batkin

TİANANMEN MEYDANI'NDA...

Çin'deki siyasi ve ekonomik reform taleplerini, yönetimin "kapitalizmin restorasyonu isteği" olarak mahkûm etmeye çalışması, sorunların daha da ağırlaşmasına yol açıyor.

Pekin'de Nisan ayı ortalarında başlayan ve giderek yaygınlaşarak ülkeyi büyük ölçüde etkileyen öğrenci ağırlıklı kitlesel eylemler Haziran ayı başında ordu birliklerince kanlı bir şekilde bastırıldı. Olayların temelinde yatan siyasi sorunlar, ekonomik sıkıntılardan ise çözümlenmeden, biraz daha ağırlaşarak kaldı.

Parıltı ve devlet yönetim kademelerinin en tepelerindeki görüş ayrılıkları, bunun uzantısı olan iç mücadeleler olayları bir yamadır. İzlendiği kadarıyla Deng yönetiminin 1979'dan bu yana uyguladığı ekonomik reformların başarısını "siyasi istikrar"da, bir diğer deyişle ekonomi alanında birtakım adımların siyasi demokratizasyona yer vermeyecek şekilde atılmasında görev kesimi (ki Deng ve Başbakan Li Peng öne çıkan isimler) ile ekonomik reformun ancak demokratik reformlarla bütünlüşe başarılı olacağını savunan kesimi (ki şimdilerde görevden alındığı söyleyen Genel Sekreter Zao Ziyang'in adı öne çıktı) arasındaki görüş ayrılığı son olaylarda iyice belirginleşti. Tiananmen Meydanı'nda ve üniversitelerdeki gösterilerin "bozguncu", "karşidevrimci" olarak nitelenmesine karşı çıkan Zao Ziyang'in, 16 Mayıs günü Gorbaçov'un ziyareti sırasında yaptığı konuşma bunun altını çizdi. Ziyang konuşmasında bir yıl önce alınan ve bugüne kadar açıklanmayan bir ka-

rar gereğince bütün önemli işlerin Deng'in görüşü alınarak yapıldığını söylüyordu. Ardından parti ve devlet yönetiminde resmi bir sıfatı olmayan ancak fiilen ağırlığı tartışmasız olan Deng Xiaoping ve yönetimde ağır basan kesimin, öğrencilerle diyalog zemini gözetmek isteyen Ziyang'a karşı açıklamalarda bulunduğu ve sonra da Ziyang'ın kamuoyu önüne çıkmadığı izlendi.

Gelişmelerin esas yönünü ise kuşkusuz kitle eylemleri oluşturdu. Eylemler önce 1986'daki öğrenci olaylarından sonra "burjuva liberalizmi" yapmakla suçlanarak görevden uzaklaştırılan KP eski Genel Sekreteri Hu Yaobang'ın 15 Nisan'da ölümünün hemen ardından birkaç yüz öğrenci ile başladı. Yaobang'ın rehabilitasyonu ve resmen öngörülenin dışında bir cenaze töreni isteği gerçekte demokratik reformlara yönelik sembolik bir ifadeydi. Ekonomik sıkıntılardan ve siyasi demokrasi eksikliğinin en yoğun biçimde duyulduğu üniversitelerden başlayan hareket, bir ay içerisinde işçi, emekçi ve öğrencilerin milyonluk gösterilerine ulaştı. Kitle gösterilerinde esas olarak siyasi demokratikleşme talebi ve iktidardaki bürokrasiye, parti ve devlet yönetim kademelerindeki elit imtiyazlarına, ve guandao olarak adlandırılan resmi yolsuzluk salgınına tepkiler öne çıktı. Göstericilerin çok büyük bir coğulluğunun sosyalist demokrasının genişletilmesini talep etti, ekonomik reformlar adına siyasi demokratizasyonun geri planda itilmesine karşı çıktı, ayyuka çıkan resmi yolsuzluk ve rüşvet olaylarının son bulmasını istedi, çeşitli eğilimlerden hemen tüm yayın organlarında yer aldı. Bu bilgiler ışığında görünen, kitle hareketlerinde dile getirilen siyasi ve ekonomik reform talebinin yöneti-

min öngördüğü pragmatik çerçeveyi aşan bir nüfuk taşıdığınıdır. Yönetimin ise bu talepleri "kapitalizmin restorasyonu isteği" olarak mahkûm etmeye çalışması sadece sorunların daha da ağırlaşmasına yol açıyor.

Üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise, talepleri ne olursa olsun gösteri yapanların üzerine, üstelik silahsız oldukları bildiği halde, ateş açılmış olmasıdır. Askeri birliklerin ilk kez harekete geçirildiği 20 Mayıs günü, yaklaşık yarı milyon insanın Tiananmen Meydanı çevresinde insan duvarı örek öğrencileri korumaya çalışması gösterilerin barışçı niteliğine yeterince işaret etmektedir. Gösteri yapanların arasında sosyalizm karşıtı, karşidevrimci kişiler kuşkusuz olabilir. Ne ki bunların varlığı dahi, ne halkın ateş hedef edilmesini, ne de resmi açıklamalarda yer alan "karşidevrimci bir hareketin bastırılması" türünden gerekçeleri haklı çıkarabilir. Kestirmeden yapılan "karşidevrimci" niteliklerinin toplumun karşı karşıya olduğu sorunları çözümlemeye yardım etmediği daha önce görülmüştür. Çin'deki siyasi gelişmelerin bir bakıma aynası olagelmiş Tiananmen Meydanı'ndaki önceki olaylarda da aynı türden gerekçelerin kullanıldığı hatırlanacaktır. Örneğin 1976'da Çu Enlai'in ölümünün ardından Nisan ayında yapılan gösteriler o sırada "karşidevrimci eylemler" olarak nitelenmiş ve gelişmelerden sorumlu tutulan Deng Xiaoping görevden uzaklaştırılmıştı. İki yıl sonra, 1978'de Deng rehabilité edilecek ve 1976 olayları bu kez "Dörtlü Çeteye karşı devrimci eylem" olarak ilan edilecekti. 1986'daki öğrenci eylemleri de benzer niteliklere hedef oldu ve Genel Sekreter Hu Yaobang görevden alındı. Ama bugün % 30'u aşan enflasyonu, işsizliği ve diğer göstergelerle hâli ağırlaşan ekonomik sorunlar çözüm beklemeyi sürdürdü, resmi rüşvet ve yolsuzluklar arttı, siyasi demokratizasyon gereği ise daha da yaklaşıltı. Şimdi bütün bu sorular, devrimden bu yana ülke tarihinde görülmemiş bir kanlı bastırma girişiminin acılarını da taşıyarak, ülkenin gündemindeki yerini kaçınılmaz biçimde korumaya devam ediyor.

Gösterilerin zor kullanılarak, kan dökülerek bastırılması ile sorunların sosyalist demokrasının genişletilmesinden, kitlelerin en geniş ve aktif katılımından, sorunların kitlelerin önünde ve onlarla birlikte tartışılmasından geçen yegane çözüm yolu şimdilik ertelemiş gözüktür. Sorunlar çözümlemeden kaldığı, sorunların çözümü sosyalist demokrasının genişletilmesinde aranmadığı sürece acı ve sıkıntılardan artacağını, bir süre sonra Tiananmen'in yeni gösterilere sahne olabileceği tahmin etmek zor değil. ■

►Üzerlerine ateş açıldı. 20 Mayıs günü, yaklaşık yarı milyon insan, Tiananmen Meydanı çevresinde insan duvarı öretmek öğrencileri ateş açan askerlerden korumaya çalışılar ama sonuçta 1400 kişi öldü.

ZORLA ASİMİLASYON SOSYALİZMLE BAĞDAŞMAZ

Marksizmin, ulus gerceği, milliyetler gerceği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme meselesiinde net bir tavrı var. Bu tavra darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ne de verilemez.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti yurttaşlarının bir bölümü, galiba bir büyük milyon kadar, ana dillerinin Türkçe olmasına ve çocukların Türkçe isimler koymalarıyla nüfusun diğer bölümünden ayrı özellikler gösteriyor. Bu insanlar ister Osmanlı döneminde Bulgaristan'da yerleştirilenler olsunlar, ister Hıristiyan Bulgar nüfusun bir bölümünün Osmanlı döneminde Müslümanlaşmasıyla oluşmuş olsunları ulusal kimlikleri bakımından, eğer "biz Türk'üz" diyorlarsa, Türktürler. Çünkü ulusal kimliği belirlemeye kışırın kendilerini nasıl adlandırdıklarından başka hiçbir kıtastır. Tüm diğer kıstaslarır ırkçı kıstastır. Nasıl ki Kürtler için "bunar dağ Türk'üdür" demek ırkçılıksa, Bulgaristan'da yaşayan insanların bir bölümünde resmi bir ulusal hüviyet atfetmek, bunu "kavutlayacak" beş yüz yıllık nüfus kayıtları da gösterilse ırkçılıktır. İnsanları eski milli kimliklerine yeniden "kavututmak" için yapılan tüm çabalar, ana dilinde konuşup yazmasını, kendi dilinden isimler kullanmasını engellemek de zorla asimilasyon çabasından başka bir şey değildir.

Peki nasıl oluyor da bir sosyalist ülkede insanların ulusal kimlikleri "zorla" değiştirilmek istenebiliyor? Bunu şüphesiz Bulgar komünistleri daha iyi değerlendirebilirler ve inanıyorum ki er ya da geç değerlendireceklerdir.

Ben şuradan başlıyorum, Marx'in bir belirlemesinden:

"Hiçbir sosyal düzen, o düzenin içinde yer alabilir bütün üretim güçleri gelişmeden yok olmasız; yeni ve üstün üretim ilişkileri de, hiçbir zaman, var olmalarının maddi koşulları eski toplumun bağında olsa da olsa olgunlaşmadan ortaya çıkmaz."

Bu belirlemeden, sosyalizmin üzerinde kurulacağı zeminin gelişkin kapitalizm olarak öngörüldüğü anlaşılıyor. Ve şüphesiz devrimin "doğu" ya "kayması"nın yaratacağı sorular hakkında da sağlam bir teorik zemin

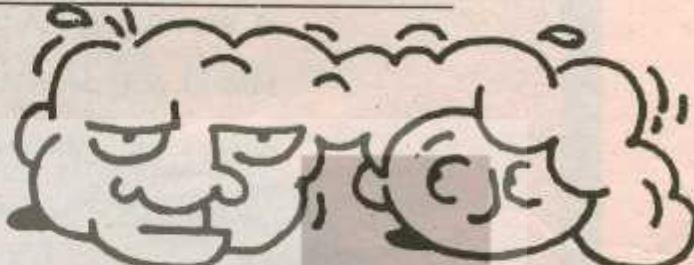
oluşturuyor. Diyebiliriz ki, bugün tüm sosyalist ülkelerde çekilen sıkıntıların iki ana kaynağı vardır: Bunlardan birincisi bir dizi tarihsel nedenin sonucu olarak kapitalizmin gerekçe geri bulunduğu ülkelerde "yeni ve üstün üretim ilişkilerinin var olmalarının maddi koşulları eski toplumun bağında olsa da olsa olgunlaşmadan" daha önce yeni toplumu kuracak toplumsal devrimlerin ortaya çıkması, diğeri ise sosyalizmin, kapitalist-emperyalist sistemle aynı dünyayı paylaşmak ve onun engelleyici yüklerini taşımak zorunda kalmasıdır.

Feodalizmden kalma koşullanmaların önemli ölçüde ağırlık taşıdığı, nüfusun büyük bölümünün sınıfız toplum hedefine bigâne kaldığı bir toplumda sosyalist kuruculuğun muazzam zorluklarla karşılaşmasından daha doğal ne olabilir? Kişi kültürleri, ömür boyunca sekreterlikler, akrabalara kilit mevkilere getirilmesi hatta halef tayin edilebilmesi ve benzeri olumsuzluklar böyle geri bir temelin ürünlerini değil midirler? Büyük kitleleri sosyalizm ufkı için harekete geçiremeyeince yurtseverlik motifi gereğinden fazla önem kazanmış mudur? "Ulusal komünizm"lerin böyle bir temeli olduğunu sanıyorum ve Sırbistan Komünist Partisi'nin, Azerbaycan, Ermenistan Komünist Partileri'nin ve benzerlerinin üst yönetimlerine kadar sırayan milliyetçi eğilimlere pek fazla şaşırıyorum.

Yine sanıyorum ki, geri ülkelerde sosyalizmin uğradığı her tikanma yeni bir yurtseverlik aşısıyla giderilmek istenmiştir ve bu aşırı "doz" milliyetçilik ırlarının yaratılmasına neden olmuştur.

"İşçi sınıfının ve sosyalist anayurdun yükssek çıkarları" adına, sosyalist öğretiye, onun özüne ve amaçlarına ters düşebilecek politikalar ve uygulamalar zorunluluk sayılmış ve bu pragmatizm sosyalizmi de zedelemiştir. Mevcutlara ilave olarak yeni yabancılasmalar getirmiştir, getirmektedir. Sözelimi bundan yirmibeş yıl önce zorla isim değiştirmeye gibi bir yöntem hiçbir komünistin aklına gelmemek, kazara gelse tüm komünistlerden büyük tepki çekeceğinden, simdi gelebilmektedir. Sosyalizm adına, sosyalizmin böyle bir deformasyonuna karşı doğan tepkiler ise bu olumsuzluğu bertaraf edecek güsten -bugün- yoksunur.

Başvurulan uygulamalar, benimsenen politika ve yöntemler sosyalist yasallıkla bağdaşmamaktadır.

Osteli Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde yapılan yanlışlar "ulusal" çerçevede kalmıyor, tüm dünyadaki komünistleri ilgilendiriyor. Çünkü Marksizmin, ulus gerceği, milliyetler gerceği ve ulusal kültürleri serbestçe geliştirme meselesiinde net bir tavrı var. Bu tavrı inandırıcılığına darbe vurma hakkı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi tarifsel kazanımlarına saygı duyduğumuz bir ülkeye de verilemez.

Biz Bulgaristan Komünist Partisi'nin geniş bir özeleştiriyle yapılan hatalardan dönmesini diliyoruz. Bu politikaların sorumlularının sorumluluk mevkilerinde çok uzun boylu kalamayacaklarına inanıyoruz.

Kendisi ırkçı, baskıcı, şoven ve asimilasyoncu olan, tarihi zorunlu ırkçılarla dolu bulunan, tüm Kürtçe köy isimlerini değiştiren, çocuklara Kürtçe isimler konulmasının yasaklayan Türk burjuvazisinin ve onun sözcülerinin Bulgaristan'da yaşayan ve anadilleri Türkçe olanların karşılaşıklarını sorunlar konusunda birşey söylemeye hiçbir hakkı yoktur.

Ama Türkiye'nin Marksistleri bu hakkı sahiptir.

Son bir noktayı önemle anımsatmak gerekiyor: Biz Türkümarkizlerin soruna yaklaşımı kendimiz Türk olduğumuz, oradakiler de "soydaşımız" olduğu noktasından yola çıkarmaz. Böyle bir tutum bizi de milliyetçiliğe götürür. Biz Türk olduğumuz için değil, Marksist ve enternasyonalist olduğumuz için adı geçen uygulamaya karşıyız. Tıpkı Macar azınlığa karşı baskı uygulayan Romen hükümetine ve partisine ya da Arnavut azınlığa karşı olumsuz tutum içindeki Federal Yugoslav yönetimine karşı çıktığımız gibi.

Kendisi şoven ve asimilasyoncu olan Türk burjuvazisinin Bulgaristan'da yaşayan ve ana dilleri Türkçe olanların karşılaşıkları sorunlar konusunda birşey söylemeye hiçbir hakkı yok. Ama Türkiye Marksistleri bu hakkı sahiptir.

Birikim

Aylık sosyalist kültür dergisi

1. SAYI

Dokuz yılın birikimi • Yeniden sosyalizm ve sosyalizmde devrim • Yeniden çıkacak olan Birikim • 26 Mart ve sonrası için bir çerçeve • Liberalizm, muhafazakârlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül • Önce meşruiyet • Bir köylü mebus adayı seçimi • MÇP, RP ve "İslâmî Diriliş" • İşkence üzerine notlar • Kaçını hamur kültür? • Vaclav Havel ve özgür ruhlar

Murat Belge

Ömer Laçiner

Can Yücel

Ahmet İnsel

Bülent Somay

Tanıl Bora

Murat Taşdemir

Halil Turhanlı

2. SAYI

1 Mayıs ve iktidarin sohbaharı • Devrimci sosyalizmin gündemi • Kriz ve işçi sınıfı • '89 baharı ve işçi eylemleri üzerine • Laiklik, cumhuriyet ve sosyalist hareket • Sosyalist hareketteki krizin bazı sonuçları üzerine • Düzen partisinden devrim partisine • Sefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazları • Güneş-Dil Teorisi ve Türk dil reformundaki yeri • Türk dehasının ürünü muhteşem bir teori! • Demokrasi Kurultayı • 163. madde sorunu • 1. Kadın Kurultayı'nın ardından • Kadın tarafı olmak • Sağiksiz bir ayrışma • 1 Mayıs • Hekim eylemleri ve ATO • Hekim hareketi ve İTO

Ömer Laçiner

Çağlar Keyder

Faruk Pekin

Ahmet İnsel

İrfan Yavru

Bülent Somay

Mete Tunçay

Erik Jan Zürcher

Faruk Can

Neşe Erdilek

Şirin Tekeli

A. Cankoçak

Devin Kuzu

Akdoğan Özkan

Ata Soyer

Şahin Kurtaran

Murat Taşdemir

Abone olmak için aşağıda belirtilen abone bedelinin Birikim Ltd. Şirketi'nin Pamukbank Türbe Şubesi 210233 no'lu hesabına yatırmanız ve banka dekontu fotokopisini Birikim Yayınları, Küçükayasofya Caddesi No. 17-19/A Sultanahmet-İstanbul adresine göndermeniz yeterlidir. Abone işleminizin hangi sayıdan başlayacağını lütfen belirtiniz.
ABONE ÜCRETLERİ (YILLIK): Yurtiçi: 36.000 TL / Avrupa-Ortadoğu: 25\$ / Amerika, Avustralya: 30\$